

Emir Vajzović, ur.

MEDIJSKA I INFORMACIJSKA PISMENOST: ISTRAŽIVANJE I RAZVOJ

Obrazovanje
Mediji
Biblioteka
Biblioteka
dučavanje
izvori
kritički
učenici
digitaln
zagovaranje
Građanstvo
korisnik cjeloživo
strategije
novinar
informacij
školsko

FAKULTET
POLITIČKIH
NAUKA
UNIVERZITET U SARAJEVU
MCMXLIX

Biblioteka
DRUŠTVENA I HUMANISTIČKA ISTRAŽIVANJA

Medijska i informacijska pismenost

#1

Dio ove publikacije* je nastao u sklopu projekta „Dijalog za budućnost“, koji implementiraju UNDP, UNICEF i UNESCO u partnerstvu sa Predsjedništvom Bosne i Hercegovine. Projekat „Dijalog za budućnost“ se finansira sredstvima Ureda Ujedinjenih nacija za podršku izgradnji mira / Fonda za izgradnju mira (PBF).

Stavovi i mišljenja izneseni u ovoj publikaciji su stavovi i mišljenja autora publikacije i ne odražavaju nužno stavove i mišljenja UN agencija koje implementiraju projekat niti partnera u projektu. Sadržaj publikacije isključiva je odgovornost autora. Tačnost podataka koji su izneseni u ovoj publikaciji su isključiva odgovornost autora publikacije. Izrazi koji se za fizičke osobe u ovoj publikaciji koriste u muškom rodu su neutralni i odnose se na osobe muškog i ženskog spola.

* Istraživanje 2. u V. poglavlju – „Istraživanja o medijskoj i informacijskoj pismenosti u Bosni i Hercegovini“ u okviru projekta „Dijalog za budućnost“, koji provode agencije Ujedinjenih nacija, provedeno je istraživanje samoprocjene kompetencija nastavnika i bibliotekara u Bosni i Hercegovini (2019.-2020.), te istraživanje 3. u V. poglavlju – „Istraživanja o medijskoj i informacijskoj pismenosti u Bosni i Hercegovini“ u okviru projekta „Dijalog za budućnost“, koji provode agencije Ujedinjenih nacija, provedeno je istraživanje kompetencija roditelja i djece o nivou medijske i informacijske pismenosti kao i savjeti za buduća istraživanja kompetencija djece i mladih o medijskoj i informacijskoj pismenosti (2019.-2020.); str. 74-110.

Dio ove publikacije** nastao je u sklopu projekata „Izgradnja povjerenja u medije u Jugoistočnoj Evropi i Turskoj“ koje su podržali EU i UNESCO (2018.-2019.). Dio ove publikacije*** nastao je u sklopu projekata „Izgradnja povjerenja u medije u Jugoistočnoj Evropi i Turskoj – Faza II“ koje su podržali EU i UNESCO (2020.-2021.).

Stavovi i mišljenja izneseni u ovoj publikaciji su stavovi i mišljenja autora publikacije i ne odražavaju nužno stavove i mišljenja UNESCO-a i Europske unije, niti partnera u projektu. Sadržaj publikacije isključiva je odgovornost autora. Tačnost podataka koji su izneseni u ovoj publikaciji su isključiva odgovornost autora publikacije. Izrazi koji se za fizičke osobe u ovoj publikaciji koriste u muškom rodu su neutralni i odnose se na osobe muškog i ženskog spola.

** Istraživanje 1. u V. poglavlju – „Pilot-istraživanje samoprocjene kompetencija nastavnika i bibliotekara osnovnih i srednjih škola u Kantonu Sarajevu“ (2019.); (str. 53-74)

*** Pozicijska studija o politikama i strategijama medijske i informacijske pismenosti u Bosni i Hercegovini (2020.); (str. 123-134).

Emir Vajzović, ur.

MEDIJSKA I INFORMACIJSKA PISMENOST: ISTRAŽIVANJE I RAZVOJ

Sarajevo, 2020.

**INSTITUT ZA DRUŠTVENA ISTRAŽIVANJA
FAKULTETA POLITIČKIH NAUKA
UNIVERZITETA U SARAJEVU**

Naslov

Medijska i informacijska pismenost: istraživanje i razvoj

Urednik

Emir Vajzović

Biblioteka

Društvena i humanistička istraživanja

Edicija

Medijska i informacijska pismenost

Izdavač

Fakultet političkih nauka Univerziteta u Sarajevu

Za izdavača

Sead Turčalo

Recenzija

Vuk Vučetić

Lejla Hajdarpašić

Lektura

Vesna Smital

Autorski i predmetni registar

Emina Adilović

Naslovnica, dizajn i DTP

Jasmin Hasanović

Štampa

TMP d.o.o.

Tiraž

100

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License – Imenovanje-Nekomercijalno CC BY-NC

Ova licenca dopušta drugima da remiksiraju, mijenjaju i prerađuju ovo djelo u nekomercijalne svrhe, uz obavezu navođenja autora.

Link: <https://bit.ly/3n07zoV> i

QR kod za preuzimanje elektronskog izdanja knjige:

ISBN 978-9926-475-09-3

COBISS.BH-ID 41906182

SADRŽAJ

<i>Predgovor</i>	9
I. MEDIJSKA I INFORMACIJSKA PISMENOST – STRATEŠKI PRISTUP	
<i>Emir Vajzović</i>	12
II. KRITIČKA MEDIJSKA I INFORMACIJSKA PISMENOST: Medijska i informacijska pismenost u školskoj biblioteci	
<i>Mario Hibert</i>	19
III. CJELOŽIVOTNO UČENJE ZA MEDIJSKU I INFORMACIJSKU PISMENOST: Proces odgajanja mislećih građana	
<i>Lejla Turčilo</i>	27
IV. ULOGA MEDIJA U PROMOCIJI MEDIJSKE I INFORMACIJSKE PISMENOSTI	
<i>Amer Džihana</i>	35
V. ISTRAŽIVANJA O MEDIJSKOJ I INFORMACIJSKOJ PISMENOSTI U BOSNI I HERCEGOVINI	
<i>Emir Vajzović, Lejla Turčilo, Amer Osmić, Lamija Silajdžić, Haris Cerić</i>	47
Analiza stanja	47
Uvođenje medijske i informacijske pismenosti u obrazovni sistem: prethodna istraživanja/pregled literature	48
Pilot-istraživanje samoprocjene kompetencija nastavnika i bibliotekara osnovnih i srednjih škola u Kantonu Sarajevo	53
Istraživanje samoprocjene kompetencija nastavnika i bibliotekara u Bosni i Hercegovini	74
Istraživanje kompetencija roditelja i djece o nivou medijske i informacijske pismenosti	97
Savjeti za buduća istraživanja kompetencija djece i mladih o medijskoj i informacijskoj pismenosti.....	108

VI. PRILOZI	119
DEKLARACIJA O ZNAČAJU MEDIJSKE I INFORMACIJSKE PISMENOSTI U BOSNI I HERCEGOVINI.....	119
POZICIJSKA STUDIJA O POLITIKAMA I STRATEGIJAMA MEDIJSKE I INFORMACIJSKE PISMENOSTI U BOSNI I HERCEGOVINI	123
RADIONICE MEDIJSKE I INFORMACIJSKE PISMENOSTI	134
VII. POJMOVNIK	137
VIII. AUTORSKI I PREDMETNI REGISTAR	141
POPIS TABELA, GRAFIKONA I ILUSTRACIJA	150
O INSTITUTU ZA DRUŠTVENA ISTRAŽIVANJA FAKULTETA POLITIČKIH NAUKA UNIVERZITETA U SARAJEVU	154
BIOGRAFIJE	156
ZAHVALNICE.....	160

Knjiga je posvećena dječijoj radoznalosti, mašti i istinskom istraživačkom duhu.

PREGOVOR

Veliko je zadovoljstvo predstaviti javnosti, zainteresiranoj za medijsku i informacijsku pismenost, ovu publikaciju koja je rezultat višegodišnjih napora, sadržanih u naučnoistraživačkom radu, razvoju modela, metoda, tehnika, taktika, operativnih procedura i strateškog pristupa. Osnova je bila razvoj akademske izvrsnosti u susretima različitih naučnih disciplina, sučeljavanjima epistemoloških svjetonazora i predanom sondiranju globalnih trendova s fokusom na bosanskohercegovačko društvo i obrazovne sisteme sa ciljem pronalaženja teoretskih, ali i praktičnih rješenja za izazove koje je digitalna transformacija društva nametnula. U ovim procesima učestvovao je veliki broj kolegica i kolega kojima dugujem zahvalnost, jer bez njih dosadašnji rezultati ne bi bili mogući. Suština je bila da rezultati ponude izvodiv i održiv način integracije medijske i informacijske pismenosti, kao očigledan pristup, a, ipak, rijetko zastupljen.

Prije formalnog početka projektnih aktivnosti, ali i tokom njih u posljednje četiri godine, okosnica razvoja ideja bili su brojni sati inspirativnih akademskih, naučnih i istraživačkih razgovora s kolegom Marijom Hibertom. To je rezultiralo neophodnim i transformativnim interdisciplinarnim razumijevanjem medijske i informacijske pismenosti i rješavanjem izazova koji su bili pred nama.

Kao voditelj projekata¹ od 2017. godine, koji su omogućili provođenje aktivnosti, čiji je i dio rezultata predstavljen u ovoj knjizi, ali i kao rukovodilac Instituta za društvena istraživanja, trudio sam se usmjeravati i kumulativno voditi prema općem cilju teoretskog i praktičnog razvoja medijske i informacijske pismenosti, a istovremeno i razvoja ljudskih resursa na Univerzitetu u Sarajevu, i partnerskim univerzitetima i institucijama; i kao dio rješenja za održivost i izvodivost procesa.

¹ 2017-2018: Institut za društvena istraživanja Fakultet političkih nauka Univerziteta u Sarajevu (IDI FPN UNSA) proveo je dio aktivnosti projekta „IZGRADNJA POVJERENJA U MEDIJE U JUGOISTOČNOJ EVROPI I TURSKOJ“ u saradnji s Organizacijom Ujedinjenih nacija za obrazovanje, nauku i kulturu (UNESCO) i uz finansijsku podršku Evropske unije.

2018-2019: Nastavak aktivnosti u oblasti medijske i informacijske pismenosti u okviru projekta „IZGRADNJA POVJERENJA U MEDIJE U JUGOISTOČNOJ EVROPI I TURSKOJ“, u saradnji s UNESCO-om i uz finansijsku podršku Evropske unije.

2019-2020: u okviru programa Dijalog za budućnost (UN agencije – UNESCO i UNICEF) realizira dva projekata „Medijska i informacijska pismenost u funkciji razvoja kritičkog mišljenja i zagovaranja mladih“.

2020: IDI FPN UNSA provodi tri projekta: „IZGRADNJA POVJERENJA U MEDIJE U JUGOISTOČNOJ EVROPI I TURSKOJ – Faza 2“ UNESCO/EU; „Društvo, kultura, religija u digitalnom dobu“ – UNICEF; Regionalni projekt Dijalog za budućnost 2: „Fostering dialogue and social cohesion in and between Bosnia and Herzegovina, Montenegro and Serbia“.

To ne bi bilo moguće bez podrške menadžmenta Fakulteta političkih nauka i rektorata UNSA-e, te svakako vizije, podrške i uspješne saradnje s Uredom UNESCO-a i Uredom UNICEF-a u Bosni i Hercegovini.

U svijetu, u kojem sve više prevladava samomistifikacija, populizam, pretpostavljeni instant-ishodi, samodovoljnost i samosvršishodnost, bez šireg konteksta, javnog interesa i deontološki postavljenog sistema vrijednosti – vrlo je zahtjevno bilo ustrajati na viziji da se upornim strateškim usmjerenjem s jasnom idejom konačnog rezultata u okviru općeg cilja kontinuirano okupljaju konstruktivne snage i postižu konsekutivno nadopunjujući ishodi. Izgradnja koalicija (institucionalnih i akademskih, ali i na nivou vrijednosti i ideja) sa ciljem hakiranja konstanti – vremena i ovozemaljske inkarnacije postdigitalnog stanja i bivstvovanja – polučila je rezultatima kojima možemo biti zadovoljni.

Cilj ove publikacije je predstaviti osnovne rezultate istraživanja i razvoja medijske i informacijske pismenosti za bolje razumijevanje kompleksnosti integralnog koncepta i holističkog pristupa.

U prvom poglavlju objašnjen je strateški pristup razvoju medijske i informacijske pismenosti, vodeći se njenim krovnim određenjima i definicijama, koje su naznačene u Deklaraciji o medijskoj i informacijskoj pismenosti iz 2019. godine, te Preglednom studijom o politikama i strategijama medijske i informacijske pismenosti u Bosni i Hercegovini – Ver 2.0 (2020), što je sumirano u grafičkom prikazu strateškog pristupa medijskoj i informacijskoj pismenosti u Bosni i Hercegovini, ali kao princip prilagodljivo i primjenjivo i u drugim državama.

U drugom poglavlju opisana je primjena kritičkog pristupa medijskoj i informacijskoj pismenosti u Bosni i Hercegovini uz međudjelovanje bibliotekara, nastavnika i učenika u školskoj biblioteci.

Treće poglavlje pojašnjava posmatranje informacijske i medijske pismenosti kao cjeloživotnog procesa odgajanja mislećih građana koji su demokratski orijentirani, sposobni i odgovorni, a čija se zainteresiranost za društvenu participaciju potpuno ostvaruje uz pomoć kompetencija medijske i informacijske pismenosti (MIP).

Četvrto poglavlje ispituje ulogu medija u promicanju medijske i informacijske pismenosti, te je ponuđen odgovor na pitanje kakva treba biti uloga medija u promociji MIP-a.

Peto poglavlje predstavlja skup istraživanja koje je Institut za društvena istraživanja Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Sarajevu radio na osnovu i za potrebe strateškog razvoja medijske i informacijske pismenosti (MIP) u Bosni i Hercegovini. Istraživanja se sastoje iz tri cjeline:

- (1) Pilot-istraživanja samoprocjene kompetencija nastavnika i bibliotekara osnovnih i srednjih škola u Kantonu Sarajevo;
- (2) Istraživanja samoprocjene kompetencija nastavnika i bibliotekara u Bosni i Hercegovini;
- (3) Istraživanja kompetencija roditelja i djece o nivou medijske i informacijske pismenosti.

Na kraju istraživanja ponuđeni su savjeti za buduća istraživanja kompetencija djece i mladih o medijskoj i informacijskoj pismenosti.

U prilogima se nalaze:

- (I) Deklaracija o medijskoj i informacijskoj pismenosti iz 2019. godine;
- (II) Pozicijska studija o politikama i strategijama medijske i informacijske pismenosti u Bosni i Hercegovini;
- (III) Tabela prikazane i nabrojane, do sada, organizirane radionice iz šire oblasti medijske i informacijske pismenosti koje su rađene sa ciljem podučavanja i razvoja kompetencija učesnika, ali i istraživanja i razvoja modela MIP-a.

Predstavljeni ključni naponi za unapređenje medijske i informacijske pismenosti u Bosni i Hercegovini, te pomaci koji su napravljeni u realizaciji preporuka u odnosu na period koji je pokrivala prethodna Pozicijska studija, postavljeni su kao osnova za promišljanje o nastavku i implementaciji strategija za razvoj medijske i informacijske pismenosti u Bosni i Hercegovini.

Nadam se da će knjiga inspirativno djelovati na čitaoce u promišljanju značaja medijske i informacijske pismenosti, te pomoći svima koji naporno rade na razvoju obrazovanja.

Emir Vajzović

I. MEDIJSKA I INFORMACIJSKA PISMENOST – STRATEŠKI PRISTUP

Emir Vajzović

Medijska i informacijska pismenost, zasnovana na principima cjeloživotnog učenja, krovna je kompetencija koja se pretpostavlja u društvu koje je doživjelo digitalnu transformaciju i očekuje od građanina da je dovoljno informiran i obrazovan kako bi bio ravnopravan učesnik u demokratskom diskursu, te kao proaktivni samostalni subjekt, konstruktivno i odgovorno donosio odluke i doprinosa društvu znanja.

Medijska i informacijska pismenost nije samoj sebi svrha. Ne treba je shvatiti (samo) u smislu: tehnologije – sadržaja (digitalno medijskih), konvergencije medija (tradicionalnih, novih, digitalnih i algoritamskih) – redefiniranja odnosa sadržaja (content), mreže (net) i usluga (service) – digitalnih vještina – informacijske i digitalne etike – već kao proces i pristup koji vraća „fabričke“ postavke filozofije demokratskog društva i poštivanja ljudskih prava i sloboda. Priznanje dostojanstva koje je bitno za sve članove ljudske porodice kao i njihovih jednakih i neotuđivih prava predstavlja osnovu slobode, pravde i mira u svijetu, ali kako se informacijska, komunikacijska, medijska i obrazovna okruženja mijenjaju, stvarajući nove mogućnosti i izazove modernim društvima, medijsku i informacijsku pismenost moramo prepoznati kao ključnu i krovnu kompetenciju u digitalnom dobu. Direktne implikacije se mogu naći u oblastima politologije, komunikologije, informacijskih nauka, sigurnosti, sociologije, mirovnih studija, interkulturalnog dijaloga, prevencije nasilnog ekstremizma – samo da navedemo nekoliko. Shvatanje da uloga regulatora sektora komunikacija u kontekstu medija ne može biti represivna nego isključivo preventivna i razvojna, jeste izazov koji treba sagledati kroz prizmu bioinformatičke fuzije čovjeka i tehnologije. Ipak, činjenica da djeca već od desete godine ulaze u „digitalno punoljetstvo“ implicira presudnu ulogu obrazovnog sistema, tj. njegovog razumijevanja navedenih kompleksnosti i promjenu obrazovne paradigme i politike.

Horizontalna i vertikalna integracija medijske i informacijske pismenosti u društvo, a, prije svega, u obrazovni sistem kroz Hibradni model višekomponentne integracije² je izvodiv i održiv proces kao optimalan model intervencije javne politike. Svakako, nadležna ministarstva i zavodi trebaju napraviti stimulativan okvir za provedbu.

Za bolje razumijevanje toga šta zaista medijska i informacijska pismenost jeste, možemo koristiti sveobuhvatnu definiciju iz Deklaracije (2019):

„Medijska i informacijska pismenost odnosi se na kognitivne, tehničke i socijalne vještine i sposobnosti građanki i građana da pristupaju, kritički ocjenjuju, koriste i doprinose informacijskim i medijskim sadržajima putem tradicionalnih i digitalnih informacijskih i medijskih platformi i tehnologija, uz razumijevanje kako te platforme i tehnologije djeluju, kako da prilikom njihovog korištenja upravljaju vlastitim pravima i poštuju prava drugih, kako da prepoznaju i izbjegnu štetne sadržaje i usluge, da svrsishodno koriste informacije, medijske sadržaje i platforme da bi zadovoljili svoje komunikacijske potrebe i interese kao pojedinci i kao pripadnici svojih zajednica, te da bi prakticirali aktivno i odgovorno učešće u tradicionalnoj i digitalnoj javnoj sferi i u demokratskim procesima.“

Kako smo naveli u Preglednoj studiji o politikama i strategijama medijske i informacijske pismenosti u Bosni i Hercegovini – Ver 2.0 (2020), sam razvoj medijske i informacijske pismenosti je u ranoj fazi, a slična je situacija i s javnim politikama i strategijama koje su povezane s ovom oblašću kao preduvjet sistemskog, provodivog i održivog pristupa. Značajno je mobilizirati i koordinirati ključne društvene aktere, jer cjelokupan razvoj društva snažno se oslanja na razvoj novih kompetencija kod građanki i građana, a posebno kod mladih. (Vajzović 2017, 269-276). Politike medijske i informacijske pismenosti potrebne su, ne samo građanima već i donosiocima odluka da bi mogle ispuniti svoje uloge u digitalnom svijetu. Ove politike trebaju dosegnuti do svih slojeva stanovništva i spriječiti procese koji vode raslojavanju društva – na one koji imaju pristup informacijama i one koji nemaju; na one koji znaju koristiti digitalne tehnologije i one koji ne znaju; na one koji imaju kompetencije kritičkog analiziranja medijskih poruka i digitalnih informacija i one koji to nemaju.

² Jedinstveni inkluzivni model koji razvija Institut za društvena istraživanja Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Sarajevu od 2017. godine.

Da bi bili postignuti ovi ciljevi, društva koja razumijevaju promjenu sistemskih filtera (tzv. čuvara kapija) u kontekstu digitalne transformacije društva prihvataju apomedijacijsku paradigmu i osnažuju ključne subjekte, nastavnike i bibliotekare, uz podršku interdisciplinarnu saradnje akademske zajednice i prihvatanja procesa cjeloživotnog učenja za medijsku i informacijsku pismenost.

Grafikon 1: Grafički prikaz strateškog razvoja medijske i informacijske pismenosti

DDLO	<i>engl.</i> Dynamic Digital Learning Object – Dinamički digitalni objekt učenja
GID	<i>engl.</i> Guided Inquiry Design – Vođeno istraživačko učenje
OER	<i>engl.</i> Open Educational Resources – Otvoreni obrazovni resursi
MIL MOOC	<i>engl.</i> Media and Information Literacy Massive Open Online Course – Javni otvoreni online kurs medijske i informacijske pismenosti
DKRuDD	Društvo, kultura, religija u digitalnom dobu

Sa ciljem strateškog pristupa i razvoja, Institut za društvena istraživanja Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Sarajevu okuplja multidisciplinarni tim profesora i istraživača Univerziteta u Sarajevu, drugih javnih univerziteta (Univerzitet u Banjoj Luci, Univerzitet u Istočnom Sarajevu, Sveučilište u Mostaru, Univerzitet u Tuzli), stručnjaka iz prakse koji se, uz izrazite akademske i naučnoistraživačke napore, zalažu za strateški pristup u području medijske i informacijske pismenosti. Ovakvim pristupom u konačnici bi bilo osigurano sistemsko rješenje izazova digitalne transformacije društva, uz strateški okvir uključivanja medijske i informacijske pismenosti u formalno i neformalno obrazovanje, zasnovano na principima izvodivosti i održivosti.

Strateško promišljanje o unapređenju medijske i informacijske pismenosti u Bosni i Hercegovini počiva na istraživanju i razvoju, te informacijama prikupljenim sveobuhvatnim naučnoistraživačkim, ali i konsultativnim procesom sa svim ključnim akterima u Bosni i Hercegovini tokom protekle četiri godine (2017-2020) koje je vodio Institut za društvena istraživanja Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Sarajevu. Konsultativni proces uključio je, do sada, više od 1.300 pojedinaca kroz različite oblike učestvovanja. Proces se odvijao u Banjoj Luci, Mostaru, Istočnom Sarajevu i Sarajevu, te online prostoru u cijeloj Bosni i Hercegovini, ali i regionalnoj saradnji s akademskom zajednicom u Srbiji, Crnoj Gori, Hrvatskoj i Njemačkoj. Konsultacije su 2018. godine rezultirale objavom Pozicijske studije o politikama i strategijama medijske i informacijske pismenosti u Bosni i Hercegovini (2018) i Pregledne studije o politikama i strategijama medijske i informacijske pismenosti u Bosni i Hercegovini (2018). Dvije godine kasnije, 2020, izvršena je analiza prethodnih studija i trenutnog stanja, te su, uz isticanje potrebe za konačnom implementacijom usvojenih principa, nastale četiri nove studije:

- a) Pregledna studija o politikama i strategijama medijske i informacijske pismenosti u Bosni i Hercegovini (2020);
- b) Pozicijska studija o politikama i strategijama medijske i informacijske pismenosti u Bosni i Hercegovini (2020a);
- c) Pozicijska studija – Uloga organizacija civilnog društva u provedbi strategija i politika medijske i informacijske pismenosti u Bosni i Hercegovini (2020b);

- d) Pozicijska studija – Medijska i informacijska pismenost u sistemima obrazovanja u Bosni i Hercegovini: Hibridni model višekomponentne integracije (2020c).

Od 2017. godine, djelovanje radnih grupa, provedba istraživanja, pilotiranje medijske i informacijske pismenosti kroz radionice u osnovnim i srednjim školama, organiziranje radionica pojedinačno optimiziranih za grupe kao što su bibliotekari, novinari, studenti i nastavnici, održavanje okruglih stolova i konferencija, osiguralo je u konačnici da sva strateška promišljanja o medijskoj i informacijskoj pismenosti budu potkrijepljena naučnim istraživanjima, akademskim radom i konsultacijama s ključnim akterima.

Naučnoistraživački naponi u ovoj oblasti počeli su saradnjom Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Sarajevu i Filozofskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu 2017. godine, da bi se već godinu kasnije uspostavila saradnja s još tri javna univerziteta (Univerzitet u Banjoj Luci, Sveučilište u Mostaru, Univerzitet u Istočnom Sarajevu). Nakon konsultativnog procesa, tokom 2019. godine održane su pilot-radionice za nastavno osoblje u jednoj osnovnoj i jednoj srednjoj školi u Sarajevu, koje su postale osnov za daljnji razvoj hibridnog modela višekomponentne integracije medijske i informacijske pismenosti u obrazovni sistem. Tokom 2019. godine, uspostavljena je i Savjetodavna grupa, te je usvojena Deklaracija o značaju medijske i informacijske pismenosti u Bosni i Hercegovini. Radionice za studente, nastavnike, bibliotekare i novinare iz šire oblasti medijske i informacijske pismenosti, održane su u četiri grada: Sarajevo, Istočno Sarajevo, Mostar, Banja Luka (ukupno 22 radionice).

Istovremeno, nastavljen je konsultativni proces s različitim zainteresiranim stranama, te su provedena istraživanja o kompetencijama nastavnika, bibliotekara, roditelja i djece u Bosni i Hercegovini.

Na Fakultetu političkih nauka UNSA (Odsjek za sigurnosne i mirovne studije) i na Filozofskom fakultetu UNSA (Odsjek za komparativnu književnost i informacijske nauke) od akademske 2019/2020. godine uveden je predmet Medijska i informacijska pismenost, zasnovan i u skladu s UNESCO-vim konceptom MIP-a.

Početak 2020. godine nastavljaju se naučnoistraživačke aktivnosti u ovoj oblasti, koje uključuju, osim ranije navedenih studija: konsultacije sa stručnjacima, predstavnicima različitih univerziteta i predstavnicima civilnog društva; održavanje opsežnijih pilot-radionica u jednoj osnovnoj školi; održavanje radionica za nastavnike, bibliotekare i novinare u drugim gradovima; prilagođavanje UNESCO curricula medijske i informacijske pismenosti za nastavno osoblje; uspostavljanje javnog otvorenog online kursa medijske i informacijske pismenosti (MOOC MIL); uspostavljanje Open Education Resource Platforme za učenje u digitalnom okruženju, razvoj koncepta dinamičkog digitalnog objekta učenja te doradu nastavnih materijala za predmet Društvo, kultura, religija (u digitalnom dobu) uz primjenu vođenog istraživačkog učenja.

Jedinstvena ideja i opredjeljenje istraživačkog tima Instituta za društvena istraživanja Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Sarajevu jeste da svim navedenim aktivnostima doprinese naučnom, istraživačkom, društvenom, kulturnom i demokratskom razvoju bosanskohercegovačkog društva u digitalnom okruženju.

Literatura

"Deklaracija o značaju medijske i informacijske pismenosti u BiH." 28. 1. 2019.

Pristupljeno 12. 4. 2020.

https://www.onlinepeticija.com/deklaracija_o_znacaju_medijske_i_informacijske_pismenosti_u_bih#form

Institut za društvena istraživanja Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Sarajevu.

2020. *Pregledna studija o politikama i strategijama medijske i informacijske pismenosti u Bosni i Hercegovini - Ver 2.0 (2020)*. Pristupljeno 1. 12. 2020.

<https://fpn.unsa.ba/b/medijska-i-informacijska-pismenost/>

Institut za društvena istraživanja Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Sarajevu.

2020a. *Pozicijska studija o politikama i strategijama medijske i informacijske pismenosti u Bosni i Hercegovini - Ver 2.0 (2020): Medijska i informacijska pismenost: Vrijeme je za implementaciju usvojenih principa*. Pristupljeno 1. 12. 2020.

<https://fpn.unsa.ba/b/medijska-i-informacijska-pismenost/>

Institut za društvena istraživanja Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Sarajevu.

2020b. *Pozicijska studija. Uloga organizacija civilnog društva u provedbi strategija i politika medijske i informacijske pismenosti u Bosni i Hercegovini*.

Pristupljeno 1. 12. 2020. <https://fpn.unsa.ba/b/medijska-i-informacijska-pismenost/>

Institut za društvena istraživanja Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Sarajevu. 2020c. *Pozicijska studija. Medijska i informacijska pismenost u sistemima obrazovanja u Bosni i Hercegovini: Hibridni model višekomponentne integracije*. Pristupljeno 28.12.2020. <https://fpn.unsa.ba/b/medijska-i-informacijska-pismenost/>

Vajzović, Emir; Džihana, Amer; Hibert, Mario; Ibrahimbegović-Tihak, Vanja; Kulenović, Feđa i Bakić, Sarina. 2018. *Pregledna studija o politikama i strategijama medijske i informacijske pismenosti u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: Fakultet političkih nauka. Pristup 29. 11. 2020. https://fpn.unsa.ba/b/wp-content/uploads/2018/05/PreglednaStudija_MIP_BHS.pdf.

Vajzović, Emir. 2017. "Informacijsko društvo i demokratija: građanska pismenost za digitalno doba." *Digitalne medijske tehnologije i društveno-obrazovne promene* 7. Novi Sad: Filozofski fakultet, Odsjek za medijske studije. 268-278.

II. KRITIČKA MEDIJSKA I INFORMACIJSKA PISMENOST: Medijska i informacijska pismenost u školskoj biblioteci

Mario Hibert

Učiti kako učiti, kritički razmišljati, pronalaziti i vrednovati informacije, organizirati znanje i posredovati ga u savremenom komunikacijskom okruženju pretpostavlja obnovu uloge biblioteke i reaktualizaciju bibliotekara u odgojno-obrazovnom procesu. Digitalno učenje, iako prevashodno pretpostavlja korištenje informacijsko-komunikacijskih tehnologija, prije svega, ovisi o doživljaju stvarnosti u okruženju virtualne društvenosti. Stoga je međudjelovanje bibliotekara, nastavnika i učenika u digitalnoj stvarnosti danas podjednako važno kao u fizičkoj (realnosti), što proces korištenja, kao i kreiranja i diseminacije, informacijskih resursa, čini dodatno složenim i zahtjevnim, ali, također, izazovnim. Upravo je stoga školske biblioteke potrebno percipirati kao centralne tačke za aktualizaciju informacijske i medijske pismenosti, komunikacijska čvorišta škole oko kojih se tvori informacijski sistem podrške procesima (umreženog) učenja. Kako umreženo učenje predstavlja proces razvoja i održavanja poveznica između ljudi i informacija, digitalne obrazovno-odgojne tehnologije upravo i jesu centralne tačke kreiranja ekosistema učenja koji sačinjavaju učenici, nastavnici, bibliotekari, (digitalni) informacijski resursi, te vrijednosti građanskog odgoja, jednakopravnosti pristupa i intelektualnih sloboda. Stjecanje vještina cjeloživotnog učenja i odgajanje aktivnih korisnika informacija suštinska je misija (školske) biblioteke. Učinkovit pristup informacijama i njihovo kreativno korištenje ne ovise tek o digitalnoj infrastrukturi već sposobnostima bibliotekara da svoje profesionalne aktivnosti usmjere ka razvoju informacijske i medijske pismenosti svojih korisnika. U konačnici, njihovo zadovoljstvo upravo i ovisi o sposobnosti školske biblioteke da prepozna potrebe korisničkih grupa koje aktivno uče, pa je razvoj usluga koje odražavaju promjenjive potrebe školske

zajednice još davno prepoznata u IFLA/UNESCO manifestu za školske biblioteke.³

Za strateške smjernice za medijsku i informacijsku pismenost u školskoj biblioteci značajno je imati u vidu da školske biblioteke širom svijeta dijele zajedničku svrhu koju ističe ključni dokument *IFLA/UNESCO Manifest za školske biblioteke*⁴ objavljen još prije dvadeset godina. U julu 2015. godine, stalni odbor IFLA-ine Sekcije za školske biblioteke s urednicama Barbarom Schultz-Jones i Dianne Oberg (uz doprinos Upravnog odbora Međunarodnog udruženja školskih bibliotekara), objavio je i drugo izdanje IFLA/UNESCO smjernica za školske biblioteke: uloga školske biblioteke u poučavanju i učenju za sve, sa ciljem da se stručnom bibliotečkom osoblju i donositeljima odluka u obrazovanju pomogne u nastojanjima osiguravanja pristupa efikasnijim korisničkim programima i uslugama školske biblioteke za učenike i nastavnike. Prepoznavanjem značaja školskih biblioteka za adekvatno reagiranje na promjenjivo i dinamično komunikacijsko okruženje, konvergencija njihovih vrijednosti i ciljeva orijentirana je ka stvaranju informacijski i medijski pismenih učenika kao odgovornih članova društva, sposobnih za samostalno učenje, svjesnih svojih informacijskih potreba, vještih u rješavanju problema korištenjem relevantnih i pouzdanih informacija uz pomoć digitalnih alata. Imperativ aktivnog uključivanja građana u procese kreiranja novih informacija i prijenos znanja tako postaje ujedno i zadaća stvaranja okvira za reaktualiziranje školskog bibliotekarstva za složenu ulogu poučavanja, razvijanje čitateljskih kompetencija i pismenosti, upravljanja bibliotekom kao multimedijalnim centrom, te saradnju s nastavnim osobljem. Osn-

³ Prema IFLA-inom i UNESCO-vom manifestu, temeljne zadaće školske biblioteke u razvijanju pismenosti, učenja i kulture su sljedeće: potpora obrazovnim ciljevima i zadacima zacrtanim u nastavnom planu i programu škole, poticanje trajnih čitateljskih navika i uživanja u čitanju i učenju, omogućavanje stjecanja stvaralačkog iskustva pri korištenju i kreiranju informacija kao pomoć pri učenju i razumijevanju, te poticanju mašte i uživanja u čitanju, poticanje svih učenika da nauče i koriste vještine koje će im pomoći pri vrednovanju i korištenju informacija, bez obzira na njihovu vrstu, količinu i izvor, kao i razvijanje osjećaja za način komuniciranja unutar zajednice, osiguravanje pristupa lokalnim, regionalnim, nacionalnim i globalnim izvorima i mogućnostima koje će učenicima omogućiti doticaj s različitim idejama, iskustvima i stavovima, organiziranje aktivnosti koje potiču kulturnu i društvenu svijest, suradnja s učenicima, nastavnicima, administrativnim osobljem i roditeljima radi postizanja ciljeva škole, promicanje načela da su sloboda mišljenja i slobodan pristup informacijama preduvjeti za uspješno i odgovorno sudjelovanje u građanskom demokratskom društvu, te promicanje čitanja i promicanje korištenja školske knjižnice u školskoj i široj društvenoj zajednici. (Saetre i Willars 2004)

⁴ „Školska knjižnica pruža obavijesti i spoznaje bitne za uspješno uključivanje u suvremeno društvo koje se temelji na znanju i informacijama. Školska knjižnica omogućuje učenicima stjecanje vještina za doživotno učenje, razvija njihovu maštu i pomaže im da postanu odgovorni građani.“ (Kranjec-Cižmek i Milek 2000).

živanje međuprofesionalne saradnje nastavnika i bibliotekara predstavlja i paradigmatiku promjenu u podučavanju pismenosti te, kako navode J. Pihl, K. van der Kooij i T. Carlsten (2017), riječ je o filozofskim, pedagoškim i strukturalnim implikacijama rekonceptualizacije podučavanja pismenosti kao oblicima društvenih praksi, a ne tek autonomnih vještina.

Nesumnjivo da ovako uključivanje školskih biblioteka/bibliotekara u odgojno-obrazovne procese pretpostavlja postojanje adekvatnih zakonskih propisa, profesionalno obučeni kadar, programe cjeloživotnog učenja kao i stabilno finansiranje/stimuliranje. Naime, sudjelovanje biblioteka u društvu znanja je određeno, ne samo izgradnjom i održavanjem bibliotečkih zbirki nastavnih materijala, već i usmjeravanjem na pedagoške pretpostavke digitalnog obrazovanja koji bi trebali biti sastavni dio i edukativnih programa školskih biblioteka. Promicanje pismenosti i čitanja, medijska i informacijska pismenost, kritičko mišljenje, istraživački usmjerena podrška nastavnom procesu, kreativno i odgovorno rješavanje komunikacijskih problema integracijom digitalne tehnologije, tako traži sistematsko stručno usavršavanje kao i uvažavanje bibliotekara kao integrativne tačke procesa učenja za 21. vijek. Stoga se pozivanje na IFLA/UNESCO smjernice za školske biblioteke čini prilikom da se programima medijske i informacijske pismenosti postojeći resursi škole aktualiziraju i pozicioniraju kao karike sistematskog apomedijacijskog usmjeravanja izazova digitalne transformacije. Nedostatnom i/ili slabom iskorištenosti javnih i školskih biblioteka unaprijed se odustaje od sistemskih resursa koji se u Strateškom okviru za evropsku saradnju u području obrazovanja i osposobljavanja (Education and Training 2020 Framework)⁵ prepoznaju kao iznimno značajne poluge razvoja koje trebaju političku i ekonomsku podršku kako bi se njihov potencijal da unapređuju razvoju medijske i informacijske pismenosti ujedno prepoznao i kao mjesto afirmacije zajednice učenja (Huysmans 2016).

Digitalni jaz u informacijskom društvu opisuje se kategorijama „informatički bogata“ i „informatički siromašna“ (društva) u odnosu na mogućnosti/nemogućnosti pristupa informatičko-komunikacijskim tehnologijama. Kako je danas već moguće govoriti i o „drugom valu digitalnog jaza“ koji se odnosi na

⁵ Vidjeti više na: *Europska suradnja u području obrazovnih politika (ET 2020).*

sposobnost i mogućnosti korištenja digitalnih izvora posredstvom Mreže, upravo nove IFLA-ine smjernice trebaju biti posmatrane iz perspektive koja potcrtava značaj i važnost saradnje između nastavnika i bibliotekara.⁶ Za održivu implementaciju pristupa podučavanja pismenosti kroz partnerstvo nastavnika i bibliotekara neophodno ga je definirati, ne samo kao odgovor na obrazovne izazove informacijskog društva, već utemeljiti profesionalnom i institucionalnom saradnjom, drugim riječima, „partnerstva impliciraju profesionalne i institucionalne sporazume da se saraduje na podučavanju pismenosti ... na nivou upravljanja školama što znači da su partnerstva nastavnika i bibliotekara uključena u strateške planove škola, te formalizirana kroz nastavne planove svih nivoa obrazovanja, od predškolskog, osnovnoškolskog i srednjoškolskog.“ (Pihl, van der Kooij i Carlsten 2017, 2-3).

Pored toga, sintagmu „digitalna kompetencija“⁷ (razumijevanje utjecaja digitalizacije na društvo, sposobnost korištenja i razumijevanja digitalnih medija, kritički i odgovoran pristup, rješavanje problema i prevođenje ideja u praksu) također treba uzeti kao ključnu pretpostavku i izazov za unapređenje bibliotečkih programa i usluga. Insistiranjem na ohrabrivanju pristupa programima medijske i informacijske pismenosti kao kroskurikularne kompetencije u osnovnim i srednjim školama (Vajzović et al. 2019), izravno se iskazuje podrška razvoju društva otvorenog znanja u kojem biblioteke, odnosno bibliotekari, mogu biti posmatrani „kao centralne tačke međupredmetnog rada na medijskoj i informacijskoj pismenosti s nastavnicima i učenicima“ (140). Previdjeti mogućnosti aktualizacije biblioteke kao svojevrsnog „laboratorija“ za osnaživanje razno-

⁶ Partnerstvo nastavnika i bibliotekara, kako navode J. Pihl, K. van der Kooij i T. Carlsten (2017), olakšava razvoj čitalačkih navika u odnosu prema nastavnim predmetima i ciljevima curriculumu, olakšava razvoj multimodalnih pismenosti, te istraživački vođenog učenja što je od esencijalne važnosti u današnje doba digitalizacije. Također, ovakva vrsta partnerstva facilitira interkulturalno obrazovanje i izgradnju zajednica u multikulturalnim okruženjima (1).

⁷ Digitalna kompetencija je jedna od osam koje EU drži za važnu obrazovnu komponentu obrazovanja. Konceptualni referentni model odnosno okvir digitalne kompetencije 2.0. obuhvata: a.) Informacijsku i podatkovnu pismenost – pregledavanje, pretraživanje i filtriranje podataka, potom evaluaciju, te upravljanje podacima, informacijama i digitalnim sadržajima; b.) Komunikaciju i kolaboraciju – interakcija sa digitalnim tehnologijama; dijeljenje podataka, informacija i digitalnih sadržaja putem digitalnih tehnologija; građansku participaciju; suradništvo putem digitalnih tehnologija; svijest o normama ponašanja na Mreži (netiquette); upravljanje digitalnim identitetom; c.) Kreiranje digitalnih sadržaja – razvijanje digitalnih sadržaja, integracija i reelaboracija digitalnih sadržaja; autorska prava i licence; programiranje; d.) Sigurnost – zaštita uređaja; zaštita osobnih podataka i privatnost; zaštita zdravlja i blagostanja; zaštita okoliša; e.) Rješavanje problema – rješavanje tehničkih problema; identifikacija potreba i tehnološki odgovori; kreativno korištenje digitalnih tehnologija; identifikacija pukotina u digitalnim kompetencijama; Vidjeti više na: *Digital Competence Framework for Educators (DigCompEdu)*.

rodnih vještina korištenja informacijsko-komunikacijskih tehnologija značilo bi odustati od ishoda učenja koji trebali biti u fokusu reforme savremenih obrazovnih planova i programa. U tom svjetlu, odgovornosti bibliotekara (informacijskih stručnjaka) da svojim aktivnostima doprinose promicanju transformativnih potencijala digitalnog učenja ne bi smjele ostati zaobiđene u kurikularnoj reformi koja bi, u strateškoj afirmaciji školskih biblioteka, mogla tražiti potporni instrument uključivanja zajednice koja uči u umreženo društvo. Drugačije govoreći, fokusiranjem na medije i njihovu društvenu funkciju, kao i procese pretraživanja, korištenja i kreiranja informacija, bibliotekari bi trebali predstavljati predvodnicu digitalne pedagogije utemeljene na tehnikama organizacije umreženog znanja⁸. Smjernice IFLA-e (2015), u kojima se naglašava bitnost evaluacije funkcije školske biblioteke, kako bi se unaprijedile i razvijale različite informacijske usluge tako potiču kako kolaborativnu komponentu razmjene znanja tako i ojačavanje saradničkog odnosa koji uključuje bibliotekare, nastavnike, upravu škole i IT stručnjake. UNESCO-ov „Curriculum medijske i informacijske pismenosti za nastavnike“⁹ (2015) koji akcentira tri ključna područja učenja i poučavanja:

- a) razumijevanje medijske i informacijske pismenosti za demokratiju i društvenu participaciju;
- b) evaluaciju medijskih sadržaja i informacijskih izvora;
- c) stvaranje i korištenje medija i informacija; u sprezi sa IFLA-inim smjernica za školske biblioteke (2015) tako bi mogao postati strateški alat aktualizacije medijske i informacijske pismenosti u osnovnom i srednjem obrazovanju gdje se školska biblioteka posmatra kao centralna tačka „hibridnog modela višekomponentne integracije“ (Vajzović et al. 2019, 140) cjeloživotnih kompetencija. Kako „školske knjižnice prepoznaju važnost posjedovanja strateškog okvira za poučavanje medijskih i informacijskih vještina te pridonose unaprjeđenju učeničkih vještina u suradnji s nastavnicima“ (IFLA 2015) za provedbu ovog modela bi stoga bilo neophodno (savremenu) školsku biblioteku razumijevati kao multimedijalno središte, informacijsko-komunikacijski centar, a školskog

⁸ Ovdje je moguće govoriti čak i o bazičnim aktivnostima poput npr. administriranja školskog foruma putem bibliotečkog bloga koji povezuje korisnike sa različitim digitalnim informacijskim resursima koji prate različite školske predmete, uređivanjem mrežne stranice škole, objavljivanjem vijesti na društvenim medijima i sl.

⁹Vidjeti u: Grizli i Vilson 2015.

bibliotekara uvažiti i prihvatiti kao ravnopravnog aktera (stručnog saradnika) u odgoju i obrazovanju učenika: „Školski bibliotekari su vitalni partneri za stvaranje škola koje omogućavaju učenicima da uče uz upotrebu višestrukih izvora i komunikacijskih kanala. Školske biblioteke informacijskog doba su dinamični centri učenja u kojima su bibliotekari primarni agenti dizajniranja škola za učenje u 21. vijeku“ (Kuhlthau 2010, 17. prema Pihl, van der Kooij i Carlsten 2017). Ovo je ujedno i jedan od ključnih momenata prepoznavanja načina da se školska biblioteka posmatra kao sistemski resurs za provedbu MIP curriculumu, te je stoga podrška procesima njihove aktualizacije direktno u korelaciji sa stratezijskim opredjeljenjem razvoja informacijskog društva, obrazovnih politika, kurikularnih reformi i profesionalnog usavršavanja.

U zaključnim razmatranjima možemo reći da medijska i informacijska pismenost, posmatrana kao proširena konceptualizacija pismenosti (odgovor na savremeno tehnokulturalno okruženje), predstavlja imperativan skup vještina i znanja o (digitalnom) informacijskom okruženju. Digitalne tehnologije nisu puki alati već sile novog ekosistema koje, kako ističe L. Floridi (2014), utječu na našu percepciju sebe, naše međusobne odnose, naš koncept (predstavu) stvarnosti i naše interakcije u njoj. Internet i digitalne tehnologije predstavljaju disruptivnu društvenu silu koja zahtijeva prilagodbu pedagoških pristupa kako bi se promišljalo promijenjeno obrazovno okruženje, „kolaborativnim rvanjem s informacijskim problemima“ (Farkas 2012, 91). Transformacija uloge školske biblioteke i bibliotekara¹⁰ se tako ogleda u redizajniranju prostora učenja aktivnim pristupom podrške stvaranju digitalnog (medijski i informacijski) pismenog građanstva, a ključne kompetencije školskog bibliotekara bi stoga trebale predstavljati (Ahlstet et al. 2015):

- a) sposobnost motiviranja za daljnje učenje (učiti kako učiti);
- b) vještine podučavanja i mentoriranja pojedinaca i grupa u procesima učenja;

¹⁰ Da trendovi u školskom bibliotekarstvu nisu ni najmanje izuzeti iz konteksta perspektiva agendi digitalnog učenja i obrazovanja možda najbolje ilustrira informacija da je od 21. do 25. oktobra 2019. godine u Dubrovniku održan 48. Svjetski kongres školskih knjižničara i 23. Međunarodni istraživački forum o školskom knjižničarstvu u organizaciji Međunarodne udruge školskih knjižničara i Hrvatske udruge školskih knjižničara. Vidi više na: *The International Association for School Librarianship 2020.*

- c) digitalna kompetencija s fokusom na procese pretraživanja informacija iz korisničke perspektive;
- d) sposobnost upotrebe metoda posredovanja i komuniciranja sadržaja;
- e) povezivanje medija i sadržaja s individualnim potrebama učenika;
- f) predstavljanje izvora učenja i organizacija dostupnosti informacija.

U tom svjetlu, sagledavanje potencijala redizajniranja uloge (školskih) biblioteka, njihovo pretvaranje u centre informacijskog i medijskog opismenjavanja predstavljalo bi stratešku okosnicu inoviranja savremenih destinacija digitalnog učenja.

Literatura

- Ahlstedt, Karin, Inga Andersson, Sofia Hög, Jenny Lindmark, i Bo Westas. 2015. "School Libraries for All." U *Global Action on School Library Guidelines*, uredile Barbara A. Schultz-Jones i Dianne Oberg, 111-121. The Hauge: De Gruyter Saur.
doi:<https://doi.org/10.1515/9783110362664>.
- Evropska komisija za obrazovanje i izobrazbu. 2020. *Education and Training 2020 Framework*. Pristupljeno 12. 4. 2020.
https://ec.europa.eu/education/policies/european-policy-cooperation/et2020-framework_hr.
- Farkas, Meredith. 2012. "Participatory Technologies, Pedagogy 2.0 and Information Literacy." *Library Hi Tech* (Library Faculty Publications and Presentations) 30 (1): 82–94. doi:10.1108/07378831211213229.
- Floridi, Luciano, ur. 2012. *The Onlife Manifesto: Being Human in a Hyperconnected Era*. Cham: Springer Nature. Pristupljeno 12. 4. 2020. doi:10.1007/978-3-319-04093-6.
- Grizi, Alton, i Kerolin Vilson, ur. 2015. *Medijska i informaciona pismenost: Program obuke nastavnika*. Prevela Gordana Ljubanović. Cetinje: Nacionalna biblioteka Crne Gore „Đurđe Crnojević”; Biblioteka Plus. Pristupljeno 12. 4. 2020.
https://www.nb-cg.me/fajlovi/IMP_Program_za_nastavnike_PRERADA.pdf.
- Harlan, Mary Ann. 2019. "Fiction as information: A look at reading as information source." Uredio J.L. Branch-Mueller. *Proceedings of the 48th Annual Conference of the International Association of School Librarianship and the 23rd International Forum on Research in School Librarianship*. Edmonton: University of Alberta. 1-10. Pristupljeno 12. 2. 2020.
<https://journals.library.ualberta.ca/slw/index.php/iasl>.

- Huysmans, Frank. 2016. *Promoting Media and Information Literacy in Libraries - Research for Cult Committee*. Brussels: European Parliament; Directorate-General for Internal Policies; Policy Department B: Structural i Cohesion Policies. Pristupljeno 12. 4. 2020.
https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document.html?reference=IPOOL_IDA%282017%29573454.
- Kranjec-Cižmek, Vesna, i Vida Milek, ur. 2000. *UNESCO-ov Manifest za školske knjižnice*. Pristupljeno 12. 4. 2020. <https://www.ifla.org/files/assets/school-libraries-resource-centers/publications/school-library-manifesto-hr.pdf>.
- Pihl, Joron, Kristin Skinstad van der Kooij, i Tone Cecillie Carlsten, ur. 2017. *Teacher and Librarian Partnerships in Literacy Education in the 21st Century*. Rotterdam: Sense Publishers.
- Saetre, Tove Pemmer, i Glenys Willars. 2004. *IFLA-ine i UNESCO-ove smjernice za školske knjižnice*. Prevela Irena Kranjec, Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo.
- Schultz-Jones, Barbara, i Dianne Oberg, ur. 2015. *IFLA School Library Guidelines*. Den Haag: IFLA.
- Schultz-Jones, Barbara, i Dianne Oberg, ur. 2016. *IFLA-ine smjernice za školske knjižnice*. Prevele Irena Gašparović i Dina Mašina. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo. Pristupljeno 12. 2. 2020.
<http://www.husk.hr/hdoc/Smjernice.pdf>.
- The European Commission's science and knowledge service. 11 11. 2020.
- Digital Competence Framework for Educators (DigCompEdu)*. 11 11. 2020. Pristupljeno 12. 4. 2020. <https://ec.europa.eu/jrc/en/digcompedu>.
- The International Association for School Librarianship*. 2020. Pristupljeno 12. 4. 2020.
<http://www.iasl2019.hr/>.
- Vajzović, Emir, Lejla Turčilo, Haris Cerić, Amer Osmić, i Lamija Silajdžić. 2019. "Uvođenje medijske i informacijske pismenosti u obrazovni sistem - procjena kompetencija nastavnika za podučavanje medijske i informacijske pismenosti u Kantonu Sarajevo." *Sarajevski žurnal za društvena pitanja* (Univerzitet u Sarajevu, Fakultet političkih nauka) (VIII): 131-163.

III. CJELOŽIVOTNO UČENJE ZA MEDIJSKU I INFORMACIJSKU PISMENOST: Proces odgajanja mislećih građana

Lejla Turčilo

Iako postoji veliki broj definicija, u najkraćem možemo reći da su medijska i informacijska pismenost (MIP), u svom najširem značenju, skup metoda, pristupa i procesa za osnaživanje kompetencija društvene participacije, odnosno preduvjet razvoja demokratske kulture savremenog društva. Iako ih se nerijetko posmatra i razmatra u rasponu od individualne kompetencije do društveno neophodne vještine korištenja i kreiranja informacija, koja je preduvjet odgovornih i funkcionalnih medija i društvene komunikacije uopće, u našem pristupu MIP (predstavljenom, između ostalog i u ovoj publikaciji) smatramo izuzetno važnim promišljati medijsku i informacijsku pismenost mnogo šire i kompleksnije od tek sposobnosti zadovoljavanja informacijskih potreba i kvalitetnog korištenja medija i informacija za individualne svrhe ili u zajednici. Naime, MIP koncept nije i ne može biti samom sebi svrha, odnosno pogrešno ga je razvijati *per se*, bez šire slike i kontekstualizacije koncepta u društvene potrebe i demokratske vrijednosti i kulturu. Pojednostavljeno kazano, osoba, društvena grupa, zajednica koja je medijski i informacijski pismena zapravo je odgovoran, demokratski orijentiran, kritički misleći subjekt, sposoban i zainteresiran za društvenu participaciju i tek kao takav ostvaruje se u punoći svoje MIP kompetencije.

Ovako shvaćen koncept medijske i informacijske pismenosti pristupa joj kao metakompetenciji, koju nije moguće (niti je to uopće potrebno) „savladati“ putem formalnog i/ili neformalnog, predmetno orijentiranog obrazovanja. Ona je kroskurikularna kompetencija koja se razvija kroz višepredmetno obrazovanje, ako je riječ o formalnom sistemu, te kroz široko postavljene trening module u neformalnom sistemu. No, bez sumnje, kompetencije koje se stiču na osnovu MIP koncepta, ako ih se shvata široko i duboko, kao kompetencije društvene

participacije i demokratskog sudjelovanja, nužno je promišljati u kontekstu cjeloživotnog učenja.

U smislu pojmovnog određenja i diferenciranja, medijska i informacijska pismenost neodvojivi su koncepti. Medijska pismenost definira se u kontekstu informacijske pismenosti (kao šireg pojma) i takozvane *news* pismenosti (kao užeg pojma). „Informacijska pismenost važna je kompetencija koja podrazumijeva sposobnost definiranja svoje informacijske potrebe, pristupanja, prikupljanja i procjene informacija, te njihovo etično korištenje, nužnih za uspješno funkcioniranje u društvu u kojem je svako od nas svakodnevno suočen s ogromnom količinom informacija i podataka. Ovladavanje dovoljnom količinom upotrebljivih informacija i njihovo transformiranje u znanje, uz poštovanje etičkih standarda, u osnovi je informacijske pismenosti.“ (Dizdar et al. 2012) News pismenost definira se kao „sposobnost primjene vještina kritičkog promišljanja radi procjene pouzdanosti i vjerodostojnosti informativnih izvještaja, bilo da su objavljeni putem novina, televizije ili interneta.“ (Schneider prema Hrnjić-Kuduzović u Car et al. 2015) Medijska pismenost, u najkraćem, definira se kao „novi pristup u obrazovanju nastao u 21. vijeku, a koji kreira okvire za kvalitetan pristup, analizu, evaluaciju, kreaciju i participaciju u društvu na osnovu poruka u različitim formama – od printanih i video do online. Medijska pismenost omogućava razumijevanje uloge medija u društvu i daje građanima osnovne vještine za propitivanje poruka, ali i samoizražavanje putem njih.“ (What is Media Literacy? A Definition...and More, n.d.)

Izdvojimo li neke ključne riječi u kontekstu informacijske i medijske pismenosti, primijetit ćemo kako je riječ o konceptima koji su uzajamno povezani i koji se odnose na širok spektar kompetencija, koje su istovremeno i individualne i općedruštvene.

Informacijska pismenost, po svojoj definiciji, zasniva se na nekoliko važnih ključnih pojmova:

- *Definiranje informacijske potrebe* – na individualnom planu ovo podrazumijeva znati prepoznati koliko i kakvih nam informacija treba, dok na općem društvenom planu procjena informacijskih potreba može direktno da se poveže s pravom javnosti da zna, odnosno obavezom

dostupnosti informacija i objektivnim informiranjem građana kako bi se zadovoljile njihove informacijske potrebe;

- *Etično korištenje informacija* – na individualnom planu ovo podrazumijeva odgovornost u dolaženju do, ali i dijeljenju informacija uz poštovanje autorskih i drugih prava, kao i općevažćih društvenih normi, dok na općem društvenom planu etičnost podrazumijeva, prije svega, transparentnost javnih institucija;
- *Kompetentno sudjelovanje u društvu* – na individualnom planu ovo podrazumijeva barem donošenje informiranog izbora na glasačkom mjestu, naprimjer, kao osnovu demokratskog sudjelovanja u zajednici, dok na općem društvenom planu kompetentno sudjelovanje podrazumijeva javne funkcije, odnosno obnašanje vlasti zasnovane, prije svega, na kompetencijama, a ne na političkoj podobnosti, klijentelizmu i slično. U ovom kontekstu jasno je da je informacijska pismenost jedan od preduvjeta demokratskog upravljanja i demokratske participacije.

Medijska pismenost, po svojoj definiciji, zasniva se na nekoliko ključnih pojmova:

- *Pristup obrazovanju* – što implicira, na individualnom planu, da se medijskoj pismenosti uči, odnosno da ona nije intuitivna i prirodna, dok na općem društvenom planu ovo podrazumijeva obavezu strateškog promišljanja, planiranja i primjene koncepta medijske (i informacijske) pismenosti u društvu;
- *Kvalitetno korištenje medija* – što implicira, na individualnom planu, da interakcija s medijima ima svoje specifičnosti, postulate i zakonitosti na osnovu kojih se obezbjeđuju kvalitativno i kvantitativno optimalne informacije koje su svakom čovjeku potrebne, dok na općem društvenom planu ovo podrazumijeva kako slobodu medija tako i korištenje medija od svih aktera društva na osnovu javnog interesa;
- *Evaluacija poruka* – što implicira, na individualnom planu, da tek evaluacijom, odnosno kritičkim promišljanjem informacije bivaju transformirane u znanje, odnosno da je nužno proći izvjestan misaoni proces kako bi se ono što smo saznali transformiralo u ono što znamo, dok na općem društvenom planu evaluacija poruka podrazumijeva kritičku svijest ne samo medijske publike nego svih aktera društva u svrhu sprečavanja indoktrinacije, manipulacije i propagande u društvu;

- *Participacija u društvu* – kao i u slučaju informacijske pismenosti ovo podrazumijeva kompetentno i odgovorno sudjelovanje svih aktera društva u životu zajednice, odnosno odgovorno i na kvalitetnim informacijama zasnovano odlučivanje o sebi i društvu.

Sve navedeno ukazuje na to kako je koncept medijske i informacijske pismenosti direktno povezan sa stepenom demokratičnosti društva, odnosno direktno po/u/vezan sa stepenom razvijenosti društva. „Nivo razvijenosti nekog društva direktno je proporcionalan nivou opće, ali i medijske i informacijske pismenosti njegovih građana. Između stupnja razvijenosti društva i stupnja njegove pismenosti postoji dvosmjerna uzročno-posljedična veza: kako visoko razvijena društva imaju materijalna sredstva i stanje svijesti na takvom nivou da mogu unaprjeđivati nivo pismenosti, tako i unaprjeđenje tog nivoa pismenosti direktno unaprjeđuje i društvo samo“ (Turčilo 2017).

Za kontekstualizaciju medijske i informacijske pismenosti, javne sfere i društvene participacije, te kako bismo pobliže objasnili važnost medijske i informacijske pismenosti za demokratsko društvo poslužiti ćemo se Habermasovim shvatanjem javne sfere kao prostora koji „generiše mišljenja i stavove koji afirmišu ili izazivaju, a stoga i utiču na oblikovanje političke moći, upravljanje državom i kreiranje praktičnih politika.“ (Habermas prema Soules 2001). Upravo generiranje mišljenja i stavova u društvenoj zajednici predstavlja iskorak iz individualnosti, odnosno iz privatnosti u javnost, odnosno društvenost, što svakog pojedinca čini, ne samo društvenim nego i političkim bićem, koje odlučuje o sebi i onima oko sebe. Politička moć koja se generira iz javne sfere, odnosi se, ne samo na osvajanje i obnašanje vlasti nego i na donošenje i primjenu konkretnih politika koje imaju za cilj kvalitetan život kako pojedinca tako i zajednice. Otud je od suštinske važnosti kakvim se informacijama raspolaže i kako se one valoriziraju u društvu, budući su one „potka“ društvene participacije.

Medijska i informacijska pismenost, međutim, imaju za cilj, ne samo kompetentne građane koji učestvuju u društvenim procesima i procesima političkog odlučivanja nego i:

- *kvalitetnije medije* – u smislu da medijski i informacijski pismeni građani znaju šta je i kakva treba biti kvalitetna informacija i kao takvi od medija

traže upravo takve informacije, ne pristajući na *low cost* sadržaje, i, posljedično, podižu kvalitet medijske produkcije;

- *kvalitetniju javnu sferu* – u smislu da medijski i informacijski pismeni građani nisu pasivni primaoci informacija, nego aktivni misleći učesnici javnih debata, koji argumentirano iznose stavove i suočavaju ih u debatama zasnovanim na postulatima kulture dijaloga;
- *kvalitetniju društvenu debatu* – u smislu da snaga argumenata bude ključna odlika društvene diskusije, što je nemoguće bez medijski i informacijski pismenih građana;
- *kvalitetniju političku zajednicu* – u smislu da se političko odlučivanje zasniva na svim gore navedenim elementima: kvalitetnim medijima i informacijama, kompetentnim učesnicima i kvalitetnoj debati.

Nameće se pitanje: kako podučavati medijsku i informacijsku pismenost? Podučavanja medijske i informacijske pismenosti suštinski se odnosi, ne samo na metode, pristupe i prakse nego na ukupnu filozofiju promišljanja ovog koncepta. Ako, naime, medijsku i informacijsku pismenost shvatamo kao kompetenciju koja nam kao mislećim ljudima i odgovornim građanima omogućava da ono što saznamo transformiramo u ono što znamo, kroz ozbiljan i kritički orijentiran misaoni proces, onda je više nego jasno da se medijskoj i informacijskoj pismenosti valja učiti od najranije dobi, ali kontinuirano do kraja života. Nadalje, u ovako shvaćenom konceptu nema mjesta za lažne dihotomije: formalno ili neformalno obrazovanje, kao ni za raspravu kroz koje se predmete može ovladati medijskom i informacijskom pismenošću. Gotovo da zapravo i nema predmeta u formalnom obrazovanju ili tematskog treninga u neformalnom koji ne sadrži elemente medijske i informacijske pismenosti i to je istovremeno i prednost, ali i svojevrstan izazov za razvoj ovog koncepta.

Kod razmatranja i razvijanja pristupa medijske i informacijske pismenosti za sve starosne, obrazovne i geografske grupe važno je imati na umu da medijska i informacijska pismenost trebaju naučiti ljude misliti kako o svojim informacijskim potrebama tako i o medijima i medijskim porukama, ali i općenito o informacijsko-komunikacijskim procesima u društvu. U tom kontekstu, medijska i informacijska pismenost nisu samo kritičko promišljanje medijskih sadržaja, a pogotovo nije kritizerski pristup medijima, odnosno shvatanje da su mediji negativni društveni akteri usmjereni samo i isključivo na manipulaciju i ostvarenje

profita putem zavođenja publike. To je, zapravo, upravo suprotno onome što bi medijska i informacijska pismenost trebala podržavati – kvalitetnu interakciju kako s medijima tako i u društvu.

Medijska i informacijska pismenost obuhvata i brojne druge kompetencije, poput kritičkog mišljenja, društvene orijentacije, dubinskog istraživanja, indukcije i dedukcije. One su utoliko ključne, ne samo za pojedinca nego i društvo i zajednicu u cjelini, čiji je interes da se sastoji od mislećih individua koje su sposobne da kreiraju bolje medijsko i društveno okruženje.

U ovom kontekstu, kod razvijanja curricula medijske i informacijske pismenosti ključno je pomjeriti fokus podučavanja sa sadržaja na polaznika, odnosno staviti pojedinca u središte pažnje, na način da ga se posmatra kao individuu s određenim informacijsko-komunikacijskim potrebama i intuitivnim pristupima medijima koje treba osvijestiti i unaprijediti, ali i kao mislećeg subjekta društvene zajednice kojeg treba osnažiti u različitim segmentima i aspektima društvene komunikacije. Upravo iz ovog razloga, medijska i informacijska pismenost nije usmjerena na usvajanje određenog fundusa znanja ili ovladavanje pojedinačnim vještinama i metodama pristupa medijima i informacijama, nego na to da osvijeste misaone procese u čovjekovim interakcijama s medijima, ali i svim drugim društvenim akterima. Medijska i informacijska pismenost, zapravo, više odgajaju nego što obrazuju; odgajaju za informacijsko društvo, sa ciljem da ono bude društvo znanja.

Upravo iz ovog razloga, kod podučavanja medijske i informacijske pismenosti akcenat je na njenom povezivanju s brojnim drugim oblastima, kroz primjere i osvještavanje praktičnog iskustva polaznika bez obzira na njihov uzrast, stepen obrazovanja, odnos prema medijima i slično. MIP koncept je inkluzivan i kolaborativan, na način da nastoji pokazati polaznicima kako i koliko su u stalnoj informacijsko-komunikacijskoj interakciji s drugima, te im osvijestiti, podržati i razvijati neke od mehanizama, vještina i kompetencija za tu interakciju.

Medijsku i informacijsku pismenost, kako je već rečeno, trebalo bi posmatrati kao kompetenciju koja se mora razvijati u duhu i primjenom koncepta cjeloživotnog učenja.

„Pored činjenice da je medijska i informacijska pismenost važna za djecu i mlade (budući da ih osposobljava za kvalitetnu interakciju s medijima od najranije dobi), ona je također izuzetno važna za onaj dio publike kojeg nazivamo *gray hair users*, odnosno stariji korisnici, a koji naprosto podrazumijevaju da im dužina korištenja medija i bogato iskustvo u prikupljanju informacija daju dovoljno kompetencija za kvalitetnu interakciju s medijima, odnosno da su sve što treba da znaju iz oblasti medijske pismenosti naučili „usput“, a što je zabluda. Upravo zbog brzine promjena u informacijsko-komunikacijskoj djelatnosti u 21. vijeku (digitalizacija, konvergencija, razvoj društvenih mreža i online platformi itd.), ali i zbog sve veće manipulacije i zloupotrebe medija, kao i zbog činjenice da nekadašnja publika danas postaje ono što zovemo „prozumeri“ (i konzumenti i kreatori informacija) potrebno je osposobiti i starije korisnike za (su)djelovanje u tim novonastalim informacijsko-komunikacijskim okolnostima. Kako su oni, uglavnom, izašli iz formalnog obrazovanja, upravo neformalne obuke iz medijske pismenosti mogu biti od posebnog značaja kako bi se doprlo i do ove kategorije društva.“ (Turčilo i Buljubašić 2020)

Nadalje, upravo zbog već pojašnjene logike da je polaznik, a ne sadržaj u centru pažnje, odnosno u centru obrazovnog procesa, medijska i informacijska pismenost mora razvijati različite pristupe za različite dobne kategorije, ali s jasnim i komplementarnim ishodima učenja, odnosno podučavanja. Stoga se u razvoju edukativnih programa, metoda i pristupa, mora računati na kolaboraciju komunikologa, specijalista iz oblasti informacijskih nauka i sociologa, s jedne strane, (kojima je medijska i informacijska pismenost primarno polje) i pedagoga i andragoga, s druge strane, (koji mogu ponuditi ekspertizu u polju rada s polaznicima različitih dobnih grupa, kao i iz oblasti metodike, didaktike itd.). Nadalje, kreiranje edukativnih sadržaja, didaktičkih materijala i razvijanje inovativnih metoda prilagođenih upravo oblasti medijske i informacijske pismenosti, također, treba imati za cilj razvijanje specifične metodičko-didaktičke prakse za razvoj kompetencija medijski i informacijski pismene osobe.

Nisu, dakle, razlozi za razvijanje MIP koncepta u kontekst cjeloživotnog učenja utemeljeni samo u potrebi da se ljude od najranije dobi uči interakciji s medijima, nego suštinski u potrebi da se društvena interakcija i participacija unapređuju kontinuirano, te da se slijede informacijsko-komunikacijske i društvene promjene i da se pruža odgovarajuća poduka u tom kontekstu. Da bi društvo bilo progres-

sivno, a komunikacija u njemu zasnovana na argumentaciji i znanju, potrebno je da postoje misleći, osviješteni i kompetentni građani. Takve građane treba odgajati tokom cijelog (njihovog individualnog, ali i općeg društvenog) života.

Literatura

Car, Viktorija, Lejla Turčilo, i Marijana Matović. 2015. "Medijska pismenost - preduvjet za odgovorne medije: zbornik radova s 5. regionalne znanstvene konferencije Vjerodostojnost medija." Sarajevo: Fakultet političkih nauka.

Dizdar, Senada, Lejla Hajdarpašić, Lejla Turčilo, i Ešrefa Beba Rašidović. 2012. *Informacijska pismenost: smjernice za razvoj inovativnih mrežnih modula*. Sarajevo: Univerzitet u Sarajevu.

n.d. *What is Media Literacy? A Definition...and More*. Pristupljeno 12. 3. 2020. <https://www.medialit.org/reading-room/what-media-literacy-definitionand-more>.

Soules, Marshall. 2001. *Jürgen Habermas and the Public Sphere*. Pristupljeno 20.11.2020. <https://www.media-studies.ca/articles/habermas.htm>

Turčilo, Lejla. 2017. *(P)ogledi o medijima i društvu: članci, eseji, istraživanja*. Sarajevo: Vlastita naklada.

Turčilo, Lejla, i Belma Buljubašić. 2017. *Mediji i shrinking space u Bosni i Hercegovini: utišani alternativni glasovi*. Sarajevo: Heinrich Böll Foundation. Pristupljeno 22.11.2020. https://ba.boell.org/sites/default/files/schrinking_spaces_-_studija_-_eng_-_26-10-2017_-_web_1.pdf.

IV. ULOGA MEDIJA U PROMOCIJI MEDIJSKE I INFORMACIJSKE PISMENOSTI

Amer Džihana

Medijska i informacijska pismenost (MIP) u Bosni i Hercegovini u proteklim je godinama postala područje velikog interesiranja aktera iz civilnog društva, obrazovnog sektora i donekle iz struktura vlasti. Ne samo da su pokrenute brojne inicijative u ovom domenu već su i neke prijašnje aktivnosti preimenovane ili adaptirane kako bi se uklopile u MIP okvir.

Objavljen je već i značajan broj istraživačkih radova koji tretiraju različite aspekte, inače, vrlo široke oblasti medijske i informacijske pismenosti. Ukratko, sve upućuje na to da se u ovom području postepeno kreira kritička masa koja bi mogla u konačnici dovesti do strateškog pristupa MIP-u. Dosadašnje studije (Vajzović et al. 2018; Turčilo i Tajić 2015; Hodžić 2019) pokazuju da strateškog pristupa ovoj oblasti do sada nema i da većina aktivnosti dolazi iz civilnog sektora.

Imajući u vidu da sam naziv Medijska i informacijska pismenost uključuje medije, logično pitanje je da li mediji trebaju imati neku ulogu u promociji medijske i informacijske pismenosti? Da li je to u skladu s njihovom misijom i da li je to u medijskom interesu? Odgovor na ovo pitanje je potvrđan i u ovom dijelu iznijet ćemo argumente koji povezuju medijske slobode s određenim društvenim obavezama, a što uključuje i promoviranje medijske i informacijske pismenosti, a nastojat ćemo i obrazložiti zašto mediji trebaju biti aktivni u ovom domenu.

Drugo je pitanje kakva treba biti uloga medija u promociji MIP-a. Na ovo pitanje nije jednostavno odgovoriti zbog mnogobrojnih razloga. Između ostalog, još nije iskristalizirano koje su to osnovne poruke koje javnosti trebaju biti prenesene o MIP-u. Zatim, nisu utemeljene ni dobre prakse kod medija u zemljama gdje se ranije počelo s MIP edukacijom, pa je teško iz takvih primjera učiti. Također, postavlja se pitanje i samog formata educiranja – da li mediji najbolje doprinose

MIP-u kroz profesionalan rad i proizvodnju kvalitetnih sadržaja ili, pak, produciranjem edukativnih emisija u kojima se govori o MIP-u?

Koja su normativna očekivanja od medija i praktični interesi medijskih vlasnika i novinara? U prethodnom dijelu postavili smo pitanje da li se promoviranje medijske i informacijske pismenosti podudara s misijom koju mediji imaju u društvu i da li to služi njihovim praktičnim interesima? Dakle, interesira nas normativna podloga na kojoj se izgrađuje smisao medijskog djelovanja u društvu – šta društvo, u najširem smislu riječi, smatra da mediji trebaju raditi. Istovremeno, zanima nas i konkretni kontekst u kojem djeluju mediji, jer on postavlja ograničenja pred normativna očekivanja. Da li mediji imaju ikakve koristi od toga da zagovaraju medijsko i informacijsko educiranje građanstva ili im je komfornija pozicija u kojoj mogu diseminirati sadržaje sumnjivog kvaliteta i niskih profesionalnih standarda? Ako je ovo posljednje težnja, onda će normativna očekivanja teško zaživjeti u praksi.

Teorija društvene odgovornosti medija predstavlja polaznu tačku u diskusijama o pravima javnosti da dobije adekvatnu uslugu od medija. Ova teorija polazi od slobode medija kao osnovnog principa, ali naglašava da sloboda treba biti opravdana. Mediji trebaju proizvoditi sadržaje koji su na usluzi javnosti kako bi zavrijedili sve prednosti koji idu sa slobodom medija. Unutar ove teorijske perspektive postoje različita gledišta koliko daleko treba ići u reguliranju medijskog djelovanja. Minimalisti zagovaraju razvijanje samoregulatornih medijskih mehanizama i naglašavaju značaj profesionalizma kao ključnog elementa za uspješnost slobodnih i odgovornih medija. Pristupi koji zagovaraju veći stepen intervencije uključuju subvencije za štampu, donošenje zakona kojima se garantira različitost ili inovativnost, kao i osnivanje javnih medija, a posebno javnih RTV emitera. (Christians et al. 2009)

Rasprave o normativnim očekivanjima od medija naročito su bile intenzivne sredinom 20. vijeka. Hutchinsonova komisija o slobodi štampe u Sjedinjenim Američkim Državama je u izvještaju iz 1947. godine postavila filozofske i moralne osnove ideji da štampa duguje društvu odgovornost. Osnovni je argument da demokratija zavisi od slobodnog protoka vjerodostojnih informacija i različitosti relevantnih mišljenja te da mediji imaju krucijalnu ulogu u tom pogledu (Christians et al. 2009, 5). Kako primjećuje Nerone (1995), do sredine 20. vijeka

liberalizam je dosegao svoj filozofski čorsokak, međutim, normativna teorija štampe još se oslanjala na njega. Otuda je nastao zastoje koji je bio uzrokovan time što više nije bilo izvedivo gledati na pojedince kao na atomizirane individue. Politika je postala institucionalizirana, a ne stvar pojedinaca. Štampanje je postala zasebna institucija i postalo je pametnije govoriti o pravima javnosti – pravo javnosti da zna, pravo na slobodu izražavanja – umjesto prava štampanja. Štampanje je imala odgovornosti, a javnost je imala prava. (Christians et al. 2009, 5).

U godinama nakon Drugog svjetskog rata medijske politike su bile oblikovane dobrim dijelom u duhu teorije društvene odgovornosti. To je posebno bilo naglašeno u Evropi u kojoj su državne televizije imale monopol, ali im je bila pripisana zadaća služenja interesima cjelokupne javnosti. Međutim, od 80-ih godina prošlog vijeka, uporedo s tehnološkim promjenama (satelitska TV, prekogranično emitiranje), dolazi i do ideoloških promjena koje su značile sve više udaljavanje od principa teorije društvene odgovornosti, a zagovaranje liberalizacije i privatizacije kao osnovnih principa nove medijske politike. Na kraju vijeka, princip konvergencije različitih usluga i medijskih platformi, također, postaje jedna od osnovnih normi nove medijske politike. S padom Berlinskog zida, istovjetni procesi odvijaju se u zemljama bivšeg komunističkog bloka, s tim da se sve odvija znatno brže negoli što su se razvijali u Zapadnoj Evropi. Tako, procesi privatizacije, liberalizacije, deregulacije, transformacije državnih televizija u javne RTV emitere, postaju zajedničke karakteristike medijskih politika svih postkomunističkih tranzicijskih zemalja (Stetka 2013, 2).

Na drugoj strani, u samim akademskim istraživanjima dolazi do pomjeranja interesa. Sredinom 20. vijeka, u jeku rasprava o društvenoj odgovornosti medija, pojavila se studija *Četiri teorije štampanja* (Siebert et al. 1956). U njoj su razmatrana četiri normativna modela: autoritarni, libertarijanski, model teorije društvene odgovornosti i sovjetski komunistički model, a koji je, zapravo, kako to primjećuje Nerone (1995), iz ugla klasičnog liberalizma definirao sva četiri koncepta. To znači da je liberalizam postavljen kao idealni koncept, a ostali su procjenjivani u odnosu na to koliko su u suglasju s njim. U godinama nakon objavljivanja ove studije, pojavili su se brojni autori koji su kritizirali ovaj rad, ali i oni koji su pokušali

izgraditi druge klasifikacije (Williams 1962; Merrill 1974; Hachten 1981; Picard 1985; McQuail 1983; Altschull 1984. itd.)¹¹.

Međutim, normativni pristup medijima je početkom 21. vijeka ustupio mjesto drugačijim vrstama istraživanja. Studija Hallina i Mancinija *Poređenje medijskih sistema* (2004), koja je inspirirala mnoge da krenu njihovim pravcem, empirijski ispituje veze između medijskih i političkih sistema. Centralno pitanje nije više kakvi bi mediji trebali biti već kakvi mediji jesu u odnosima s okruženjem u kojem djeluju. Hallin i Mancini naglašavaju da nisu zainteresirani za poređenje medijskih sistema s nekim normativnim idealom, već za analiziranje historijskog razvoja medijskih sistema kao institucija unutar određenog društvenog okruženja: „Želimo razumjeti zašto su se pravili na način na koji su se razvili, koje uloge imaju u političkom, društvenom i ekonomskom životu i koje obrasce veza grade s drugim društvenim institucijama“ (2014, 11). Istovremeno, oni ističu da su i dalje zainteresirani za normativna pitanja, ali da smatraju da se komparativnom analizom može doći do iznimno zanimljivih odgovora. Naprimjer, da li komercijalizacija podržava ili podriva nezavisnost medija; da li je različitost glasova u pluralnom društvu bolje predstavljena putem sistema s eksternim ili onih s internim pluralizmom?

Unatoč ovome, čini se da je s depopularizacijom normativnog pristupa, iščezla i potreba da se odgovori na značajna pitanja koja su postavljena unutar te tradicije. Ipak, potrebe za normativnim određenjima uloge medija u društvu nisu prestale. Zapravo, sve promjene koje su se desile u proteklim desetljećima u domenu medijskih politika, a bilo ih je mnogo, pravdane su promjenama koje su došle u okruženju, bilo da se radi o razvoju tehnologije, efikasnijem djelovanju tržišta, globalizaciji, promjenama političkih sistema, borbi protiv terorizma i slično. Novi zakoni, pravila, institucije i politike uvijek se opravdavaju određenim normativnim razlozima.

U novijim studijama, s normativnim pristupom, normativni ideal je šire definiran. Umjesto postavljanja liberalizma ili modernizma kao temeljnih ideala prema kojima se određuje uspješnost svih drugih modela, definiraju se različite tradicije

¹¹ U osnovi ovih studija naglasak je bio na analitičkom i normativnom pristupu. S jedne strane, analizom su se nastojale uočiti karakteristike specifičnih sistema, a s druge se propisivalo kakvi mediji trebaju biti. Naprimjer, Williamsova tipologija bila je izrazito normativno orijentirana, naglašavajući potrebu i izvodljivost demokratske komunikacije ne samo kao individualnog prava, već kao društvene potrebe, pošto demokracija zavisi od aktivnog učešće svih članova društva (Christians et al. 2009: 8).

unutar demokratskih društava a koje su bile u određenom historijskom i društvenom kontekstu korištene za opravdanje društvenih medijskih uloga i koje još imaju potencijal da budu upotrijebljene kao utemeljenja za konkretne medijske uloge. Chistensen i dr. (2009) nastoje sistematski predstaviti cijeli repertoar normativnih principa koji su dostupni kako bi se provodile konkretne akcije u području javnih komunikacija. Ovim se naglašava da su sve ove tradicije legitimne unutar demokratskog društva i da se isprepliću u zavisnosti od konteksta unutar kojih djeluju mediji. Autori identificiraju tri nivoa analize – nivo normativnih tradicija javnih komunikacija (komunikacijskih filozofija), nivo političkih sistema i nivo medijskih uloga – te uočavaju da mnogobrojne tradicije, sistemi i uloge mogu biti u različitim kombinacijama unutar demokratskih društava. Tako se, naprimjer, od medija u određenim okolnostima, kao što je pandemija COVID-19, može očekivati da imaju izraženu saradničku ulogu s vlastima kako bi se osiguralo da građani ostvaruju temeljno ljudsko pravo na zdravlje. U nekim drugim okolnostima, mediji mogu imati samo informativnu ili moderatorsku ulogu ili mogu zauzeti radikalnije stajalište i aktivno se pridružiti kritičarima autoriteta i dominantnih društvenih vrijednosti. Istovremeno, ove tradicije nisu statične. (Christians et al. 2019, 18) naglašavaju da „gledaju na normativne principe kao otvorene, koje kontinuirano napreduju u eri globalizacije, lokalizacije i interakcije različitih moralnih tradicija.“

Ovakav pristup, zapravo, upućuje na zaključak da teorija društvene odgovornosti medija nije samo jedna od gotovo zaboravljenih teorija nastala sredinom 20. vijeka čiji je rok trajanja već uveliko istekao. Odnosno da argumenti, koji su povezivali medijske slobode s društvenom odgovornošću medija, nisu izgubili na snazi, nisu ih zamijenili ubjedljiviji argumenti o potrebi nesputane slobode vlasnika medijskih korporacija i internetskih platformi, već je nizom političko-ideoloških mjera u okviru neoliberalnih medijskih politika nametnuta nova realnost u „kojoj tehnološke i komunikacijske platforme na kojima milioni korisnika objavljuju i razmjenjuju poruke (...) nisu obavezane služenjem javnom interesu osim osiguranja komercijalnih mogućnosti i pristupa uslugama svojim korisnicima.“ (Petković i Bašić-Hrvatini 2019, 18).

Zapravo, moglo bi se kazati da je liberalna medijska teorija, kao što to sugeriraju Curran (2002), Freedman (2008), McChesneya (2008) i drugi, izgrađena na nizu mitova te da je potrebno napraviti radikalne reinterpretacije bazirane na

uključenju različitih društvenih aktera u kreiranje medijskih politika, uz istovremeno odbacivanje pritiska velikih korporacija koje su u velikoj mjeri i oblikovale medijske politike kakve imamo danas (npr. pozivi na nepovredivost individualnog prava na izražavanje vlastitosti i izjednačavanje tih prava s pravima medija u vlasništvu transnacionalnih korporacija, aksiomi po kojima državna intervencija u medijskoj sferi predstavlja smrtnu opasnost po slobodu medija i da vlada nikada ne treba intervenirati na medijskom tržištu itd.).

Povezivanje medijskih sloboda s društvenom odgovornošću podrazumijeva prepoznavanje da sloboda medija ima instrumentalnu vrijednost i da je neophodno dovesti u vezu njeno ispoljavanje s određenim društveno poželjnim vrijednostima kao što su jednakost, tolerancija, znanje, pravda i slično (Freedman 2008). Također, ovaj pristup uključuje kreiranje i provedbu aktivnijih medijskih politika kako bi se odgovorilo na cijeli niz izazova karakterističnih za novi digitalni medijski i informacijski ekosistem. Petković i Bašić-Hrvatin (2019, 48) snažno zagovaraju ideju da mediji imaju obavezu i da obrazuju te smatraju da se javnim medijima treba staviti u obavezu putem zakona da imaju snažnu i centralnu ulogu u promociji medijske i informacijske pismenosti i identificiraju niz inicijativa i uloga koje trebaju imati akteri iz državnog, javnog, poslovnog, civilnog i medijskog sektora u promociji medijske i informacijske pismenosti.

U suštini, može se kazati da teorija društvene odgovornosti predstavlja solidnu osnovu za normativne uloge medija i u procesu obrazovanja javnosti, odnosno promoviranju medijske i informacijske pismenosti. Od konkretnog konteksta zavisi da li je neophodno naglasak staviti na pospješivanje novinarskog profesionalizma i na mjere za unapređenje samoregulatornih mehanizama ili je potrebno snažnije intervenirati kako bi se kroz djelovanje javnih medija, podršku proizvodnji programa od javnog interesa, mjerama koje osiguravaju pluralizam osiguralo da mediji djeluju u javnom interesu, odnosno da aktivno potpomažu proces medijskog i informacijskog opismenjavanja.

Drugo pitanje je koliko je medijima u interesu da promoviraju medijsku i informacijsku pismenost? Da li se profit lakše ostvaruje proizvodnjom i distribucijom jeftinih, nezahtjevnih sadržaja ili je rješenje u dugoročnom, kvalitetnom povezivanju s publikom na temeljima medijske vjerodostojnosti? Vlasnici medija mogu imati različite odgovore na ovo pitanje. Mnogima od njih, zapravo, kako to

zapaža Ivančić (2020), odgovara novinarstvo bez novinara, maksimalno propusni komunikacijski kanali između PR službi i publike oslobođeni novinarskih pravila i kritičkog propitivanja. Ipak, na kreatorima javnih politika je da se zapitaju da li žele takvu vrstu medija i novinarstva ili je moguće dizajnirati set mjera koji će medijsko okruženje oblikovati na drugačiji način.

No, za novinarstvo ne postoji dilema – jedino kroz gradnju povjerenja s građanima i čvrstih veza moguće je osigurati opstanak ove profesije. Novinarstvo je izgubilo povlaštenu položaj tumača društvenih zbivanja i posrednika između svijeta politike i građana, te postalo samo jedan od glasova na internetskim platformama. Glas koji se sve slabije čuje. Prema studiji Reuters Instituta (Nielsen i Selva 2019), mediji još kreiraju sadržaje, ali ne i kanale putem kojih sadržaji dolaze do publike – pretraživači, društveni mediji, newsagregatori. U 2018. godini, na 37 tržišta, gdje je provedeno istraživanje, 65% ispitanika je izjavilo da pronalazi vijesti na indirektnan način (putem distributivnih mreža), a oni do 35 godina to čine u 75% slučajeva. Ovo, zapravo, znači da su mediji izgubili ulogu *gatekeepera* i da su tu funkciju preuzele velike platformske kompanije. Unatoč svim nedostacima koji su pratili novinarstvo u njegovom razvoju, metodologija novinarskog rada nudi neuporedivo veću sigurnost da su objavljene informacije tačne i pouzdane, negoli što je to slučaj s nizom novih komunikatora, počevši od političara koji se direktno putem društvenih mreža obraćaju biračima, preko građanskih novinara i aktivista, pa do raznovrsnih teoretičara zavjere.

Prepoznavanjem potrebe da se stekne i očuva povjerenje građana, uviđa se i potreba da se mediji aktivno uključe kako u borbu protiv različitih vidova dezinformiranja i sluđivanja građana, koji su postali svakodnevnica novog medijskog krajolika, tako i u promociju medijske i informacijske pismenosti koja će, ne samo osnažiti građane u pogledu cijelog niza društveno značajnih uloga već i doprinijeti povećanju broja medijskih korisnika.

Pitanje kakva treba biti uloga medija u promociji MIP-a, ostavili smo za zaključno razmatranje, jer trenutno ima više pitanja i dilema nego odgovora. Suštinsko je pitanje šta podrazumijevamo pod medijskom i informacijskom pismenošću. Imajući u vidu složenost koncepta, kao i brojnost i različitost aktera uključenih u promociju MIP-a, sasvim je lako izgubiti iz vida šta je važno kod medijske i informacijske pismenosti. A važan je kritički pristup medijima i platformskim

kompanijama, kao i cjelokupnom ekosistemu u kojem kruže medijske poruke i druge informacije.

UNESCO-ov pristup ovdje je koristan, jer je uključio dva, do tada, razdvojena segmenta (medijsku pismenost i informacijsku pismenost) u jedan. Prema UNESCO-u, MIP uključuje kombinaciju znanja, stavova, vještina i praktički potrebnih za traženje, pristupanje, analiziranje, ocjenjivanje, korištenje, doprinos, proizvodnju i komuniciranje informacija i znanja na kreativne, zakonite i etičke načine, razumijevajući *online* i *offline* prava te angažiranje s informacijama, medijima i tehnologijama za održivi razvoj (Vajzović et al. 2018). Ovaj koncept podrazumijeva set interakcija s medijskim i informacijskim okruženjem, ali uključuje i razumijevanje prava koja su povezana s tim okruženjem.

Predstavljajući istraživanje u zemljama Zapadnog Balkana, Petković i Bašić-Hrvatini (2019) iskazuju veliku nadu u potencijale MIP-a te navode da medijska i informacijska pismenost ima veći potencijal nego što to imaju pojedinačne medijske politike ili reforme:

„Ne želimo sugerirati da medijska i informacijska pismenost predstavlja odgovor na sve probleme i neuspjehe medijske politike i reformi medijskih sistema u zemljama regiona. Upravo suprotno, medijske reforme su imperativ. Ali vidimo medijsku i informacijsku pismenost kao nešto veće od bilo kojeg instrumenta medijske politike ili medijske reforme. Radi se o ukupnom potencijalu naših društava da se nose s izazovima medijskog i informacijskog poretka i njegovom interakcijom s političkim sistemima našeg vremena. Ona predstavlja uslov za informirano građanstvo, za kritičko mišljenje i za činjenje demokracije funkcionalnom“. (2019, 8)

Ovako ambiciozno postavljeni ciljevi pred medijsku i informacijsku pismenost svakako zahtijevaju zajedničku viziju raznovrsnih aktera i njihovo ozbiljno angažiranje. MIP uključuje mnogobrojne vještine i znanja i nijedan sektor ne može u cijelosti iznijeti teret MIP obrazovanja. Zato se očekuje angažiranje kako obrazovnog sistema tako i kreatora javnih politika, regulatornih tijela, medija, nevladinih organizacija, poslovne zajednice i drugih u provedbi ciljeva medijske i informacijske pismenosti.

Postavlja se pitanje u čemu se tačno ogleda uloga medija, odnosno kako mediji mogu na najbolji način pospješiti medijsku i informacijsku pismenost u društvu. Pristup – svako spominjanje medijske i informacijske pismenosti u medijskim sadržajima je korisno – teško da će polučiti značajne rezultate. Naprotiv, on može dovesti do potpunog obesmišljavanja medijske i informacijske pismenosti tako što bi se ona svela na skup jednostavnih vještina i znanja o tome kako savladati osnove korištenja tehnologije ili kako znati uočiti razliku između vijesti i reklamnog sadržaja. Potrebno je, dakle, povesti ozbiljne rasprave o ulozi medija u promoviranju MIP-a i odrediti prioritete. Neka od pitanja na koja bi valjalo dobiti odgovore su i ova:

Da li je bitnije osnažiti poštovanje profesionalnih standarda u informativnim programima ili proizvoditi edukativne emisije o MIP-u? Da li će mediji ispuniti svoju obavezu u pogledu promoviranja medijske pismenosti ako, naprimjer, emitiraju polusatnu TV emisiju o osnovnim MIP postulatima, a istovremeno u informativnim sadržajima plasiraju netačne, pristrasne, a nerijetko i huškačke informacije? Da li se takvim praksama, zapravo, daje primjer kako ne treba promišljati MIP?

Koliko će obaveza javnim medijima da proizvode sadržaje kojima se promovira MIP stvarno doprinijeti medijskom i informacijskom opismenjavanju građanstva u okruženju u kojem javni mediji imaju sve manju gledanost i sve manji ugled? Ovo ne znači da treba odustati od prijedloga da se javnim medijima stavi u obavezu promoviranje MIP-a, ali je bitno znati kakvi su učinak i doseg takve mjere javne politike.

Da li je potrebno povesti ozbiljne rasprave o samoregulatornim mehanizmima i njihovim društvenim učincima ili će se samo ponavljati mantra da se mediji trebaju samoregulirati?

Kako putem veće profesionalizacije novinarstva pospješiti kredibilitet i vjerodostojnost novinarstva, ako se uvjeti rada u profesiji iz dana u dan pogoršavaju, a novinarke i novinare sve su podložniji utjecajima i pritiscima različitih grupacija?

Ovim se ne iscrpljuju pitanja o kojima treba razmisliti. No, imajući u vidu potencijal koji medijska i informacijska pismenost ima, šteta bi bilo mahati oko s MIP-om kao sa čarobnim štapićem koji rješava sve probleme koje imamo s

medijima i drugim informacijskim posrednicima. Potrošiti ga uzalud, bez da se temeljito promislilo o tome kako nam zaista može biti koristan.

Literatura

- Christians, Clifford G., Theodore L. Glasser, Denis McQuail, Kaarle Nordenstreng, i Robert A. White. 2009. *Normative theories of the media: Journalism in democratic societies*. Champaign: University of Illinois Press.
- Cuilenburg, Jan van, i Denis McQuail. 2003. „Media Policy Paradigm Shifts: Towards a New Communications Policy Paradigm.“ *European Journal of Communication* 181-207. doi:<https://doi.org/10.1177/0267323103018002002>.
- Curran, James, ed. 2004. *Media and Power*. London, New York: Routledge. Pristupljeno 12. 4. 2020. <https://www.chinhnghia.com/Media-and-Power.pdf>.
- Freedman, Des. 2008. *The Politics of Media Policy*. Cambridge i Malden: Polity Press. Pristupljeno 12. 3. 2020. <https://assets.thalia.media/images-adb/75/3e/753e96d7-a27a-4a81-b452-2c6773338d48.pdf>.
- Hallin, Daniel C., i Paolo Mancini. 2004. *Comparing Media Systems: Three Models of Media and Politics*. Cambridge: Cambridge University Press. Pristupljeno 12. 3. 2020. doi:<https://doi.org/10.1017/CBO9780511790867>.
- Hodžić, Sanela. 2019. „Media and Information Literacy in Bosnia and Herzegovina: Numerous Civil Society Initiatives and Lack of Public Policies.“ In *Media and Information Literacy in the Western Balkans: Unrealized Emancipatory Potential*, 87-128. Sarajevo: Media and Civil Society Development Foundation „Mediacentar“. Pristupljeno 12. 5. 2020. https://www.media.ba/sites/default/files/media_and_information_literacy_in_the_western_balkans_unrealized_emancipatory_potential_final.pdf.
- Ivančić, Viktor. 2020. *Ubrzavanje stvarnosti*. 4 18. Pristupljeno 12. 2. 2020. <https://pescanik.net/ubrzavanje-stvarnosti/>.
- McChesney, Robert W. 2008. *Bogati mediji, siromašna demokratija: komunikacijske politike u mutnim vremenima*. Sarajevo: Šahinpašić.
- Nerone, John C. 1995. *Last Rights: Revisiting Four Theories of the Press*. Urbana: University of Illinois Press.
- Nielsen, Rasmus Kleis, i Meera Selva. 2019. *More Important, But Less Robust? Five Things Everybody Needs to Know about the Future of Journalism*. Reuters Institute. Pristupljeno 12. 2. 2020.

https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/sites/default/files/2019-01/Nielsen_and_Selva_FINAL_0.pdf.

Petković, Brankica, i Sandra Bašić Hrvatin. 2019. „Media and Information Literacy in the Western Balkans: Unrealized Emancipatory Potential“ U *Media and Information Literacy in the Western Balkans: Unrealized Emancipatory Potential*, 9-51. Sarajevo: Media and Civil Society Development Foundation „Mediacentar“. Pristupljeno 12. 5. 2020.

https://www.media.ba/sites/default/files/media_and_information_literacy_in_the_western_balkans_unrealized_emancipatory_potential_final.pdf.

Siebert, Fred Seaton, Theodore Paterson, i Wilbur Schramm. 1956. *Four Theories of the Press*. Urbana: University of Illinois Press.

doi:<https://doi.org/10.5406/j.ctvlnhr0v>.

Štětka, Václav. 2013. *Media Ownership and Commercial Pressures*. Final Report for the ERC-funded project Media and Democracy in Central and Eastern Europe, University of Oxford in collaboration with the Department of Media and Communications, The London School of Economics and Political Science. Pristupljeno 12. 2. 2020.

https://www.academia.edu/8562331/Media_Ownership_and_Commercial_Pressures_Final_Report_for_the_ERC_funded_project_Media_and_Democracy_in_Central_and_Eastern_Europe.

Turčilo, Lejla, i Lea Tajić, 2015. „Bosna i Hercegovina: Nepostojanje strategije kompenzirano individualnim naporima urazvijanju medijske pismenosti.“ Uredile Lejla Turčilo, Marijana Matović, Viktorija Car. *Medijska pismenost – preduvjet za odgovorne medije: Zbornik radova sa 5. regionalne znanstvene konferencije „Vjerodostojnost medija“*. Sarajevo: Fakultet političkih nauka Univerziteta u Sarajevu. 7-18. Pristupljeno 12. 3. 2020.

https://www.academia.edu/13660958/Car_Viktorija_Tur%C4%8Dilo_Lejla_i_Matovi%C4%87_Marijana_ur_2015_Medijska_pismenost_preduvjet_za_odgovorne_medije.

Vajzović, Emir, Amer Džihana, Mario Hibert, Vanja Ibrahimbegović-Tihak, Feđa Kulenović, i Sarina Bakić. 2018. *Pregledna studija o politikama i strategijama medijske i informacijske pismenosti u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: Fakultet političkih nauka. Pristupljeno 29. 11. 2020. https://fpn.unsa.ba/b/wp-content/uploads/2018/05/PreglednaStudija_MIP_BHS.pdf.

Voltmer, Katrin. 2013. *Building Media Systems in the Western Balkans: Lost between Models and Realities*. Uredili Kristina Irion i Tarik Jusić. Sarajevo: Analitika – Center for Social Research. Pristupljeno 12. 3. 2020.

https://www.analitika.ba/sites/default/files/publikacije/voltmer_k_-_rrpp_building_media_-_wp10_-_3dec2013_final_for_publishing.pdf.

V. ISTRAŽIVANJA O MEDIJSKOJ I INFORMACIJSKOJ PISMENOSTI U BOSNI I HERCEGOVINI

Emir Vajzović, Lejla Turčilo, Amer Osmić, Lamija Silajdžić, Haris Cerić

Pred vama su istraživanja koje je Institut za društvena istraživanja Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Sarajevu radio na osnovu i za potrebe strateškog razvoja medijske i informacijske pismenosti (MIP) u Bosni i Hercegovini:

1. Pilot-istraživanje samoprocjene kompetencija nastavnika i bibliotekara osnovnih i srednjih škola u Kantonu Sarajevoⁱ;
2. Istraživanje samoprocjene kompetencija nastavnika i bibliotekara u Bosni i Hercegoviniⁱⁱ;
3. Istraživanje kompetencija roditelja i djece o nivou medijske i informacijske pismenosti kao i savjeti za buduća istraživanja kompetencija djece i mladih o medijskoj i informacijskoj pismenostiⁱⁱⁱ.

Analiza stanja

U Bosni i Hercegovini ne postoje sistematske i dugoročne strategije razvoja medijske i informacijske pismenosti (MIP), (Hodžić 2019, 15), a najčešći razlog je složenost administracijske strukture, uz rascjepkane, preklapajuće nadležnosti u oblastima relevantnim za MIP. Ipak, u Bosni i Hercegovini je u posljednje vrijeme objavljen niz publikacija – knjiga, izvještaja, zbornika, članaka ili diplomskih i magistarskih radova koji se djelimično ili u potpunosti tiču medijske i informacijske pismenosti: zbornik „Medijska pismenost i civilno društvo“ (Zgrabljčić-Rotar 2006), udžbenik „Informacijska pismenost: smjernice za razvoj inovativnih mrežnih modula“ (Dizdar et al. 2012), „Medijska kultura i medijska pismenost“ (Rašević 2014), zbornik „Medijska pismenost – preduvjet za odgovorne medije“ (Car et al. 2015), studija „Mladi, politika i mediji: priručnik za razvijanje političke i medijske pismenosti mladih“ (Turčilo et al. 2017), „Media Literacy and Education: needs of journalists and the public in Bosnia and Herzegovina“ (Halilović et al 2017), „Mediji i shrinking space: utišani alternativni

glasovi“ (Turčilo i Buljubašić 2017), „Konceptualni okvir medijske pismenosti“ (Trninić, 2017), priručnik „Prevenција vršnjačkog i rodno zasnovanog nasilja u školi: Jačanje partnerstva nastavnika i roditelja“ (Šuta-Hibert 2017), „Informacijsko društvo i demokratija: građanska pismenost za digitalno doba“ (Vajzović 2017), „Pregledna studija o politikama i strategijama medijske i informacijske pismenosti u Bosni i Hercegovini“ (Vajzović et al. 2018; 2020), knjiga „Medijska pismenost vs. političke manipulacije“ (Hadžialić 2018), „Priručnik za trenere iz oblasti medijske i informacijske pismenosti“ (Janjić i Dekić 2019), „Medijska i informacijska pismenost u Bosni i Hercegovini: brojne inicijative civilnog sektora i nedostatak javnih politika“ (Hodžić, Petković i Bašić 2019), „Medijsko opismenjavanje u porodici i preporuke za implementaciju projekata unapređenja medijske pismenosti u okviru porodice u Bosni i Hercegovini“ (Čengić 2019); „Medijska i informacijska pismenost u sistemu cyber sigurnosti“ (Vajzović 2019); „Uvođenje medijske i informacijske pismenosti u obrazovni sistem – procjena kompetencija nastavnika za podučavanje medijske i informacijske pismenosti u Kantonu Sarajevo.“ (Vajzović et al. 2019); „Digitalni odrast i postdigitalna dobra“ (Hibert 2019).

Uvođenje medijske i informacijske pismenosti u obrazovni sistem: prethodna istraživanja/pregled literature

Kada je u pitanju integracija koncepta medijske i informacijske pismenosti u obrazovni sistem, pregled stanja, odnosno prisustvo medijske pismenosti u curriculumima formalnog obrazovanja, predstavljen je u knjizi Lee Tajić „Medijska pismenost u Bosni i Hercegovini“ iz 2013. godine. U zborniku „Medijska pismenost u digitalnom dobu“ (Internews 2015), analiziran je koncept medijske pismenosti i stanje u BiH u pogledu medijske pismenosti u osnovnim školama i navike korištenja medija među nastavnicima. Izvještaj o zastupljenosti informacijske pismenosti u obrazovanju nastavnika“ (Dedić-Bukvić prema Hodžić 2019) i izvještaj o informatičko-informacijskoj pismenosti među nastavnicima (Vehab i Mavrak prema Hodžić 2019) objavljeni su u časopisu „Obrazovanje odraslih“. U radu Dizdar i Hajdarpašić (2014) predstavljen je razvoj informacijske pismenosti na Univerzitetu u Sarajevu, te istaknut značaj promjene modela učenja u digitalnom dobu. Dizdar, Khattab i Grebović-Lendo (2016), u radu „Understanding the Role of Libraries and Librarians in Information Literacy Implementation: Based

on the Example of Students of the Faculty of Philosophy“, ukazale su na značajnu ulogu bibliotekara u razvoju informacijske pismenosti. Rašidović (2016) analizira izborni predmet informacijske pismenosti „Bibliotečko-informacijske baze“ u curriculumu Fakulteta za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije Univerziteta u Sarajevu, a potom i model prožimanja komponenti u curriculum Fakulteta za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije Univerziteta u Sarajevu. Rašidović (2018), u radu „Medijska i informacijska pismenost (MIL), biblioteke i suvremeni obrazovni sistemi“, zaključuje da je poboljšanje medijske i informacijske pismenosti korisničke populacije središte koje ovisi o svim ostalim aktivnostima biblioteke. Hajdarpašić i Khatib (2019) istraživale su kompetencije informacijske pismenosti studenata na Odsjeku za komparativnu književnost i bibliotekarstvo Filozofskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu, a Silajdžić (2020) vještine medijske i informacijske pismenosti studenata Odsjeka za komunikologiju Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Sarajevu. Oba rada pokazala su da se studenti općenito osjećaju sigurni u svoje kompetencije iz medijske i informacijske pismenosti, ali i da bi dodatno izučavanje ove oblasti kroz obrazovni sistem pridonijelo jednostavnijem i bržem poboljšanju njihovih kompetencija. O transformaciji modela učenja u digitalnom dobu, te značaju medijske i informacijske pismenosti, pisao je i Hibert (2008; 2012; 2014; 2019).

Nekoliko publikacija iz zemalja regiona također je dostupno i značajno za istraživače u Bosni i Hercegovini i integraciju koncepta MIP-a u obrazovni sistem. Knjiga „Pars pro toto: medijska pismenost za nastavnike osnovnih škola“ (Zindović-Vukadinović et al. 2001), zbornik „Jezik, književnost i mediji u nastavi hrvatskoga jezika: suvremeni pristupi poučavanju u osnovnim i srednjim školama“ (Češi i Barbaroša-Šikić 2008), zbornik „Medijska i informaciona pismenost u društvu znanja i biblioteke“ (Crnogorac 2014), rad „Suvremeni oblici pismenosti“ (Vrkić-Dimić 2014), završni rad „Informacijska pismenost u obrazovnom sustavu: pregled istraživanja“ (Juras 2019) i dr.

U radu „Medijska i informacijska pismenost – osnova za primjenu digitalnih tehnologija u nastavi iz diskursa obrazovnih potreba nastavnika“ (2018), autori Biljana Novković-Cvetković, Lazar Stošić i Alla Belousova istraživali su na uzorku od 276 učitelja iz Vranja (Srbija) nivo zanimanja učitelja i nastavnika za primjenu digitalnih tehnologija u nastavnom procesu. Autori ističu da su medijska i informacijska pismenost prepoznati kao jedna od ključnih vještina u obrazovnom

procesu, te da su ispitanici pokazali veliko zanimanje za obuku i primjenu digitalnih tehnologija u nastavnom procesu. Također, Izabela Mlinarević, Ivana Stanić i Tamara Zadravec istraživale su, na uzorku od 421 učenika osnovnih i srednjih škola s područja Osječko-baranjske i Vukovarsko-srijemske županije u Hrvatskoj, koliko su učenici upoznati s informacijskom i medijskom pismenošću u odgojno-obrazovnom procesu, koliko se u nastavi koriste informacijsko-komunikacijske tehnologije te koliko su u tom procesu važne biblioteke. Autorice su utvrdile da je korištenje informacijsko-komunikacijskih tehnologija za uspješnije svladavanje nastavnih sadržaja prosječno, dok gotovo polovina učenika poznaje pojmove medijske i informacijske pismenosti. Autorice navode da je „potrebno prepoznati nužnost poučavanja učenika kako postati učinkoviti korisnik informacije bez obzira na oblik u kojem je tražena. Ujedno se uočava potreba za većom informacijskom i medijskom pismenosti učitelja, nastavnika i stručnih suradnika knjižničara kako bi razine njihovih kompetencija pridonijele učinkovitijem nastavnom procesu usmjerenom na učenika.“ (Mlinarević et al. 2015, 58).

Od recentnih istraživanja u svijetu, ovdje izdvajamo samo nekoliko: profesor Marcus Leaning s Univerziteta u Winchesteru (UK), u radu „An Approach to Digital Literacy through the Integration of Media and Information Literacy“ (2019), govori o tome da koncept medijske i informacijske pismenosti treba udružiti pod, kako on naziva, krovnu – digitalnu pismenost. On predviđa da će u budućnosti svi govoriti o digitalnoj, a ne pojedinačno o medijskoj, informacijskoj ili kombinaciji medijske i informacijske pismenosti. S druge strane, autorica Divina Frau-Meigs s Univerziteta Sorbonne Nouvelle (Francuska) smatra da medijska i informacijska pismenost predstavljaju koncepte koji su valjani, ali zastarjeli. Ona predlaže pojam transpismenosti (transliteracy) kao način za iskorištavanje potencijalnih prednosti i umanjivanje rizika informacijskog društva. (Frau-Meigs 2012).

Integracija medijske i informacijske pismenosti u odgojno-obrazovne ustanove sve je zastupljenija u svijetu. Kao primjeri dobre prakse, navode se Australija, Engleska (UK), Kanada, Rusija, Francuska, Španija i SAD (Hattani 2019). Što se tiče arapske regije, u Libanu, Jordanu, Kataru, Egiptu i Maroku pokrenute su mnoge inicijative za podršku medijskom opismenjavanju (Abu-Fadil, Torrent i Grizzle prema Hattani 2019). S obzirom na to da medijska pismenost nije službeno

integrirana u obrazovni sistem Maroka, Hanae Ait Hattani istraživala je stavove učitelja u Maroku o uvođenju podučavanja medijske pismenosti u srednje škole. U članku „Media Literacy Education in Secondary School: Teachers' Attitudes“, predstavila je rezultate istraživanja provedenog na uzorku od 190 učitelja i nastavnika, od kojih je većina kazala da su svjesni i uvjereni kako je podučavanje medijske pismenosti veoma značajno za učenike, ali i cijeli obrazovni sistem.

Profesor Jeff Share s Univerziteta Kalifornija (LA, SAD), u eseju „Preparing educators to teach critical media literacy“ (2017), pojašnjava koliko je važno da učitelji i nastavnici budu „up-to-date“, ne samo u vezi s tehnologijom, nego i teorijom kritičke medijske pismenosti. On se referira na ranija istraživanja i kaže da u svijetu ne postoji dovoljno programa obuke budućih nastavnika ovakve vrste. Čak i u Kanadi, navodi Share, gdje je medijska pismenost obavezan modul od prvog do dvanaestog razreda, većina novih nastavnika ne dobija dovoljno obuke o medijskoj pismenosti tokom školovanja (Share 2018, 16).

Interesantno je i istraživanje turskih profesora, predstavljeno u radu „Paving the Way for Media Literacy Instruction in Preservice Teacher Education: Prospective Teachers' Levels of Media Literacy Skills“ (2018). Autori su istraživali razine vještina medijske pismenosti 865 budućih nastavnika s državnih fakulteta nastavničkog usmjerenja. Studija pokazuje da budući nastavnici imaju srednji nivo vještina medijske pismenosti, a nivoi se značajno razlikuju po akademskom uspjehu i nastavnim programima koje pohađaju, ali ne prema spolu. Kvalitativna analiza, također, ukazuje na nedostatak određenih kompetencija u vještinama medijske pismenosti poput pristupa, analize, procjene i komuniciranja (Erdem i Erişti 2018).

Španski i portugalski istraživači, u projektu Media in Action, istraživali su koliko je značajan kvalitet znanja nastavnika i učitelja u oblasti medijske pismenosti na njihovu spremnost da to znanje prenesu učenicima. Zaključak autora okupljen je oko ideje kako je potrebno razmotriti medijsko obrazovanje u artikulaciji s postojećim radnim okruženjima, to jest da nema mjesta za povećanje količine rada koji nastavnici u Španiji i Portugalu već imaju. Medijsko obrazovanje se, ističu autori, mora smatrati sastavnim dijelom curricula. (Brites et al. 2019).

Projekti u Norwegian School Library Program 2009-13, namijenjeni korištenju biblioteke kao alata za podučavanje medijske i informacijske pismenosti, pokazali

su potrebu da se biblioteka učvrsti u školskim planovima. U izvještajima je naglašeno da je saradnja između nastavnika i bibliotekara ključna za integraciju biblioteke u pedagoški rad i podučavanje medijske i informacijske pismenosti u školama, navodi se u publikaciji „Media and Information Literacy for Higher Education: Educating the Educators“ (Ingvaldsen i Oberg 2017).

Američki autori Seth D. French i Jacob Campbell, u radu „Media Literacy and American Education: An Exploration with Détournement“ (2019), navode da stakeholderi u oblasti obrazovanja u SAD-u moraju zauzeti kritički stav kada procjenjuju koja su to pitanja važna za sistem obrazovanja. Lekcije koje potiču razvoj kritičkih vještina medijske pismenosti, navode autori, od vitalnog su značaja. S tim u vezi, oni su ponudili ideju détournementa kao alat koji učitelji i nastavnici mogu iskoristiti kako bi pomogli učenicima da kritički promišljaju medijske poruke. Autori pojašnjavaju da se détournement s francuskog na engleski prevodi kao preokret, okretanje, zaobilaznica, skretanje. Taj preokret podrazumijeva namjerno mijenjanje svrhe izvorne poruke pošiljatelja (French i Campbell 2019). Autori ovu ideju pojašnjavaju na primjeru. Učenici ili studenti odaberu neku temu, pronađu o njoj sve dostupne informacije – rasprave, suprotstavljene stavove, konflikte, provjerene i neprovjerene informacije. Sve te isječke (u njihovom slučaju video), smontirali su tako da u četrnaest minuta videa gledaoci dobiju veoma mnogo glasova koji imaju suprotstavljene stavove o istoj temi. Učenici, potom, taj video prezentiraju kolegama koji, kako kažu autori, na prvi pogled ne znaju šta je od viđenog istinita informacija. Poruka njihovog videa je bila: „Budite informirani...Budite kritični...Čuvajte se svojih predrasuda“

Sličan koncept kreiranja audiovizuelnog proizvoda, ali za učenike osnovnih škola, predstavile su i četiri profesorice iz Španije (Madrid) u svom radu „Competencies and media literacy in Primary“. Proces stvaranja audiovizuelnog proizvoda zasniva se na teoriji višestrukih inteligencija Howarda Gardnera, što im omogućava da vide kako su različite inteligencije pod utjecajem razvoja i razumijevanja audiovizualnih djela (Gardner prema Gómez et al. 2016). U ovom konceptu postoji nekoliko ključnih ciljeva: procijeniti da li učenici promišljaju i prepoznaju različite medijske forme, ocijeniti utječe li stvaranje audiovizuelnog projekta na vlastite sposobnosti svake inteligencije, procijeniti da li je rad u grupi dobar oblik za razvoj tih vještina, procijeniti da li ovakvi projekti omogućavaju da studenti

budu sposobniji za kritičnije i stručnije procjenjivanje medijskih sadržaja (Gómez et al. 2016, 315).

Profesori Alexander Fedorov i Elizaveta Friesem predstavili su javnosti, kako kažu, nedovoljno poznat historijski format podučavanja medijske pismenosti u Rusiji. U tekstu „Soviet Cineclubs: Baranov’s Film/Media Education Model“ (2015), pojasnili su suštinu tzv. sovjetskih kinoklubova, koji predstavljaju neke od prvih pokušaja podučavanja studenata kritičkom pristupu medijskim sadržajima i različitim informacijama. Edukacijski kinoklubovi bili su rekreativni i/ili obrazovni klubovi u kojima su se sudionici okupljali kako bi gledali i raspravljali o filmovima. Prvi ovakvi klubovi pojavili su se u Francuskoj početkom 20. vijeka, a potom i u ostatku Evrope. U SSSR-u prvi su osnovani 1950. godine. Fedorov i Friesem ističu da ovakav model može biti iskorišten i danas u nastavi, odnosno da se mogu osnivati klubovi medijske (i informacijske) pismenosti. Svjesni činjenice da u većini obrazovnih sistema u svijetu nema mjesta za uvođenje novih predmeta medijskog (i informacijskog) obrazovanja, ovi autori se zalažu za princip integracije medijske i informacijske pismenosti u trenutne predmete, kao što su npr. engleski jezik, historija i geografija. (Fedorov i Friesem 2015, 19)

Pilot-istraživanje samoprocjene kompetencija nastavnika i bibliotekara osnovnih i srednjih škola u Kantonu Sarajevo¹²

Kao rezultat rada Fakulteta političkih nauka i Filozofskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu, te ostalih partnerskih univerziteta u Bosni i Hercegovini, tokom 2019. godine provedeno je pilot-istraživanje samoprocjene kompetencija nastavnika i bibliotekara u Kantonu Sarajevo. Ovom istraživanju prethodio je značajan proces konsultacija i izrade studija: Konsultacije o politikama i strategijama medijske i informacijske pismenosti u Bosni i Hercegovini (2018); Pozicijska studija o politikama i strategijama medijske i informacijske pismenosti u Bosni i Hercegovini (2018); Pregledna studija o politikama i strategijama medijske i informacijske pismenosti u Bosni i Hercegovini (2018 i 2020), kao i niz radionica

¹² Rezultati ovog istraživanja su u skraćenom obliku predstavljeni u radu Vajzović, E. - Turčilo, L. - Cerić, H - Osmić, A. - Silajdžić, L. (2019) „Uvođenje medijske i informacijske pismenosti u obrazovni sistem – procjena kompetencija nastavnika za podučavanje medijske i informacijske pismenosti u Kantonu Sarajevo“, Sarajevski žurnal za društvena pitanja, Fakultet političkih nauka Univerziteta u Sarajevu.

i sastanaka zainteresiranih strana (Sarajevo 2018, Sarajevo 2019, Banjaluka 2019, Mostar 2019)¹³.

Metodološki okvir istraživanja spremnosti nastavnika u Kantonu Sarajevo kreiran je na osnovu prikupljenih podataka iz prethodnih istraživanja (Hodžić 2019; Hajdarpašić i Khattab 2019; Hadžialić 2018; Vajzović et al. 2018; Rašidović 2018; Vajzović 2017; Turčilo et al. 2017; Halilović et al. 2017; Turčilo i Buljubašić 2017; Trninić 2017; Šuta-Hibert 2017; Vehab i Mavrak 2016; Rašidović 2016; Dedić-Bukvić 2016; Ibrahimbegović Tihak 2015; Car et al. 2015; Dizdar i Hajdarpašić 2014; Rašević 2014; Tajić 2013; Dizdar et al. 2012; Zgrabljić-Rotar 2006), koji pokazuju da je medijska i informacijska pismenost u nastavnim planovima i programima u osnovnoškolskom i srednjoškolskom obrazovanju u Bosni i Hercegovini prisutna tek u manjoj mjeri, u određenim predmetima. Metodički i didaktički pristup nastavnika specifično za oblast medijske i informacijske pismenosti nije ozbiljnije razvijan do sada. Kako bi se na odgovarajući način u budućnosti razvijali pristupi i programi medijske i informacijske pismenosti u osnovnim i srednjim školama, te kako bi se procijenilo u kojoj mjeri (prilagođeni i dorađeni) UNESCO curriculum (2013) može biti primijenjen u ovom kontekstu, neophodno je prvo utvrditi postojeće kompetencije nastavnika, kao i njihovu spremnost za podučavanje medijske i informacijske pismenosti. Budući da je teško očekivati da se medijska i informacijska pismenost u nastavne planove uključi kao zaseban predmet, nužno je inicirati, podržavati i podsticati njenu veću zastupljenost u postojećim predmetima, kao i inovativnost u metodama i pristupu nastavnika u njenom podučavanju. Sve navedeno podrazumijeva pristup razvoju medijske i informacijske pismenosti kao kroskurikularne kompetencije, koja se može razvijati kako u okviru postojećih nastavnih planova i programa tako i kroz rad u biblioteci i vannastavnim aktivnostima. Da bi to bilo moguće, važno je imati u vidu samoprocjenu znanja, vještina i stavova, odnosno kompetencija^{iv} koje imaju nastavnici, njihov samopercipirani stepen motiviranosti da provode i edukaciju iz medijske i informacijske pismenosti, te njihovu percepciju edukacije medijske i informacijske pismenosti kao dodatne obaveze, ali i neophodne vještine za učenike. Na osnovu ovih analiza moguće je praviti strategije razvoja MIP-a u obrazovnim sistemima.

¹³ Više informacija na mrežnoj stranici Fakulteta političkih nauka: <http://fpn.unsa.ba/b/medijska-i-informacijska-pismenost/>

Samopercepcija nastavnika smatrana je važnim prvim korakom u njihovom razumijevanju o stvarnim potrebama i njih samih i njihovih učenika o specifičnim temama iz *curriculuma* medijske i informacijske pismenosti. Naime, pretpostavka s kojom smo krenuli u istraživanje je *da nastavnici smatraju kako imaju dovoljno vještina, znanja i kompetencija za podučavanje medijske i informacijske pismenosti*, ali kada ih se suoči s konkretnim zadacima, temama i izazovima u podučavanju medijske i informacijske pismenosti mogu uvidjeti potencijalne nedostatke u vlastitim kompetencijama. Stoga je važno, prvenstveno, spoznati kako nastavnici sebe vide u ovom procesu u pogledu motivacije i kompetencija, vještina i znanja, a potom intenzivnije raditi u oba navedena smjera.

Upravo su ovo bili razlozi zašto je kreiran samoadministrirani anketni upitnik samoprocjene nastavnika i bibliotekara osnovnih i srednjih škola u Kantonu Sarajevo, s dva ključna aspekta koja su uključena u grupama pitanja, a koja se odnose na: (a) samoprocjenu poznavanja koncepta medijske i informacijske pismenosti i (b) vlastitu spremnost i osposobljenost za podučavanje medijske i informacijske pismenosti.

Predmet istraživanja, u najširem smislu, jesu kompetencije poput znanja i vještina nastavnika i bibliotekara u osnovnim i srednjim školama za podučavanje medijske i informacijske pismenosti, a što podrazumijeva znanja o samoj medijskoj i informacijskoj pismenosti, vještine podučavanja, kao i stavove o važnosti podučavanja. Prema tome, predmet istraživanja, u užem smislu, bili bi *stavovi, samopercepcija i spremnost nastavnika i bibliotekara u osnovnim i srednjim školama na području Kantona Sarajevo za podučavanje medijske i informacijske pismenosti u formalnom obrazovanju*.

Prvotna ideja podrazumijevala je istraživanje stavova i samopercepcije nastavnika koji su već na bilo koji način (kroz razrednu ili predmetnu nastavu) uključeni u podučavanje određenih aspekata medijske i informacijske pismenosti, no tokom diskusija s različitim donositeljima odluka na radionicama u Sarajevu, Banjoj Luci i Mostaru (gdje su prisustvovali predstavnici nadležnih ministarstava, direktori škola, predstavnici nevladinog sektora, medija) spoznali smo da postoji potreba da svi nastavnici budu ciljna grupa u procesu prikupljanja podataka.

Istraživačko pitanje koje je postavljeno i od kojeg polazimo u istraživanju o stavovima i samoprocjeni kompetencija, vještina i znanja nastavnika i biblio-

tekara u osnovnim i srednjim školama u Kantonu Sarajevo glasi: *Koliko su nastavnici u školama pripremljeni za podučavanje medijske i informacijske pismenosti?*

Nadalje, pitanja koja se nameću i koja će u toku istraživačkog procesa putem razrađujućih hipoteza dobiti na značaju, jesu:

- Koliko su nastavnici u školama pripremljeni za podučavanje medijske i informacijske pismenosti u pogledu kompetencija za izvođenje nastavnih jedinica?
- Koliko su nastavnici u školama pripremljeni za podučavanje medijske i informacijske pismenosti u pogledu informiranosti o važnosti medijske i informacijske pismenosti u osnovnoškolskoj i srednjoškolskoj nastavi?
- Koliko su nastavnici u školama pripremljeni za podučavanje medijske i informacijske pismenosti u pogledu motivacije za razvijanje medijske i informacijske pismenosti među učenicima kroz formalno obrazovanje?

Ovako postavljeno(a) problemsko(a) pitanje(a) u potpunosti reflektira opći cilj istraživačkog projekta da se utvrdi postojeće stanje pripremljenosti za podučavanje medijske i informacijske pismenosti u osnovnim i srednjim školama na području Kantona Sarajevo, a u svrhu planiranja kako same primjene sadržaja medijske i informacijske pismenosti u nastavi tako i obrazovanja nastavnika u skladu s potrebama koje se utvrde samim istraživanjem.

Na osnovu istraživačkog (problemskog) pitanja formulirana je i generalna direktivna hipoteza istraživačkog projekta koja glasi:

GH: Nastavnici smatraju kako imaju dovoljno vještina, znanja i kompetencija za podučavanje medijske i informacijske pismenosti.

Pored generalne hipoteze, istraživački tim se odlučio i na formiranje tri razrađujuće hipoteze koje će biti provjerene u određenom segmentu, a one glase:

RH1: Nastavnici smatraju da su dovoljno i kvalitetno osposobljeni za podučavanje medijske i informacijske pismenosti.

RH2: Nastavnici vjeruju da imaju dovoljno informacija za podučavanje medijske i informacijske pismenosti.

RH3: Nastavnici nemaju jasno izraženu motivaciju za podučavanje medijske i informacijske pismenosti u osnovnim i srednjim školama.

U skladu s postavljenim predmetom, problemom, hipotezama i polaznim osnovama istraživanja, definirani su i ciljevi istraživanja, gdje je osnovni cilj bio provjeriti poznavanje koncepta medijske i informacijske pismenosti nastavnika i bibliotekara osnovnih i srednjih škola u Kantonu Sarajevo, odnosno njihove stavove i mišljenja o kompetencijama koje posjeduju za podučavanje medijske i informacijske pismenosti. Ispitujući njihove samoiskaze u vezi s njihovim didaktičko-metodičkim kompetencijama za podučavanje medijske i informacijske pismenosti (u daljnjem tekstu MIP) kao i njihove samoprocjene u pogledu vlastitog poznavanja koncepta MIP-a, doprinosa MIP-a razvoju kritičkog mišljenja kod učenika, važnosti MIP-a u savremenom dobu, zastupljenosti MIP-a u sadržajima različitih nastavnih predmeta, uvjeta u školama za realizaciju sadržaja vezanih za MIP, potrebe za dodatnim stručnim usavršavanjem za podučavanje MIP-a, kao i modalitetima za podučavanje MIP-a.

Dobijeni podaci mogu poslužiti kao polazište donositeljima odluka, međunarodnim i nevladinim organizacijama koje se bave pitanjima obrazovanja, kao i samim nastavnicima u nastojanjima da unaprijede načine podučavanja sadržaja vezanih za medijsku i informacijsku pismenost koja predstavlja jedan od glavnih preduvjeta funkcionalne pismenosti u 21. vijeku, imajući u vidu kontekst digitalne transformacije. Funkcionalna pismenost, prema UNESCO-u, predstavlja koncept pismenosti koji podrazumijeva sposobnost da se koriste i primjenjuju informacije i znanja u svakodnevnom životu, da se ono što se pročita, čuje i vidi, može i primijeniti.

Istraživanje o stavovima i mišljenjima nastavnika i bibliotekara u osnovnim i srednjim školama (profesori, nastavnici, bibliotekari) provedeno je od 5. 3. do 5. 4. 2019. godine na području Kantona Sarajevo u svim osnovnim i srednjim školama. Ciljnu populaciju činili su nastavnici, profesori i bibliotekari zaposleni u javnim obrazovnim institucijama KS. Metodologija istraživanja predviđala je da se tokom terenskog rada i analize dobijenih podataka dobiju podaci o stavovima, mišljenjima, kompetencijama, stručnosti i vještinama nastavnog osoblja o medijskoj i informacijskoj pismenosti. Metod za prikupljanje podataka tokom istraživanja definiran je tehnikom samoadministrirane ankete i instrumentom

anketnog upitnika koji je ciljnoj populaciji distribuiran u formi *lice u lice* ili *individualnim popunjavanjem upitnika* te putem *internet (online) linka*, tj. ankete kojem su mogli pristupiti ispitanici koji nisu bili odabrani u kontrolnu grupu. Metodologija istraživanja podrazumijeva dva načina prikupljanja podataka i to:

1. Putem *lice u lice i(li) individualnim popunjavanjem upitnika* koji će biti distribuiran u deset osnovnih i srednjih škola na području Kantona Sarajevo;
2. Putem *online upitnika* koji će biti distribuiran svim (osim grupe 1) nastavnicima koji rade u javnim obrazovnim institucijama Kantona Sarajevo.

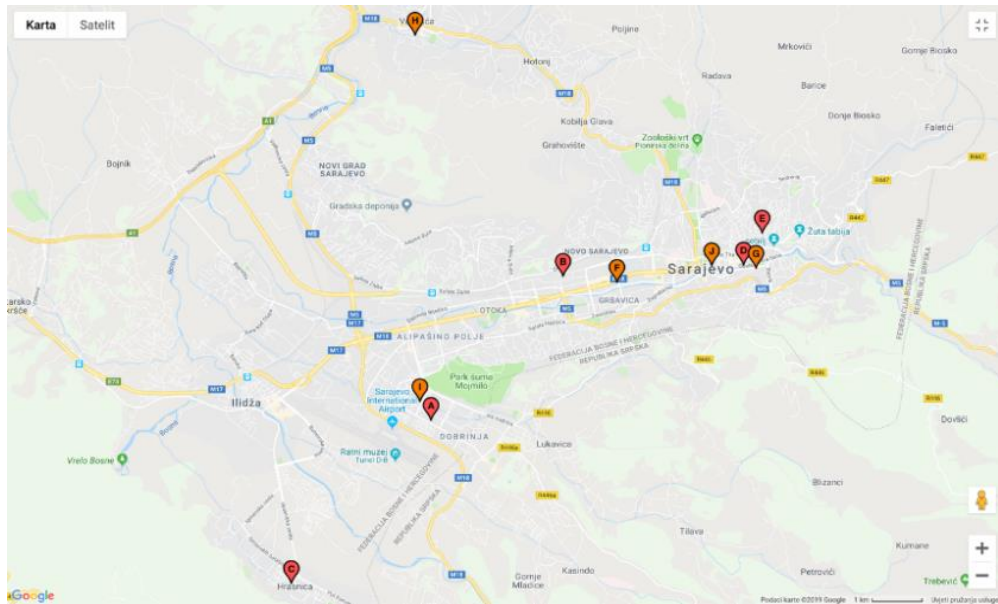
Izbor kombiniranog pristupa prikupljanju podataka opravdava se činjenicom da u Kantonu Sarajevo imamo više od 4.000 uposlenih u osnovnim i srednjim školama, te da svi imaju potrebne e-mail adrese i kompjutere u školama.

Uzorkovanje

Budući da ciljnu populaciju čine profesori, nastavnici i bibliotekari zaposleni u svim osnovnim i srednjim školama u Kantonu Sarajevo, odnosno općinama Stari Grad, Centar, Novo Sarajevo, Novi Grad, Ilidža, Hrasnica, Ilijaš, Vogošća i Trnovo, ukupna ciljna populacija u ovom istraživanju je, prema podacima Federalnog zavoda za statistiku, 4.196 ispitanika. Od toga, u osnovnim školama zaposleno je 2.627 nastavnika, dok u srednjim školama radi 1.569 nastavnika. Proces uzorkovanja je definiran kao stratificirani višefazni slučajni uzorak koji definira škole u kojima će biti distribuiran anketni upitnik u formi *lice u lice i(li) grupnim/individualnim popunjavanjem upitnika*, gdje će se voditi računa o ravnomjernoj zastupljenosti svih općina u Kantonu Sarajevo s većim brojem nastavnog osoblja. Prema podacima Federalnog zavoda za statistiku, u Kantonu Sarajevo postoji 89 osnovnih i 39 srednjih škola s ukupnim brojem učenika u školskoj 2017/18. godini – 53.007.

Prema navedenom, terensko istraživanje činio je uzorak koji je definiran kao stratificirani višefazni slučajni uzorak unutar kojeg prvi stratum čine općine, a drugi broj učenika upisanih u osnovne i srednje škole. Na osnovu ovih stratuma, u uzorak ulaze sljedeće osnovne i srednje škole u Kantonu Sarajevo.

Ilustracija 1: Kanton Sarajevo – lokacije srednjih i osnovnih škola

Legenda:

- A. Osnovna škola „Skender Kulenović“ – Novi Grad
- B. Osnovna škola „Malta“ – Novo Sarajevo
- C. Druga osnovna škola – Ilidža
- D. Osnovna škola „Safvet-beg Bašagić“ – Centar
- E. Osnovna škola „Mula Mustafa Bašeskija“ – Stari Grad
- F. Srednja ekonomska škola
- G. Srednja škola poljoprivrede, prehrane, veterine i uslužnih djelatnosti
- H. Srednjoškolski centar Vogošća
- I. Gimnazija Dobrinja
- J. Gimnazija Obala

Mjerni instrument

Za potrebe provedbe istraživanja konstruiran je mjerni instrument, odnosno anketni upitnik koji je podijeljen u tri dijela: I (A) dio – demografski podaci, II (B) dio – koncept medijske i informacijske pismenosti te III (C) dio – stavovi i mišljenja o vlastitim kompetencijama za podučavanje medijske i informacijske pismenosti u osnovnim i srednjim školama. Dio A je imao šest pitanja koja su se odnosila na sociodemografske karakteristike ispitanika. U dijelu B mjernim instrumentom se stekao uvid u stavove o trenutnom konceptu medijske i informacijske pismenosti putem sedam pitanja koja su mjerena Likertovom skalom te jednim pitanjem o stavu na koji način bi se medijska i informacijska

pismenost u formalnom obrazovanju trebala poučavati. Posljednji dio, (dio C), anketnog upitnika imao je za cilj da ispita stavove i mišljenja ispitanika o vlastitim kompetencijama za podučavanje MIP-a u osnovnim i srednjim školama što je urađeno putem 20 pitanja Likertovog tipa gdje se od ispitanika očekivalo da iskažu svoje slaganje ili neslaganje s ponuđenim stavovima. Prema navedenom, anketni upitnik ukupno je imao 34 pitanja.

Nakon finaliziranja mjernog instrumenta, pristupilo se terenskom radu te određivanju termina za objavljivanje online upitnika i određivanje termina sa osnovnim i srednjim školama kada je riječ o popunjavanju anketnih upitnika koje će se obaviti tehnikom *licem u lice*. Prva obaveza istraživačkog tima bila je telefonski kontaktirati upravu (direktor, zamjenik direktora ili sekretar škole) svake škole te obavijestiti o projektnim aktivnostima. Zatim je poslan e-mail s potrebnim informacijama u vezi s projektnim aktivnostima te link za online anketu, u kojem je kontaktirani član uprave škole bio zamoljen da e-mail proslijedi svim zaposlenicima koji su angažirani u nastavnom procesu.

Na anketni upitnik putem tehnike *lice u lice* odgovorilo je:

Ilustracija 2 Response rate u apsolutnim i relativnim brojevima (licem u lice) na osnovu škole

Naziv škole	Broj uposlenih	Broj odgovora	Stopa odgovora u %
Osnovna škola „Skender Kulenović“ – Novi Grad	43	39	90,69
Osnovna škola „Malta“ – Novo Sarajevo	56	32	57,14
Druga osnovna škola – Ilidža	46	31	67,39
Osnovna škola „Safvet-beg Bašagić“ – Centar	47	25	53,19
Osnovna škola „Mula Mustafa Bašeskija“ – Stari Grad	42	2	4,76
Srednja ekonomska škola	46	17	36,95
Srednja škola poljoprivrede, prehrane, veterine i uslužnih djelatnosti	72	42	58,33
Srednjoškolski centar Vogošća	45	33	73,33
Gimnazija Dobrinja	41	19	46,34
Gimnazija Obala	55	39	70,90

Ilustracija 3 Ukupno na osnovu tipa škole (licem u lice)

Tip škole	Broj uposlenih	Broj odgovora	Stopa odgovora u %
Osnovna škola	234	129	55,13
Srednja škola	259	150	57,91
Ukupno	498	279	56,03

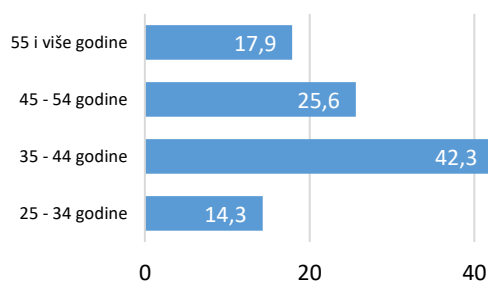
Ilustracija 4 Ukupno na osnovu tipa škole (online upitnik)

Tip škole	Broj uposlenih	Broj odgovora	Stopa odgovora u %
Osnovna škola	2.393	97	4,05
Srednja škola	1.310	44	3,36
Ukupno	3.703	141	3,80

Na osnovu procenta odgovora možemo konstatirati da su dobijeni odgovori bili jasan putokaz i smjernica za sveobuhvatnije istraživanje unutar kojeg će se na području cijele Bosne i Hercegovine prikupiti podaci o stavovima i mišljenjima ciljne populacije o medijskoj i informacijskoj pismenosti. Također, jasna preporuka jeste da se, ukoliko je to moguće, buduća istraživanja koja se rade s nastavnicima, profesorima i bibliotekarima provode putem anketnog upitnika primjenjujući način prikupljanja podataka *licem u lice*, jer i pored višefaznog podsjećanja koje smo uputili rukovodstvu škola da ciljna populacija popuni online anketni upitnik, postotak odgovora nije prešao 3,8%, uzimajući u obzir veličinu ciljne populacije, dok je tehnikom *licem u lice* ostvarena stopa odgovora od 56,03%. Dobijeni podaci o stavovima i mišljenju ispitane populacije o medijskoj i informacijskoj pismenosti prema primijenjenim metodološkim parametrima mogu se projicirati na sve škole u Kantonu Sarajevo s greškom odstupanja od $\pm 5\%$, također je konstatirano da nema značajnije razlike između dobijenih odgovora *licem u lice* i onih dobijenih online putem, te se može konstatirati da, ukoliko se može osigurati veći procent odgovora putem online ankete, da taj način prikupljanja podataka metodološki ne čini značajnu razliku.

Obrada i analiza podataka

Za sređivanje, obradu i analizu podataka korišten je softverski program SPSS (*Statistical Package for Social Sciences*). Pri obradi podataka korištene su statističke analize deskriptivnog tipa, odnosno obavljena je univarijantna (distribucija odgovora) analiza prikupljenih podataka. Rezultati su prikazani posredstvom grafikona ili tabela s procentualnim vrijednostima, odnosno relativnim ili apsolutnim brojevima. Ispitana je i pouzdanost

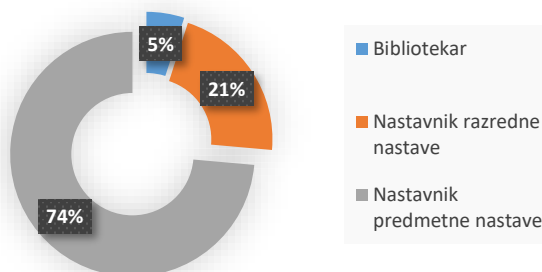

Ilustracija 5 Dob ispitanika (%) (N=407)

interne konzistencije iskazana putem koeficijenta pouzdanosti Cronbach-Alpha za korišteni instrument i ona iznosi 0,965 za treći dio upitnika koji mjeri stavove nastavnika o vlastitim kompetencijama za podučavanje medijske i informacijske pismenosti, dok za drugi dio upitnika, tačnije prvih sedam pitanja, iznosi 0,585. Međutim, ukoliko se isključe 4. i 7. pitanje i tretiraju zasebno, onda za drugi dio upitnika imamo pouzdaniju skalu koja kvalitetnije mjeri koncept medijske i informacijske pismenosti s Cronbach-Alpha koeficijentom od 0,715.

Na anketni upitnik odgovorilo je ukupno N=416 ispitanika, od čega je 226 zaposlenika (nastavnika i bibliotekara) osnovnih škola i 190 zaposlenika srednjih škola. U ukupnom uzorku od 416 ispitanika, 80% ispitanih je ženskog spola, dok je 19,2% muškog spola. Najmlađi ispitanik imao je 24 godine dok je najstariji imao 65 godina, prosječna starost ispitanika je 44 godine što implicira da je nastavno osoblje u osnovnim i srednjim školama, kada govorimo o starosnoj strukturi, slično prosjeku u zemljama Evropske unije gdje se prosječna starost nastavnika 43 godine¹⁴, prosječne godine radnog iskustva u obrazovnom sistemu po nastavniku su 15 godina. Najveći broj ispitanika zaposleni su kao nastavnici predmetne nastave (73,6%)¹⁶, potom kao nastavnici razredne nastave (21,4%), dok je bibliotekara bilo 5%.

U osnovnoj školi zaposleno je 53,6% ispitanika dok 45,4% radi u srednjoj školi, zanimljivo je da 1% ispitanih nastavnika radi istovremeno u osnovnoj i srednjoj školi, pretpostavka je da ovi nastavnici nemaju dovoljno časova (normu), pa su prinuđeni da dodatne časove 'popunjavaju'

Ilustracija 6 U školi ste zaposleni kao? (%) (N=416)

¹⁴ (Teachers in the EU 2017) Više na: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/EDN-20171004-1?inheritRedirect=true>

¹⁵ (Cambridge Assessment 2016) Više na: <https://www.cambridgeassessment.org.uk/our-research/data-bytes/the-average-age-of-teachers-in-secondary-schools/>

¹⁶ Na osnovu analize otvorenih odgovora najčešći odgovori su: BHS JEZIK, MATEMATIKA, STRANI JEZIK, STRUČNI PREDMETI, HISTORIJA ...

u osnovnoj ili srednjoj školi da bi dostigli dostatan font sati koji im omogućava punu normu i time primanja u skladu s punim radnim vremenom. Dakle, sumirano kazano, profil nastavnika u Kantonu Sarajevo jeste da ima 44 godine, da je dominantno (80%) ženskog spola, ima radno iskustvo od 15 godina u obrazovanju te radi kao nastavnik razredne nastave.

Koncept medijske i informacijske pismenosti

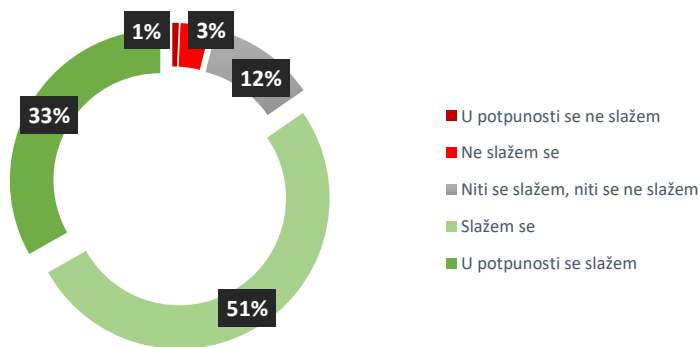
Većina ispitanika smatra da poznaje koncept medijske i informacijske pismenosti (83,4%), dok manji dio njih nije siguran u kojoj mjeri ga poznaje (11,3%), odnosno smatra da ga ne poznaje uopće ili dovoljno (5,3%). S obzirom na to da se ovdje radi o samoiskazima, a uzimajući u obzir tendenciju ispitanika da daju društveno prihvatljive (i očekivane) odgovore, ovako visok procenat odgovora ispitanika da poznaju koncept medijske i informacijske pismenosti svakako treba uzeti s rezervom. Ovo pitanje s namjerom je postavljeno upravo na ovaj način, budući da se htjelo vidjeti koliko nastavnici smatraju da su upućeni u koncepte medijske i informacijske pismenosti. Budućim istraživanjima, poput recimo fokus grupa, moglo bi se detaljnije ispitati šta nastavnici podrazumijevaju pod „poznavanjem koncepta medijske i informacijske pismenosti“, budući da su diskusije tokom radionica u osnovnim i srednjim školama pokazale sličnu tendenciju u odgovorima – na početku radionica većina nastavnika smatrala je kako poznaje sam koncept i znaju dovoljno o njemu, no nakon završetka radionica na kojima se o konceptu razgovaralo detaljnije, s konkretnim primjerima, analizama, diskusijama, nastavnici su uvidjeli da tek spoznaja da je medijska i informacijska pismenost važna ne znači da su oni i u potpunosti upoznati s cijelim konceptom¹⁷.

Zbog svega navedenog i imajući na umu da je UNESCO koncept medijske i informacijske pismenosti kompleksan, multidimenzionalan i interdisciplinarnan segment funkcionalne pismenosti te kao takav zahtijeva potpuno razumijevanje, pogotovo nastavnika od kojih se očekuje da u potpunosti kompetentno i s odličnim vještinama i znanjima prenose sadržaj medijske i informacijske pismenosti učenicima razumljivo i metodološki, opravdano je da smo isključivo kao potpune tretirali one odgovore koji su nastavnici iskazali u svojim maksimalnim vrijednostima (u potpunosti se slažem/ne slažem). Prema navedenom, dobijeni

¹⁷ Radionice MIP-a realizirao tim Instituta za društvena istraživanja Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Sarajevu tokom 2018, 2019. i 2020. godine.

podaci ukazuju na veliki nivo nesigurnosti ispitane populacije kada je riječ o razumijevanju koncepta medijske i informacijske pismenosti, što je prikazano u narednoj ilustraciji.

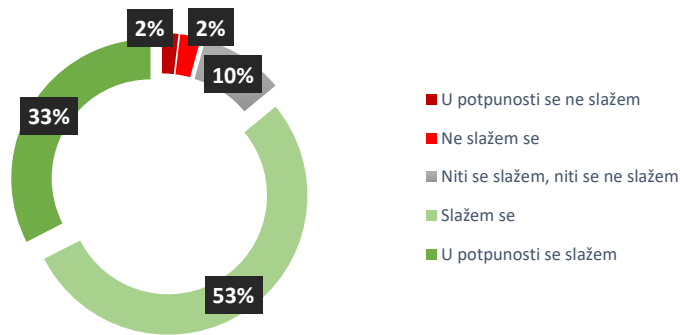
Ilustracija 7 Poznavanje koncepta medijske i informacijske pismenosti (%)

Na osnovu dobijenih podataka, uočava se i činjenica da je svega 33,2% ispitanika, odnosno svaki treći siguran u svoja znanja i vještine te je iskazao potpuno slaganje s stavom da poznaje koncept medijske i informacijske pismenosti. Možemo, dakle, konstatirati da 68,8% ispitanih smatra da nepotpuno, djelimično ili nikako (ne)poznaje koncept MIP-a.

Sličnu distribuciju odgovora ispitanika imamo i na pitanje da li medijska i informacijska pismenost doprinosi razvoju kritičkog mišljenja kod učenika – 33% ispitanika je u potpunosti saglasno da medijska i informacijska pismenost potiče razvoj kritičkog mišljenja kod učenika, 53% iskazuje slaganje, ali ne u potpunosti, iako je u konceptu MIP-a jasno naznačeno da izučavanje doprinosi razvoju kritičkog mišljenja. Oko 14% ispitanih smatra da podučavanje medijske i informacijske pismenosti ne doprinosi razvoju kritičkog mišljenja kod učenika.

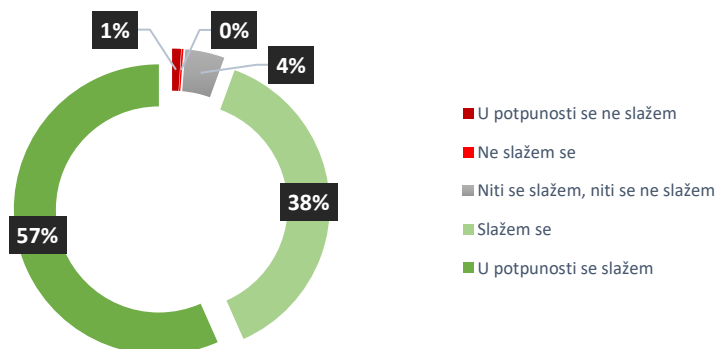
Ilustracija 8 Medijska i informacijska pismenost doprinosi razvoju kritičkog mišljenja kod učenika

Iako je i ovdje moguće riječ o davanju poželjnih odgovora, na ovom mjestu treba ukazati na još jedan značajan aspekt: u budućim istraživanjima bilo bi značajno detaljnije razgovarati s nastavnicima o razvijanju kompetencija kritičkog mišljenja u okviru formalnog obrazovanja, te o načinima kako bi se u tom kontekstu moglo uvezati, odnosno uklopiti podučavanje medijske i informacijske pismenosti. Naime, ako nastavnici u ovako visokom procentu vide važnost medijske i informacijske pismenosti za razvoj kritičkog mišljenja, to bi trebalo biti iskorišteno u dva smjera: kako za zagovaranje većeg prisustva medijske i informacijske pismenosti u formalnom obrazovanju, kao „alata“ ili kompetencije koja doprinosi i podržava kritičko mišljenje kao važnu kompetenciju građanskog odgoja i obrazovanja, ali i za zagovaranje šire debate o tome da li naš obrazovni sistem uopće prepoznaje kritičko mišljenje kao vrijednu kompetenciju mladih ljudi, te za reformiranje obrazovnih praksi koje bi podržavale upravo takav način rada s učenicima u školama.

Svaki drugi ispitanik, odnosno 57%, u potpunosti je saglasan da su znanja, vještine i kompetencije koje se stiču medijskom i informacijskom pismenošću važne u savremenom dobu, 38% ispitanih je saglasno s ovim stavom, dok tek manji procenat ispitanika nije saglasan s time (1,2%), odnosno ima neutralan stav o tome (4,3%) (Ilustracija 9).

Ilustracija 9 Znanje, vještine i kompetencije koje se stižu medijskom i informacijskom pismenošću su važne u savremenom dobu

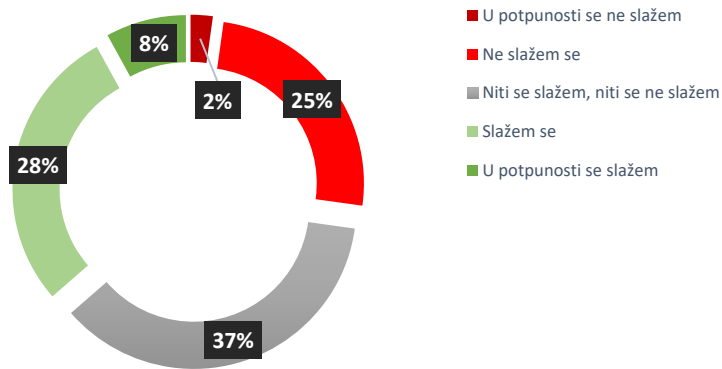
Ovakvi stavovi nastavnika pokazuju dominantno njihovo (intuitivno) prepoznavanje važnosti funkcionalne pismenosti, u koju se ubraja i medijska i informacijska pismenost, kao kompetencije za 21. vijek. U ovom kontekstu moguće je u budućim zagovaračkim aktivnostima prema nadležnim institucijama (prvenstveno ministarstvima obrazovanja) koristiti ovaj stav nastavnika za promociju, zagovaranje i lobiranje važnosti medijske i informacijske pismenosti u kontekstu povećanja procenta funkcionalne pismenosti kod učenika u Bosni i Hercegovini¹⁸.

Što se tiče zastupljenosti sadržaja u vezi s informacijskom i medijskom pismenošću u okviru različitih nastavnih predmeta, približan je broj ispitanika koji smatraju da su ti sadržaji dovoljno zastupljeni (36%), iako je svega 8% ispitanika koji se u potpunosti slažu s ovim stavom, onih koji nisu sigurni u vezi s time (36,1%), dok je onih koji smatraju da nisu dovoljno zastupljeni 27%.

¹⁸ Vidjeti PISA 2018 Izvješće za Bosnu i Hercegovinu. Pristupljeno: 11. 1. 2020.

http://skolegijum.ba/static/files/biblioteka/pdf/5dea77f96c465_PISA-2018-hrSAKORICAMA.pdf.

Ilustracija 10 Medijska i informacijska pismenost dovoljno je zastupljena u sadržajima različitih nastavnih predmeta

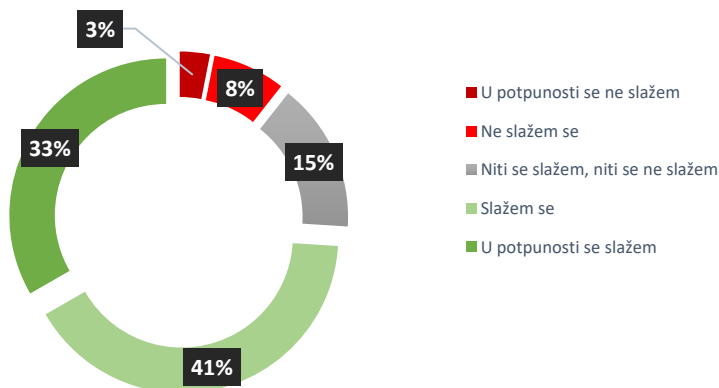

U budućim istraživanjima bilo bi značajno razgovarati s nastavnicima o tome koje sadržaje smatraju dovoljno zastupljenim i na koji način, budući da su diskusije tokom radionica s nastavnicima, naprimjer, pokazale kako nastavnici smatraju *da su sadržaji medijske i informacijske pismenosti značajan dio nastave iz predmeta informatika*, iako su kasnije priznali da su *oni zastupljeni u veoma malom udjelu u odnosu na, recimo, programiranje, itd.*

Također, bilo bi značajno analizirati broj časova na kojima se obrađuju sadržaji medijske i informacijske pismenosti, budući da sadržaji kao prijedlog nastavnih jedinica mogu biti dovoljno zastupljeni u nastavnim planovima i programima, ali je broj časova za njihovo predstavljanje na odgovarajući način učenicima nedovoljan (što je jedan od stavova koji smo čuli na radionicama). Naposljetku, ako medijsku i informacijsku pismenost posmatramo iz vizure kroskurikularne kompetencije, a ne nastavnog predmeta, onda bi fokus naše pažnje trebao biti na učenicima, a ne na sadržaju. Drugim riječima, važnije bi bilo postaviti precizne ishode učenja/kompetencije koje učenici stiču učenjem o medijskoj i informacijskoj pismenosti, kako bi se na osnovu tih ishoda učenja mogle na kraju programa (završen razred, završen određeni ciklus obrazovanja) mogle procjenjivati postignute kompetencije učenika, a ne samo voditi računa o tome da se za podučavanje medijske i informacijske pismenosti kreiraju sadržaji koji se poslije „ispredaju“ učenicima. Ovo je posebno važno u kontekstu medijske i informacijske pismenosti kao kompetencije koja podržava i razvija kritičko mišljenje i funkcionalnu pismenost, budući da se oni (i kritičko mišljenje i funkcionalna pismenost) ne stiču i razvijaju sadržajem, nego pristupom i metodama.

Kada govorimo o opremljenosti škola, odnosno o dostatnim tehničkim uvjetima i pretpostavki za realizaciju sadržaja vezanih za medijsku i informacijsku pismenost, uočavamo da se 33,3% respondenata u potpunosti slaže sa stavom da škola u kojoj rade ima zadovoljavajuću tehničku opremu i uvjete rada za realiziranje sadržaja vezanih za MIP. Ukupno 40,7% ispitanih nastavnika se slaže s ovom konstatacijom, dok se s njima ne slaže 10,6% ispitanika, koji smatraju da oprema i uvjeti rada nisu zadovoljavajući za realizaciju sadržaja vezanih za MIP. Ukupno 15,4% ispitanika nije sigurno u vezi s procjenom materijalno-tehničkih uvjeta za realizaciju sadržaja vezanih za medijsku i informacijsku pismenost u njihovim školama, što nas dovodi do konstatacije da svaki četvrti nastavnik i/ili bibliotekar (26%) smatra da uvjeti za realiziranje ovih nastavnih sadržaja nisu dostatni.

Ilustracija 11 Škola u kojoj radim ima dovoljno tehničkih uvjeta/pretpostavki za realizaciju sadržaja vezanih za medijsku i informacijsku pismenost

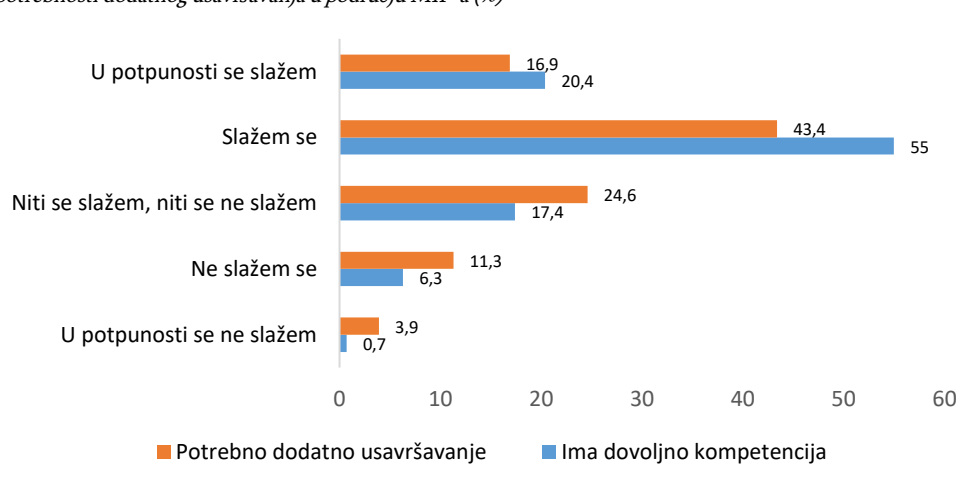

Ovo se može smatrati pozitivnim pokazateljem, budući da, ako je suditi po iskazima nastavnika, osim dobre volje obrazovnih vlasti te spremnosti i kompetencija nastavnika da medijsku i informacijsku pismenost inkorporiraju šire i ozbiljnije u formalno obrazovanje, većih investicija ne mora biti. Ovaj argument izuzetno je značajan upravo u kontekstu zagovaranja medijske i informacijske pismenosti kod obrazovnih vlasti, budući da je jedan od najčešćih njihovih argumenata da reforma obrazovnih programa traži i značajnije investicije u resurse, posebno materijalno-tehničke, što ovdje, barem prema samoiskazu nastavnika i bibliotekara, nije slučaj.

Prema samoiskazima ispitanika, njih čak 75% smatra se dovoljno kompetentnim u metodičkom i didaktičkom pogledu za podučavanje medijske i informacijske pismenosti u okviru predmeta koje predaju. Svega 10,3% ispitanika smatra da nisu

dovoljno metodički i didaktički kompetentni za podučavanje medijske i informacijske pismenosti, a 17,3% ispitanika iskazuje neutralan stav. S druge strane, kada je riječ o dodatnom stručnom usavršavanju za podučavanje medijske i informacijske pismenosti u okviru predmeta koji predaju, 60,3% ispitanika iskazuje potrebu za njime, 24,6% ima neutralan stav, te 15,2% smatra da im nije potrebno dodatno stručno usavršavanje.

Ilustracija 12 Stupci poređenja prema odgovorima u odnosu na samopercipiranu dostatnost kompetencija i potrebnosti dodatnog usavršavanja u području MIP-a (%)

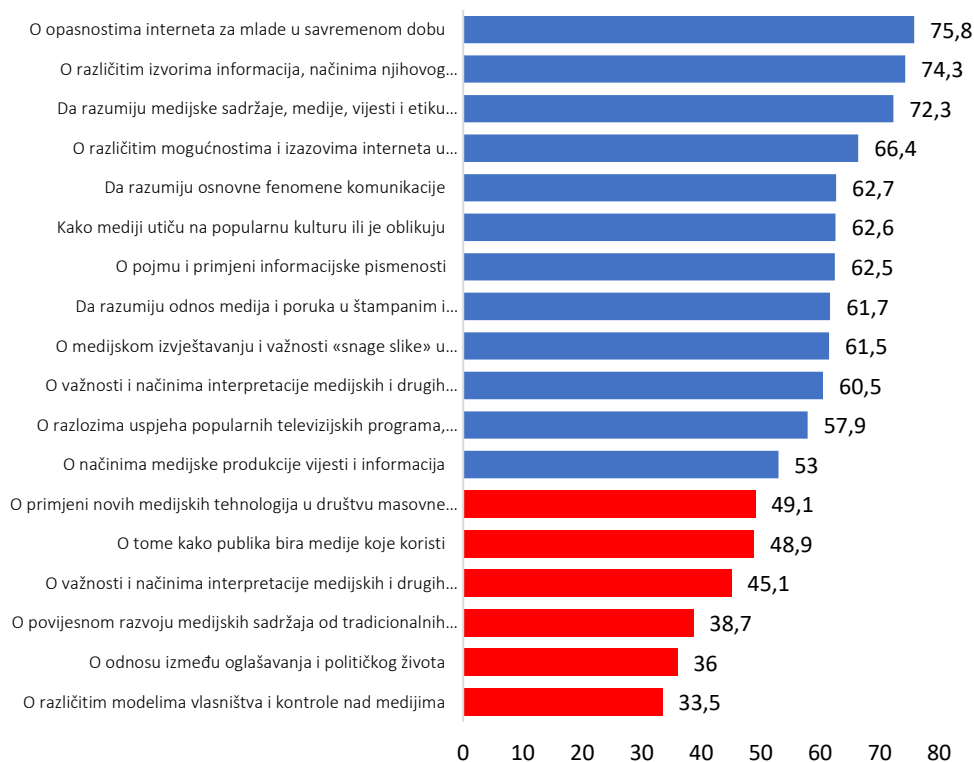
Zanimljivo je, također, istaći da se nastavnici u svojim stavovima o kompetencijama u metodičkom i didaktičkom pogledu za podučavanje medijske i informacijske pismenosti u okviru predmeta koje predaju razlikuju u odnosu na starosnu dob, tako da mlađi nastavnici češće iskazuju da su kompetentni (do 44 godine), dok oni nešto stariji, od 45 do 65 godina, češće navode potrebu za dodatnim usavršavanjima.

Također, odgovor na pitanje o samopercipiranoj kompetentnosti nastavnika moguće je povezati i sa 83,4% nastavnika koji su kazali da poznaju koncept medijske i informacijske pismenosti, ali značajno manji broj njih smatra da može podučavati učenike razumijevanju medijske i informacijske pismenosti, dok je prethodno 60,3% njih navelo da im za to treba dodatno usavršavanje. Jasno je, dakle, da nastavnici načelno poznaju koncept, ali, ipak, jednak broj njih koji to tvrdi ne smatra se dovoljno kompetentnim za podučavanje samog koncepta i treba dodatnu edukaciju.

Primjetno je da se više od polovine ispitanika izjasnilo da mogu podučavati učenike: kako da razumiju medijske sadržaje, medije, vijesti i etiku informiranja (72,3%), o načinima medijske produkcije vijesti i informiranja (53%), o medijskom izvještavanju i važnosti vizualnog predočavanja informacija (61,5%), o razlozima uspjeha popularnih televizijskih programa, filmova, muzičkih videa i spotova (57,9%), kako da razumiju odnos medija i poruka u štampanim i elektronskim medijima (61,7%), o važnosti i načinima interpretacije medijskih i drugih informativnih sadržaja (60,5%), o različitim mogućnostima i izazovima interneta u savremenom dobu (65,8%), o opasnostima interneta za mlade u savremenom dobu (66,4%), o pojmu i primjeni informacijske pismenosti (62,5%), o različitim izvorima informacija, načinima njihovog pronalaženja, vrednovanja i korištenja za stjecanje znanja (74,3 %), kako da razumiju osnovne fenomene komunikacije (62,7%) i kako mediji utiču na popularnu kulturu ili je oblikuju (62,6%).

S druge strane, više od polovine ispitanika imalo je neutralan stav ili se izjasnilo da ne mogu podučavati učenike o važnostima i načinima interpretacije medijskih i drugih informativnih sadržaja (45,1%), o odnosu između oglašavanja i političkog života (36%), o povijesnom razvoju medijskih sadržaja od tradicionalnih medija do online medijskih tehnologija (38,7%), o primjeni novih medijskih tehnologija u društvu masovne i digitalne komunikacije (49,1%), o tome kako publika bira medije koje koristi (48,9%), te o različitim modelima vlasništva i kontrole nad medijima (33,5%).

Ilustracija 13 Samopercepcija kompetentnosti i spremnosti za podučavanje sadržaja medijske i informacijske pismenosti, Mogu podučavati učenike kako... (modaliteti: slažem se i u potpunosti se slažem; %)

Iz navedenih odgovora jasno je da nastavnici, ipak, uočavaju nedostatke u svojim kompetencijama, kad je riječ o podučavanju određenih sadržaja iz oblasti medijske i informacijske pismenosti, te je na ove dijelove sadržaja potrebno obratiti dodatnu pažnju kod podučavanja nastavnika za rad s učenicima, u nekim budućim edukacijama. No, također, budući da je u ovom našem istraživanju akcenat bio na samoprocjeni, odnosno samopercepciji nastavnika, bilo bi važno u budućim istraživanjima utvrditi i stvarnu spremnost, odnosno osposobljenost nastavnika da podučavaju učenike u navedenim oblastima, jer činjenica da oni smatraju da mogu podučavati o nečemu nije istovremeno i garant stvarne sposobnosti.

Zaključna razmatranja i preporuke

Sumiranjem stavova nastavnika u obrazovnim institucijama (osnovnim i srednjim školama) o medijskoj i informacijskoj pismenosti, mogli bismo reći da nastavnici smatraju:

- Da je medijska i informacijska pismenost važna kompetencija za život u savremenom dobu.
- Da medijska i informacijska pismenost podstiče kritičko mišljenje, a time i funkcionalnu pismenost.
- Da oni poznaju sam koncept medijske i informacijske pismenosti, ali u pogledu podučavanja učenika, ipak, trebaju dodatnu edukaciju, posebno iz nekih specifičnih segmenata medijske i informacijske pismenosti (kao što su odnos između oglašavanja i političkog života, povijesni razvoj medijskih sadržaja od tradicionalnih medija do online medijskih tehnologija, primjena novih medijskih tehnologija u društvu masovne i digitalne komunikacije kako publika bira medije koje koristi, kao i različiti modeli vlasništva i kontrole nad medijima).
- Da medijska i informacijska pismenost treba biti dio postojećih predmeta, a ne zaseban predmet, odnosno vide je kao način podučavanja kompetencijama, ne sadržaju.
- Da se, u određenoj mjeri, sadržaji iz oblasti medijske i informacijske pismenosti već izučavaju u školama, ali često ne na način koji bi imao poželjan ishod učenja za učenike.
- Da škole imaju tehničko-tehnološke kapacitete za podučavanje medijske i informacijske pismenosti, što znači da posebna investiranja u opremu i uvjete rada u učionicama za ovu oblast nisu neophodna.
- Da je o medijskoj i informacijskoj pismenosti moguće podučavati tokom formalnog obrazovanja (u nastavi) i neformalnog (u vannastavnim aktivnostima).

Iz navedenog mogli bismo zaključiti kako nastavnici razumiju značaj i važnost medijske i informacijske pismenosti, smatraju kako je ona važna za učenike, u pogledu razvijanja njihovih kompetencija kritičkog mišljenja i participacije u savremenom društvu i životu, imaju spremnost za implementaciju sadržaja iz medijske i informacijske pismenosti u okviru svog rada u nastavi (štaviše, neki od njih to već i rade u okviru svojih predmeta), te se smatraju dijelom osposobljenim za podučavanje iz medijske i informacijske pismenosti, ali trebaju dodatnu edukaciju i produbljanje znanja, vještina i didaktičko-metodičkih pristupa u ovoj oblasti.

Kada je riječ o preporukama za daljnje istraživanje i razvijanje politika i strategija razvoja medijske i informacijske pismenosti u formalnom obrazovanju (osnovnim i srednjim školama), možemo reći da je potrebno:

- Detaljnija, dubinska istraživanja kako nastavnici razumiju pojam medijske i informacijske pismenosti (fokus grupe), te njihovo dodatno educiranje o samom konceptu, odnosno savremenom pristupu razumijevanju medijske i informacijske pismenosti.
- Konkretna analiza stvarne osposobljenosti nastavnika da podučavaju učenike iz oblasti medijske i informacijske pismenosti, budući da to što nastavnici smatraju da mogu podučavati nije istovremeno i garant njihove stvarne sposobnosti.
- Podsticanje diskusije s nastavnicima o razvijanju kritičkih kompetencija u okviru formalnog obrazovanja, te o načinima kako bi se u tom kontekstu moglo uvezati, odnosno uklopiti podučavanje medijske i informacijske pismenosti.
- Zagovaranje većeg prisustva medijske i informacijske pismenosti u formalnom obrazovanju, kao „alata“ ili kompetencije koja doprinosi i podržava kritičko mišljenje kao važnu kompetenciju građanskog odgoja i obrazovanja.
- Zagovaranje šire debate o tome da li naš obrazovni sistem uopće prepoznaje kritičko mišljenje kao vrijednu kompetenciju mladih ljudi, te za reformiranje obrazovnih praksi koje bi podržavale upravo takav način rada s učenicima u školama.
- Razvijanje koncepta medijske i informacijske pismenosti kao kroskularne kompetencije (ne nužno zasebnog nastavnog predmeta) za čije bi razvijanje kod učenika fokus bio upravo na njima, učenicima, a ne na sadržaju. U ovom kontekstu važno je definiranje ishoda učenja/kompetencija koje učenici treba da stiču učenjem o medijskoj i informacijskoj pismenosti, kako bi se na osnovu tih ishoda učenja mogle na kraju programa (završen razred, završen određeni ciklus obrazovanja) mogle procjenjivati postignute kompetencije učenika.
- Razvijanje programa edukacije nastavnika iz oblasti medijske i informacijske pismenosti, ali i inovativnih metoda podučavanja u ovoj oblasti.

- Razvijanje konkretnih didaktičkih i metodičkih pristupa u podučavanju medijske i informacijske pismenosti.
- Dodatno stručno usavršavanje nastavnika posebno u oblastima u kojima su i sami uočili svoje slabosti, odnosno nedostatke u sposobnosti za podučavanje učenika.

Da bi se medijska i informacijska pismenost efikasno i efektivno počela primjenjivati u obrazovnom sistemu i da bi učenike uspješno podučavali medijskoj i informacijskoj pismenosti, nužno je najprije osposobiti nastavnike za podučavanje o temama i primjeni savremenih metoda u nastavi iz ove oblasti. Kvalitetan sadržaj, savremene metode i pristupi, osposobljeni kadrovi i spremnost nastavnika i učenika za edukaciju u ovoj oblasti, nužni su koraci za uspješnu primjenu medijske i informacijske pismenosti u formalnom obrazovanju u Bosni i Hercegovini.

Istraživanje samoprocjene kompetencija nastavnika i bibliotekara u Bosni i Hercegovini

Nakon provedenog pilot-istraživanja među nastavnicima i bibliotekarima osnovnih i srednjih škola u Kantonu Sarajevo, provedeno je istraživanje u Bosni i Hercegovini, u uzorkom odabranim osnovnim i srednjim školama. Ciljnu populaciju u ovom istraživanju činili su nastavnici, profesori i bibliotekari zaposleni u javnim obrazovnim institucijama u sljedećim gradovima: Banja Luka, Bijeljina, Brčko, Bugojno, Doboj, Istočno Sarajevo, Kiseljak, Mostar, Travnik, Trebinje, Tešanj, Tuzla, Sarajevo.

Istraživanje je imalo za cilj utvrditi kompetencije profesora, nastavnika i bibliotekara u osnovnim i srednjim školama za podučavanje medijske i informacijske pismenosti. Metodologija istraživanja podrazumijevala je da se prikupe podaci o stavovima, mišljenjima, kompetencijama, stručnosti i vještinama nastavnog osoblja o medijskoj i informacijskoj pismenosti. Metod za prikupljanje podataka u toku istraživanja definiran je tehnikom ankete i instrumentom anketnog upitnika koji je ciljnoj populaciji bio distribuiran u upitniku putem internet (online) linka. Izbor online (internet/e-mail) pristupa prikupljanju podataka opravdava se činjenicom da u obuhvaćenim gradovima imamo više od 14.000 uposlenih u osnovnim i srednjim školama te bi terenski rad

licem u lice (face to face) prikupljanje podataka značajno opteretio kako vremenske tako i ljudske kapacitete koji nisu bili na raspolaganju istraživačkom timu, a za potrebe prvog pregleda stanja (*baseline study*) ovaj metod se pokazao kao vjerodostojan u prethodnim istraživanjima.

Budući da ciljnu populaciju čine profesori, nastavnici i bibliotekari zaposleni u svim osnovnim i srednjim školama u trinaest gradova Bosne i Hercegovine, ukupna ciljna populacija u ovom istraživanju, prema podacima Federalnog zavoda za statistiku, te Republičkog zavoda za statistiku RS je 14.202 ispitanika. Od toga, u osnovnim školama uposlano je 8.708 nastavnika, dok u srednjim školama radi 5.494 nastavnika. Proces uzorkovanja je definiran kao stratificirani višefazni slučajni uzorak koji definira škole u kojima je bio distribuiran anketni upitnik u e-mail (link) u formi individualnog popunjavanja upitnika.

Za provedbu istraživanja konstruiran je mjerni instrument, odnosno anketni upitnik koji je podijeljen u tri dijela i to:

• I (A) dio – demografski podaci,
• II (B) dio – koncept medijske i informacijske pismenosti,
• III (C) dio – stavovi i mišljenja o vlastitim kompetencijama za podučavanje medijske i informacijske pismenosti u osnovnim i srednjim školama.

Dio A je imao ukupno šest pitanja koja su se odnosila na sociodemografske karakteristike ispitanika. U **dijelu B** mjernim instrumentom se stekao uvid u stavove o trenutnom konceptu medijske i informacijske pismenosti kroz sedam pitanja koja su mjerena Likertovom skalom te jedno pitanje o stavu na koji način bi se medijska i informacijska pismenost u formalnom obrazovanju trebala izučavati. **Posljednji dio, (dio C)**, anketnog upitnika imao je za cilj da ispita stavove i mišljenja ispitanika o vlastitim kompetencijama za podučavanje MIP-a u osnovnim i srednjim školama što je urađeno putem 20 pitanja Likertovog tipa gdje se od ispitanika očekivalo da iskažu svoje slaganje ili neslaganje s ponuđenim stavovima. Prema navedenom, anketni upitnik je ukupno imao 34 pitanja.

Ilustracija 14 Uzorak istaživanja u odnosu na ciljnu populaciju

Tip škole	Broj uposlenih	Broj odgovora	Response rate u %
Osnovna škola	8.708	521	5,99 %
Srednja škola	5.494	411	7,50 %
Ukupno	14.202	897¹⁹	6,32 %

Na osnovu procenta odgovora možemo konstatirati da su dobijeni odgovori bili jasan putokaz i smjernica za sveobuhvatnije istraživanje unutar kojeg će se na području cijele Bosne i Hercegovine prikupiti podaci o stavovima, mišljenjima i samoprocjeni ciljne populacije o medijskoj i informacijskoj pismenosti. Također, preporuka jeste da, ukoliko je to moguće, buduća istraživanja koja se rade s nastavnicima, profesorima i bibliotekarima provode putem anketnog upitnika primjenjujući način prikupljanja podataka *licem u lice*, u kombinaciji s fokus grupama, jer i pored višefaznog podsjećanja koje smo uputili rukovodstvu škola da ciljna populacija popuni anketni upitnik postotak odgovora nije prešao 6,32%, uzimajući u obzir veličinu ciljne populacije. Djelimično ovakav stepen odgovora na upitnik može biti do motivacije ispitanika, a djelimično i do digitalno-informatičkih kompetencija i pretpostavki. Dobijeni podaci o stavovima i mišljenju ispitane populacije o medijskoj i informacijskoj pismenosti, prema primijenjenim metodološkim parametrima, mogu se projicirati na sve škole u Bosni i Hercegovini s intervalom pouzdanosti od $\pm 3,17$ i nivoom pouzdanosti od 95%.

Ilustracija 15 Spol

	Frekvencija (N)	Procent (%)
Žensko	706	78,7
Muško	191	21,3
Ukupno	897	100,0

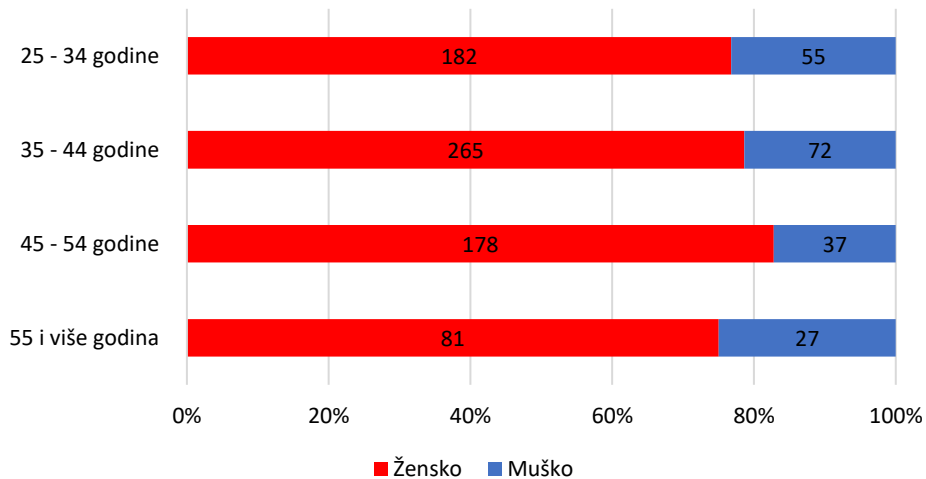
Ilustracija 16 Godine starosti (intervali)

	Frekvencija (N)	Procent (%)
25 - 34 godine	237	26,4
35 - 44 godine	337	37,6
45 - 54 godine	215	24,0
55 i više godina	108	12,0
Ukupno	897	100,0

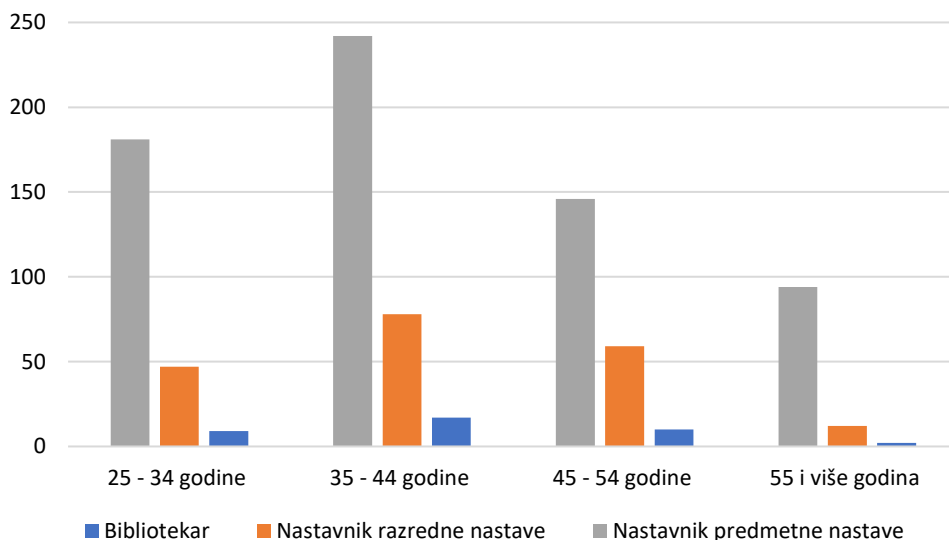
¹⁹ Ukupno je ispitano 897 nastavnika i bibliotekara, pošto su neki nastavnici zaposleni u srednjim i osnovnim školama (N=35) odlučeno je da će se tretirati podjednako u obje grupe.

Ako analiziramo spolnu i starosnu strukturu ispitanika dolazimo do spoznaje da je, kako se i moglo pretpostaviti, dominantan broj uposlenih u osnovnim i srednjim školama koji direktno i indirektno radi na obrazovanju mlađih naraštaja ženskog spola, što pokazuju i podaci prikupljeni tokom istraživanja, jer je 78,7%, dakle oko tri četvrtine ispitanika ženskog spola. Kada je riječ o starosnoj strukturi, dobijeni podaci ukazuju na to da gotovo svaki drugi nastavnik (profesor i bibliotekar) nije stariji od 44 godine. Ovaj podatak treba uzeti s određenom dozom opreza, jer prethodna istraživanja ukazuju da u online istraživanjima značajno manje učestvuju ispitanici stariji do 50 godina, što se može dovesti u vezu s nižim nivoom informacijske pismenosti i digitalnih kompetencija nastavnog osoblja s više od 50 godina starosti.

Ilustracija 17 Interval starosti i spol

Zanimljivo je istaći, također, da najveći broj ispitanika u obrazovnom sektoru radi kao nastavnik/ica predmetne nastave. Tako, 54,2% ispitanih radi u osnovnim školama dok 41,9% radi u srednjim školama. Interesantnim se čini i pomenuti da je 3,9% (N=35) ispitanih navelo da radi u osnovnoj i srednjoj školi. Osnovi razlog za tu činjenicu može biti nedostatak fonda časova u jednoj školskoj ustanovi koji se „nadopunjuje“ u drugoj.

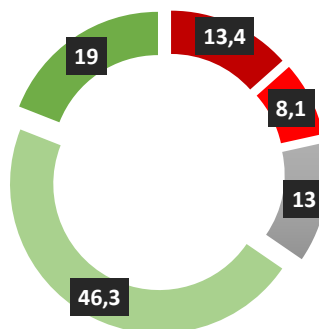

Ilustracija 18 Godine starosti i funkcija u školi

Važnu spoznaju predstavlja i uvid u stavove nastavnog osoblja o trenutnom konceptu medijske i informacijske pismenosti koje smo konstruiranjem ovog mjernog instrumenta dobili na osnovu osam pitanja.

Ilustracija 19 Poznajem koncept medijske i informacijske pismenosti.

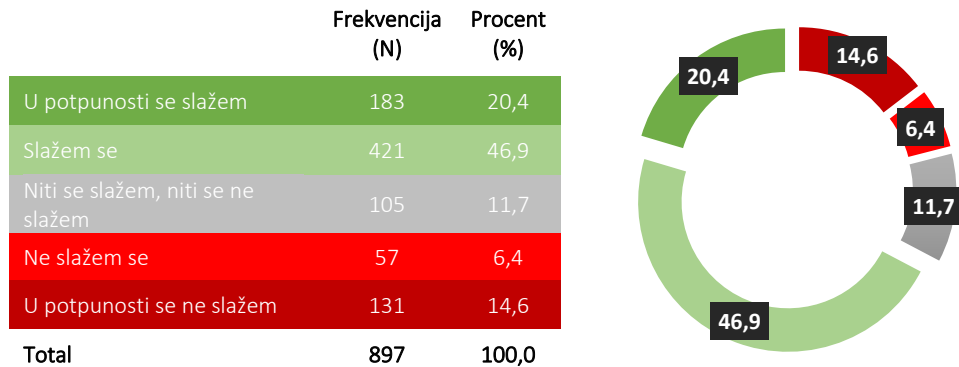
	Frekvencija (N)	Procent (%)
U potpunosti se slažem	171	19,0
Slažem se	416	46,3
Niti se slažem, niti se ne slažem	117	13,0
Ne slažem se	73	8,1
U potpunosti se ne slažem	120	13,4
Total	897	100,0

Iako 65,3% ispitanika smatra kako, donekle, poznaje koncept medijske i informacijske pismenosti, u ovom je slučaju, zapravo, suštinski značajniji podatak da 21,5% njih ne smatra tako, tj. samo 19% ima potpunu afirmativnu samoprocjenu svojeg poznavanja medijske i informacijske pismenosti. Dakle, jedna petina ispitanih nastavnika i bibliotekara ne smatra da vlada osnovnim informacijama o tome šta je medijska i informacijska pismenost, što nam pokazuje da postoji mnogo prostora i potrebe da se s nastavnicima i bibliotekarima razgovara i podučava

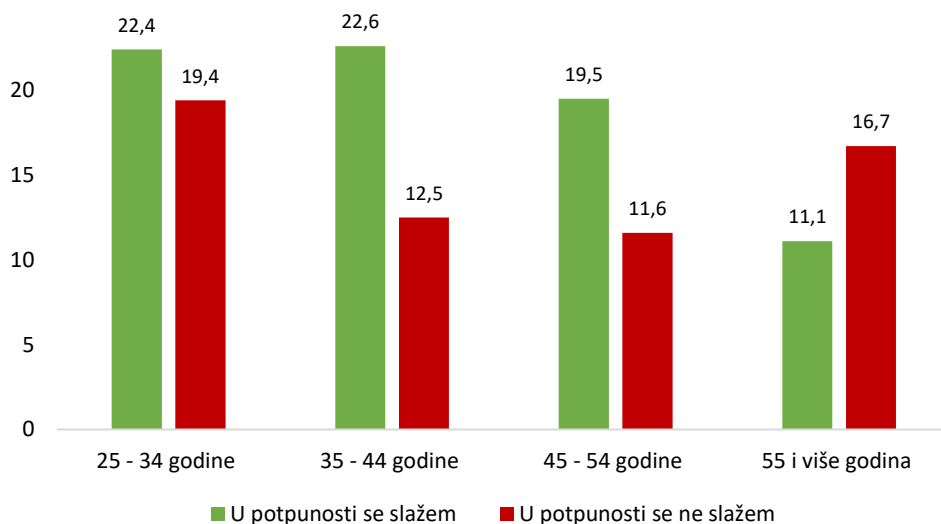
medijska i informacijska pismenost, ne samo u kontekstu povećavanja njihovih kompetencija za podučavanje nego u smislu postizanja njihovog boljeg razumijevanja toga šta je medijska i informacijska pismenost, zašto je važna kao kroskurikularna kompetencija i na koji način može biti razvijena u formalnom obrazovanju, kao i na koji način joj oni, kao dio sistema formalnog obrazovanja, mogu doprinijeti.

Ilustracija 20 Medijska i informacijska pismenost doprinosi razvoju kritičkog mišljenja kod učenika.

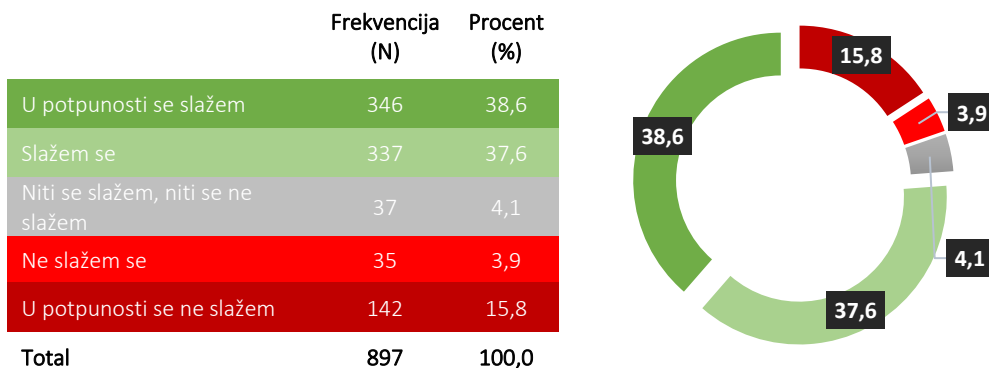
Ovi odgovori u direktnoj su korelaciji s odgovorima na prethodno pitanje i potvrđuju nedovoljno poznavanje koncepta MIP-a kod određenog broja nastavnika i bibliotekara. Naime, budući da jedna petina njih ne poznaje koncept medijske i informacijske pismenosti očekivano je i da ne razumiju ulogu i važnost MIP-a u razvoju kritičkog mišljenja, odnosno da ne razumiju MIP kompetencije kao integralni dio kompetencija kritičkog mišljenja. Ono što ohrabruje je činjenica da 67,3% ispitanika vidi jasnu i direktnu vezu između kompetencija MIP-a i kompetencija kritičkog mišljenja, jer upravo razumijevanje MIP-a u širem kontekstu može biti ključni motivacijski faktor kod nastavnika i bibliotekara da više i konkretnije primjenjuju metode podučavanja MIP-a. Drugim riječima, ukoliko većina njih smatra da je MIP važan integralni dio kritičkog mišljenja razumjet će i da podučavanjem o MIP-u potiču razvoj kritičkog mišljenja kod učenika. Također, važan pokazatelj jeste da nastavno osoblje, koje je starije od 55 godina, češće smatra da razvoj medijske i informacijske pismenosti ne doprinosi razvoju kritičkog mišljenja.

Ilustracija 21 Dob ispitanika u odnosu na stav: medijska i informacijska pismenost doprinosi razvoju kritičkog mišljenja kod učenika (modaliteti: u potpunosti se slažem i u potpunosti se ne slažem (%))

Kada je riječ o stavovima nastavnog osoblja o tome da su znanje, vještine i kompetencije, koje se stiču medijskom i informacijskom pismenošću, važne za savremeno doba, stavovi ispitanika su sljedeći:

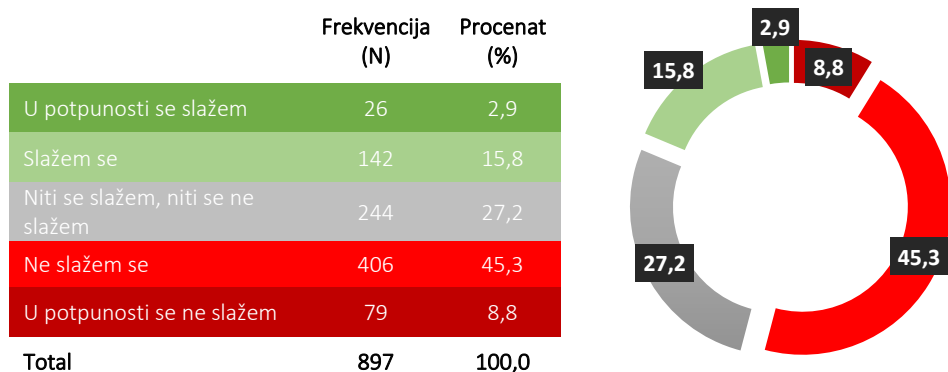
Ilustracija 22 Znanje, vještine i kompetencije koje se stiču medijskom i informacijskom pismenošću u su važne u savremenom dobu.

Ispitanici, njih 76,2% shvata kako djeca i mladi žive u dobu hiperizloženosti medijima i hiperprodukcije informacija i stoga su, po njihovom mišljenju, kompetencije koje se stiču medijskom i informacijskom pismenošću važne za kvalitet tog života. Zanimljivo je primijetiti da je najveći procenat ispitanika u potpunosti saglasan sa stavom o važnosti kompetencija MIP-a, što pokazuje osviještenost nastavnika i bibliotekara o načinu na koji mediji i informacije danas utječu na naš život, odnosno koliko važnu ulogu u njemu imaju. No, može se uočiti

potreba za širim zagovaranjem koncepta MIP-a među nastavnicima i bibliotekarima i njegovim pojašnjavanjem, kako bi i ovih 19,7% ispitanika, koji ne smatraju kompetencije MIP-a važnim, promijenilo mišljenje.

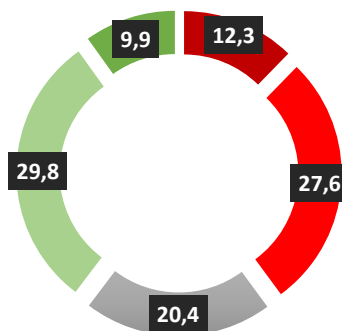
Ilustracija 23 Medijska i informacijska pismenost dovoljno je zastupljena u sadržajima različitih nastavnih predmeta.

Relativno je mali procenat nastavnika i bibliotekara koji smatraju da je medijska i informacijska pismenost dovoljno zastupljena u sadržajima nastavnih predmeta (15,8% onih koji su saglasni s tim stavom i 2,9% onih koji su u potpunosti saglasni). Više od polovine ispitanika (54,1%) iznijelo je stav o podzastupljenosti sadržaja MIP-a u nastavi. Ovo je pitanje važno povezati s prethodnim. Ako je više od tri četvrtine ispitanika navelo kako su vještine MIP-a važne u savremenom dobu, a više od polovine njih da sadržaji koji razvijaju te vještine nisu dovoljno zastupljeni u nastavi, možemo zaključiti kako nastavnici i bibliotekari jesu svjesni nedostataka obrazovnog sistema u pogledu osposobljavanja učenika za život danas. Iz toga proizlazi zaključak da je moguće uvoditi dodatne MIP sadržaje u nastavu, te da bi motivacija nastavnika da ih izvede postojala obzirom na to da su oni svjesni njihove važnosti za život.

Ilustracija 24 Škola u kojoj radim ima dovoljno tehničkih uvjeta/pretpostavki za realizaciju sadržaja vezanih za medijsku i informacijsku pismenost.

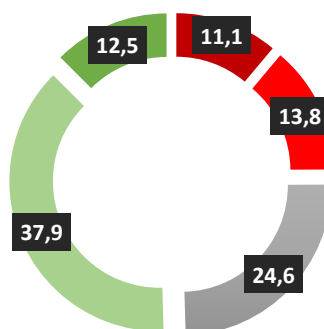
	Frekvencija (N)	Procenat (%)
U potpunosti se slažem	89	9,9
Slažem se	267	29,8
Niti se slažem, niti se ne slažem	183	20,4
Ne slažem se	248	27,6
U potpunosti se ne slažem	110	12,3
Total	897	100,0

Osoblje u školama, uglavnom, ima negativan stav kada je riječ o tehničkim uvjetima za uvođenje bilo kakvih inovativnih sadržaja, metoda ili pristupa podučavanju, što i ovi rezultati potvrđuju. Ipak, više od jedne trećine nastavnika i bibliotekara smatra da škola u kojoj rade ima pretpostavke za implementaciju sadržaja MIP-a u nastavi. Ono na čemu se može djelovati je postizanje razumijevanja kod nastavnika i bibliotekara da se podučavanje o MIP-u zasniva više na pristupima i metodama, a manje o tehničko-tehnološkim uvjetima. Vrlo važan aspekt samopercepcije, kada govorimo o medijskoj i informacijskoj pismenosti, jeste i samopercipirana kompetentnost u metodičkom i didaktičkom pogledu kada je riječ o podučavanju medijske i informacijske pismenosti u okviru predmeta ispitanika te su dobijeni rezultati iznimno zanimljivi.

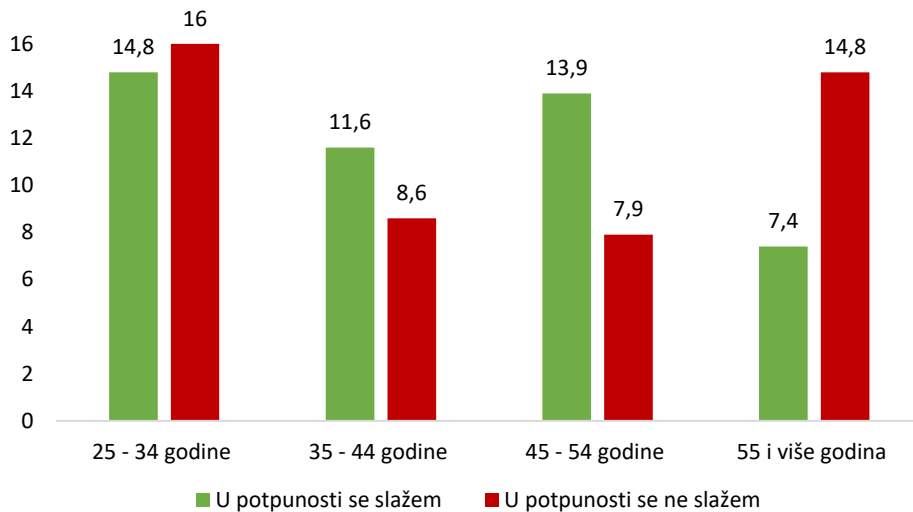
Ilustracija 25 Dovoljno sam kompetentan u metodičkom i didaktičkom pogledu za podučavanje medijske i informacijske pismenosti u okviru predmeta koje predajem.

	Frekvencija (N)	Procenat (%)
U potpunosti se slažem	112	12,5
Slažem se	340	37,9
Niti se slažem, niti se ne slažem	221	24,6
Ne slažem se	124	13,8
U potpunosti se ne slažem	100	11,1
Total	897	100,0

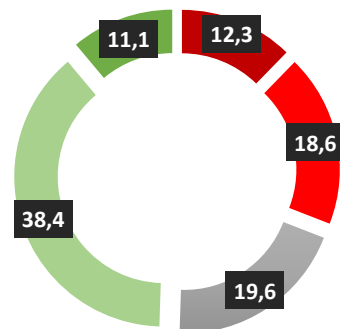
Distribucija odgovora pokazuje da određeni broj nastavnika nije svjestan koje kompetencije treba da ima za podučavanje MIP-a, čemu svjedoči procenat od 24,6% onih koji niti su saglasni niti nisu da imaju dovoljno tih kompetencija. To korespondira s procentom nastavnika i bibliotekara koji nisu dovoljno upoznati s konceptom medijske i informacijske pismenosti. Zanimljiva je i ilustracija ispod koji pokazuje odnos slaganja i neslaganja sa samopercipiranim kompetencijama u didaktičkom i metodičkom pogledu u odnosu na dob ispitanika. Natpolovični procenat onih koji se smatraju kompetentnim treba, također, uzeti s rezervom, budući da je polovina ispitanika već na sljedećem pitanju navela da smatra da im je potrebno dodatno stručno usavršavanje u ovoj oblasti.

Ilustracija 26 Odnos slaganja i neslaganja sa samopercipiranim kompetencijama u didaktičkom i metodičkom pogledu u odnosu na dob ispitanika (%)

Ilustracija 27 Potrebno mi je dodatno stručno usavršavanje za podučavanje medijske i informacijske pismenosti u okviru predmeta koje predajem.

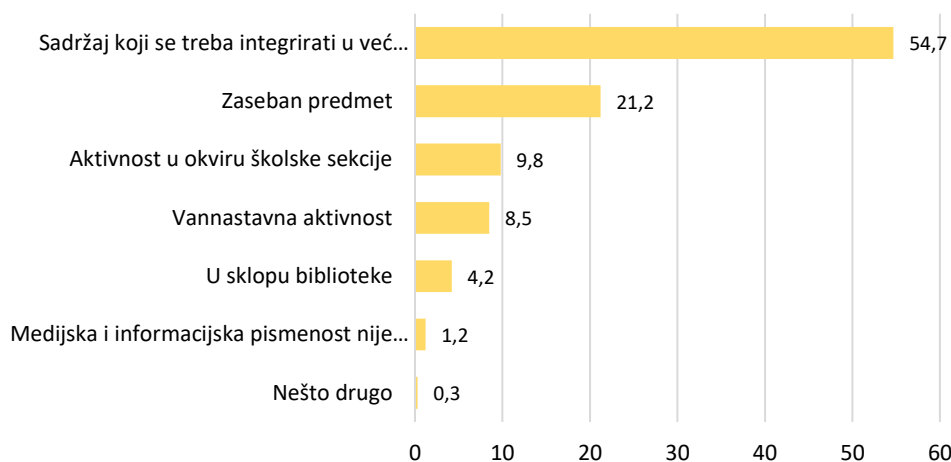
	Frekvencija (N)	Procenat (%)
U potpunosti se slažem	100	11,1
Slažem se	344	38,4
Niti se slažem, niti se ne slažem	176	19,6
Ne slažem se	167	18,6
U potpunosti se ne slažem	119	12,3
Total	897	100,0

Procenat od 49,5% ispitanika koji smatraju da im je potrebno dodatno stručno usavršavanje iz MIP-a može nas ohrabriti, u pogledu njihove motivacije da u takvim usavršavanjima i učestvuju.

Ilustracija 28 Medijska i informacijska pismenost u formalnom obrazovanju treba biti:

	Frekvencija (N)	Procent (%)
Zaseban predmet	190	21,2
Sadržaj koji se treba integrirati u već postojeće predmete	491	54,7
U sklopu biblioteke	38	4,2
Vannastavna aktivnost	76	8,5
Aktivnost u okviru školske sekcije	88	9,8
Medijska i informacijska pismenost nije potrebna u formalnom obrazovanju	11	1,2
Nešto drugo	3	,3
Ukupno	897	100,0

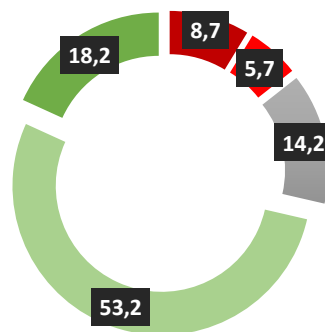

Mali procenat nastavnika i bibliotekara koji smatra da bi MIP trebalo razvijati kroz zaseban predmet nam, ustvari, govori dvije stvari: prvo, da su nastavnici i bibliotekari zasićeni reformama nastavnih planova kojima se uvode novi predmeti i drugo, da su nastavnici i bibliotekari shvatili MIP kao kroskurikularnu kompetenciju koja se može razvijati kroz već postojeće predmete, a ne nužno kroz jedan novi. Ono što ostaje kao pitanje je da li smatraju da je to moguće kroz sve nastavne predmete ili samo kroz one koji su sa društvenim i/ili humanističkim „predznakom“. Također, izuzetno mali procenat (4,2%) ispitanika koji smatraju da bi se MIP mogao razvijati u okviru biblioteke svjedoči o još vladajućem razumijevanju

biblioteke kao mjesta za posudbu knjiga, a ne kao mjesta za ispunjavanje svojih informacijskih potreba, ali i partnerstva s bibliotekarima u procesu nastave, što je svakako stav i pristup koji treba mijenjati.

Ilustracija 29 Mogu podučavati učenike kako da dođu do informacija od kojih će imati koristi u svom i životu svoje zajednice.

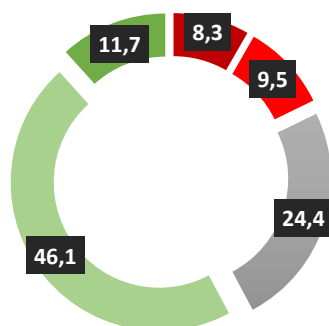
	Frekvencija (N)	Procenat (%)
U potpunosti se slažem	163	18,2
Slažem se	476	53,2
Niti se slažem, niti se ne slažem	127	14,2
Ne slažem se	51	5,7
U potpunosti se ne slažem	78	8,7
Total	895	100,0

Ukupno 71,4% ispitanika smatra se kompetentnim za podučavanje informacijske i medijske pismenosti, što je veliki procenat u odnosu na stav polovine ispitanika da su im potrebne dodatne edukacije u ovom polju. Može se pretpostaviti da je djelimično riječ o davanju poželjnih odgovora, a dijelom o nerealnoj samopercepciji.

Ilustracija 30 Mogu podučavati učenike razumijevanju informacijske i medijske pismenosti.

	Frekvencija (N)	Procenat (%)
U potpunosti se slažem	105	11,7
Slažem se	412	46,1
Niti se slažem, niti se ne slažem	218	24,4
Ne slažem se	85	9,5
U potpunosti se ne slažem	74	8,3
Total	894	100,0

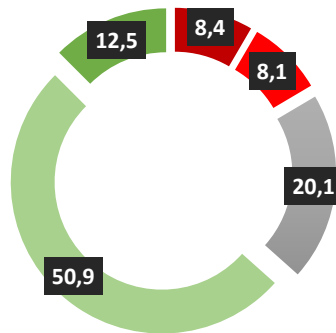

I ovdje je procenat ispitanika koji smatraju da mogu podučavati učenike razumijevanju, odnosno konceptu MIP-a u nesrazmjeru s procentom onih koji su se izjasnili da i sami imaju poteškoće u razumijevanju tog koncepta. No, zanimljiv je podatak da gotovo jedna četvrtina ispitanika nema stav o ovom pitanju, što govori

u prilog potrebi da se o konceptu MIP-a šire razgovara s nastavnicima i bibliotekarima, kako bi ga oni bolje razumjeli i, u skladu s tim, mogli i objektivnije procijeniti svoje kompetencije za podučavanje.

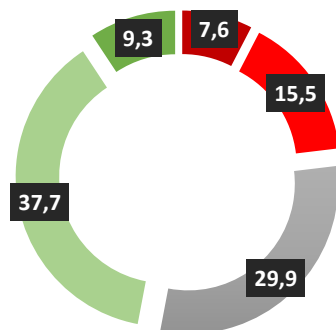
Ilustracija 31 Mogu podučavati učenike kako da razumiju medijske sadržaje, medije, vijesti i etiku informiranja.

	Frekvencija (N)	Procenat (%)
U potpunosti se slažem	112	12,5
Slažem se	455	50,9
Niti se slažem, niti se ne slažem	180	20,1
Ne slažem se	72	8,1
U potpunosti se ne slažem	75	8,4
Total	894	100,0

Ilustracija 32 Mogu podučavati učenike o načinima medijske produkcije vijesti i informacija.

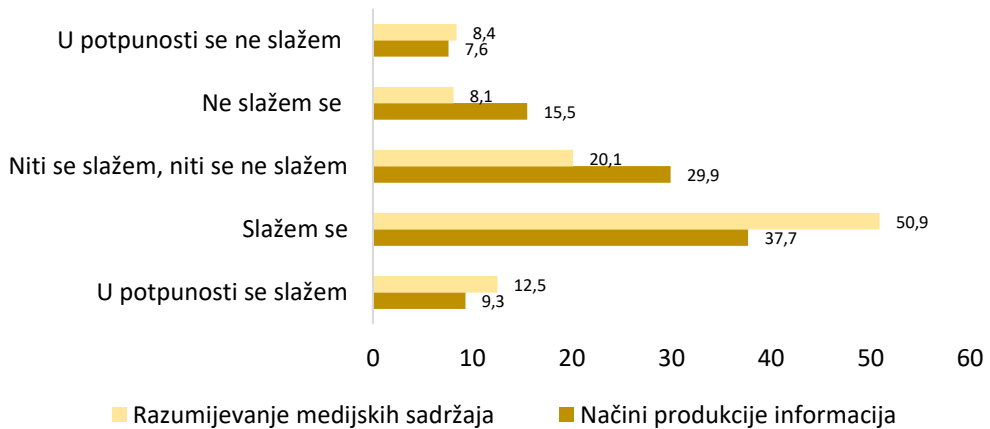
	Frekvencija (N)	Procenat (%)
U potpunosti se slažem	83	9,3
Slažem se	337	37,7
Niti se slažem, niti se ne slažem	267	29,9
Ne slažem se	138	15,5
U potpunosti se ne slažem	68	7,6
Total	893	100,0

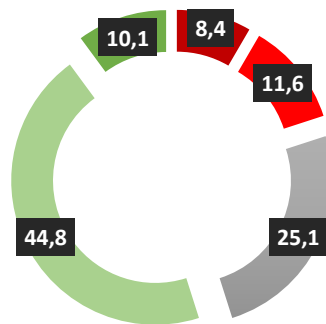
63,4% ispitanika smatra da može podučavati učenike kako da bolje razumiju medijske sadržaje, medije, vijesti i etiku informiranja, što su, zapravo, osnove medijske pismenosti. No, već u odgovoru na sljedeće pitanje znatno manji procenat (47%) ispitanika smatra se kompetentnim da podučava načine proizvodnje medijskih vijesti i informacija, što nam pokazuje da, ipak, postoji nerazumijevanje suštine medijske pismenosti kod određenog dijela ispitanika, a time i pogrešna samoprocjena kompetencija za njeno podučavanje. Naime, upravo se putem produkcije vijesti i informacija razumijeva kontekst medijskih sadržaja, rad medija i njihovi etički standardi. Drugim riječima, načinom na koji mediji kreiraju vijesti upoznajemo kontekst njihovog djelovanja, političke, ekonomske i druge veze, njihovu osviještenost o društvenoj ulozi i obavezi poštivanja etičkih

standarda, no ovdje su, čini se, ispitanici pod produkcijom smatrali tek tehnički aspekt rada s opremom prilikom kreiranja sadržaja, te pokazali veći nivo spremnosti da podučavaju o načinima rada medija nego o načinima produkcije vijesti ne razumijevajući da su to dva neodvojiva pojma i procesa.

Ilustracija 33 Mogu podučavati učenike o medijskom izvještavanju i važnosti «snage slike» u savremenom dobu.

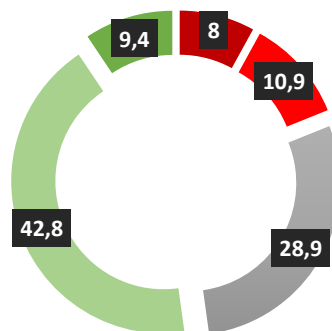
	Frekvencija (N)	Procenat (%)
U potpunosti se slažem	90	10,1
Slažem se	400	44,8
Niti se slažem, niti se ne slažem	224	25,1
Ne slažem se	104	11,6
U potpunosti se ne slažem	75	8,4
Total	893	100,0

U dobu vizualne kulture važnost slike u medijskom izvještavanju jedan je od ključnih aspekata razumijevanja medijskih sadržaja i u tom kontekstu ohrabruje činjenica da više od polovine ispitanika smatra da ima dovoljno kompetencija da o tome podučava učenike (54,9%). No, uočavamo da četvrtina ispitanika nema odgovor na ovo pitanje, te je u tom kontekstu potrebno više raditi na podizanju svijesti i razumijevanja vizuelne kulture kod nastavnika.

Ilustracija 34 Mogu podučavati učenike o razlozima uspjeha popularnih televizijskih programa, filmova, muzičkih videa i spotova.

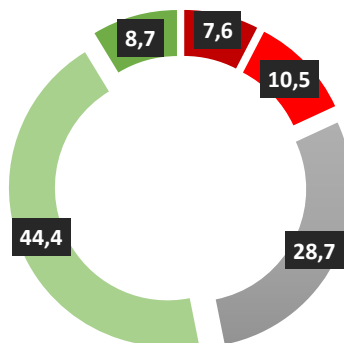
	Frekvencija (N)	Procenat (%)
U potpunosti se slažem	71	9,4
Slažem se	97	42,8
Niti se slažem, niti se ne slažem	258	28,9
Ne slažem se	97	10,9
U potpunosti se ne slažem	71	8,0
Total	892	100,0

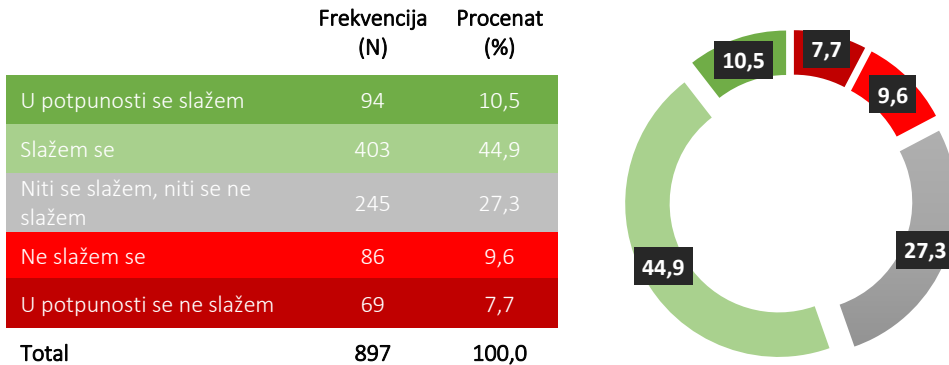
I ovdje se gotovo trećina ispitanika nije izjasnila u pogledu svojih kompetencija, što samo potvrđuje našu prethodnu (pr)ocjenu da je procenat od 71,4% ispitanika koji su se smatrali kompetentnim da podučavaju MIP, nerealan. Kada se, naime, „uđe“ u nijanse i specifične aspekte medijske i informacijske pismenosti jasno je da stepen uvjerenosti u svoju kompetentnost nastavnika opada.

Ilustracija 35 Mogu podučavati učenike kako da razumiju odnos medija i poruka u štampanim i elektronskim medijima.

	Frekvencija (N)	Procenat (%)
U potpunosti se slažem	78	8,7
Slažem se	396	44,4
Niti se slažem, niti se ne slažem	256	28,7
Ne slažem se	94	10,5
U potpunosti se ne slažem	68	7,6
Total	892	100,0

Ilustracija 36 Mogu podučavati učenike o važnosti i načinima interpretacije medijskih i drugih informativnih sadržaja.

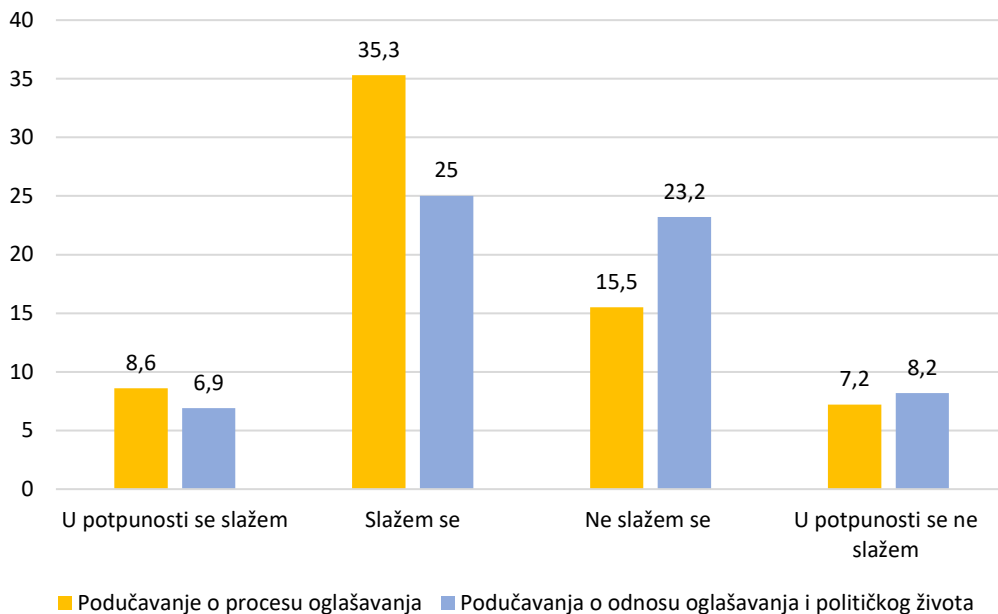
I kod ova dva, međusobno povezana pitanja, nastavnici i bibliotekari su pokazali visok stepen samouvjerenosti u kompetencije podučavanja medijske pismenosti, te je više od polovine njih spremno podučavati interpretaciju i analizu medijskih sadržaja. Ove pokazatelje možemo u izvjesnoj mjeri uzeti kao relevantne, budući da nastavnici doista (posebno u predmetima poput maternjeg jezika, demokratije i ljudskih prava i sl.) podučavaju interpretativne metode i kritičko promišljanje sadržaja, te se, vjerovatno, u tom kontekstu smatraju kompetentnim za podučavanje i analize i interpretacije medijskih sadržaja. No, budući da medijska analitika i diskurzivna i kontekstualna analiza medija i informacija traže šire kompetencije od općih interpretativnih, i ovdje se procenti od 53,1% (Ilustracija 35) i 55,4% (Ilustracija 36) čine, ipak, nerealnim.

Ilustracija 37 Mogu podučavati učenike o procesu oglašavanja u medijima

Ilustracija 38 Mogu podučavati učenike o odnosu između oglašavanja i političkog života

	Frekvencija (N) Ilustracija 37	Procenat (%) Ilustracija 37	Frekvencija (N) Ilustracija 38	Procenat (%) Ilustracija 38
U potpunosti se slažem	77	8,6	62	6,9
Slažem se	315	35,3	223	25,0
Niti se slažem, niti se ne slažem	280	31,4	328	36,7
Ne slažem se	156	17,5	207	23,2
U potpunosti se ne slažem	64	7,2	73	8,2
Total	892	100,0	893	100,0

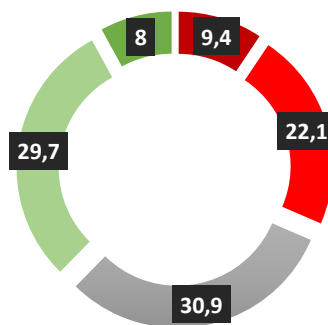
Ilustracija 38a Mogu podučavati učenike o odnosu između oglašavanja i političkog života.

I kod pitanja vezanih za podučavanje o oglašavanju u medijima pokazuje se nespremnost nastavnika da priznaju da nemaju dovoljno kompetencija, ali i nespremnost da kažu kako se smatraju kompetentnim, čemu svjedoči relativno visok procenat ispitanika koji nisu iznijeli svoj stav o ova dva pitanja (31,4% i 36,7%). Kod ovih specifičnih medijskih tema, tako, zapravo, procenat onih koji pokazuju sigurnost u svoje kompetencije podučavanja pada na tek nešto više od 40% (za pitanje o oglašavanju u medijima), odnosno nešto više od 30% (za pitanje o vezi između oglašavanja i politike).

Ilustracija 39 Mogu podučavati učenike o povijesnom razvoju medijskih sadržaja od tradicionalnih medija do online medijskih tehnologija.

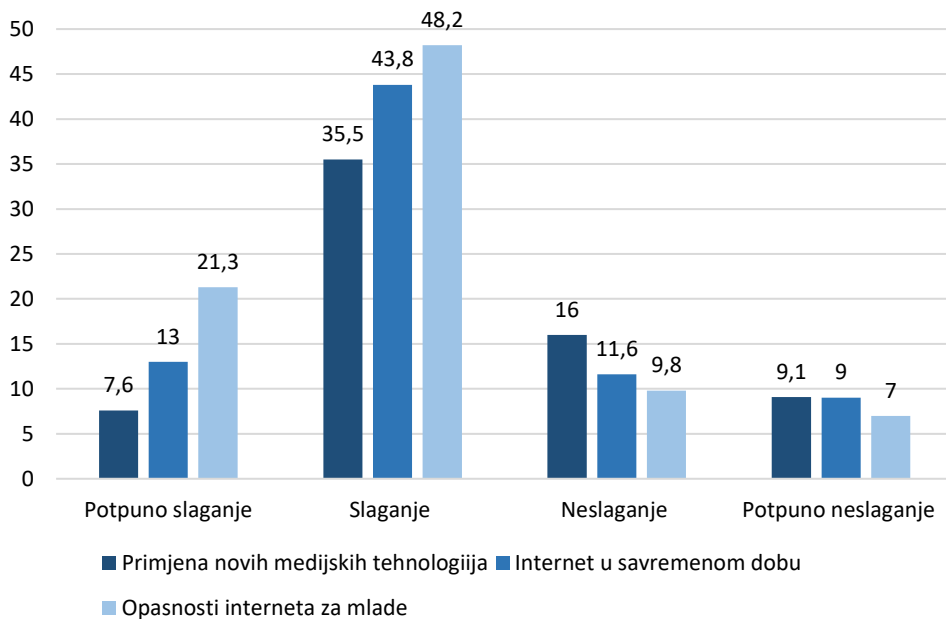
	Frekvencija (N)	Procenat (%)
U potpunosti se slažem	71	8,0
Slažem se	265	29,7
Niti se slažem, niti se ne slažem	276	30,9
Ne slažem se	197	22,1
U potpunosti se ne slažem	84	9,4
Total	893	100,0

Ovdje je zanimljivo da čak ni kod ovako, suštinski, teorijske teme, nastavnici nisu pokazali visok stepen uvjerenosti u svoje kompetencije podučavanja, pa je 37,7% njih reklo da može podučavati učenike o povijesnom razvoju medija, dok se gotovo trećina ispitanika (30,9%) nije izjasnila. To nam govori kako je podučavanje medijske i informacijske pismenosti, zapravo, još nepoznanica za značajan procenat nastavnika i bibliotekara i da doista jeste realna njihova samoprocjena o potrebi dodatnog usavršavanja iz ove oblasti.

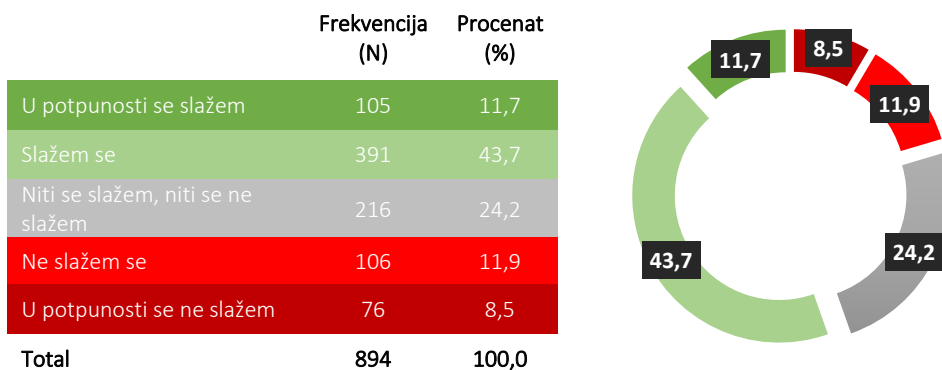
Ilustracija 40 Mogu podučavati učenike o primjeni novih medijskih tehnologija u društvu masovne i digitalne komunikacije. i Ilustracija 41 Mogu podučavati učenike o različitim mogućnostima i izazovima interneta u savremenom dobu. i Ilustracija 42 Mogu podučavati učenike o opasnostima interneta za mlade u savremenom dobu.

	Frekvencija (N) Ilustracija 40	Procenat (%) Ilustracija 40	Frekvencija (N) Ilustracija 41	Procenat (%) Ilustracija 41	Frekvencija (N) Ilustracija 42	Procenat (%) Ilustracija 42
U potpunosti se slažem	68	7,6	116	13,0	190	21,3
Slažem se	317	35,5	393	43,8	430	48,2
Niti se slažem, niti se ne slažem	267	29,9	202	22,6	123	13,8
Ne slažem se	161	18,0	104	11,6	62	7,0
U potpunosti se ne slažem	81	9,1	80	9,0	87	9,8
Total	894	100,0	893	100,0	892	100,0

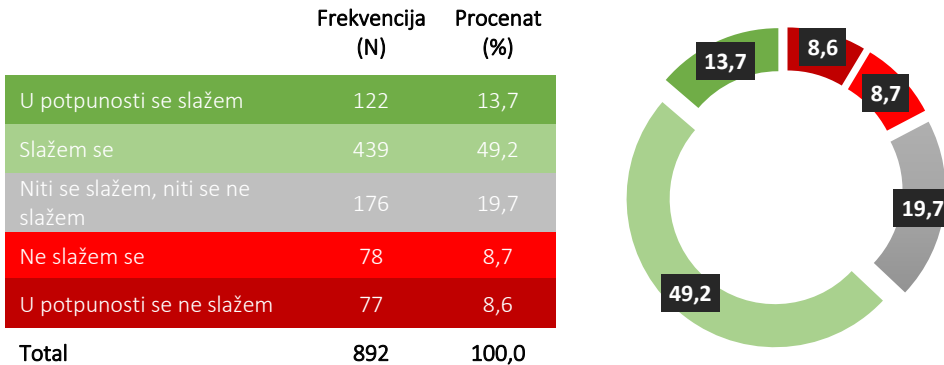
Iz odgovora na ova tri pitanja u vezi s novim medijskim tehnologijama, prvenstveno internetom, vidimo tragove postojanja medijske i informacijske pismenosti u nekim drugim predmetima u školama. Kako pokazuju dosadašnja druga istraživanja, vezana za nastavne planove i curriculume (Tajić, 2014), nastavni sadržaji iz područja medijske i informacijske pismenosti koji su do sada bili prisutni u školama, odnosili su se, uglavnom, na način korištenja digitalnih tehnologija i interneta i mehanizme zaštite učenika od negativnih pojava u online prostoru. Otud, vjerovatno, i nešto veći procenti kod samoprocjene kompetentnosti nastavnika da podučavaju ovim temama svoje učenike (43,1% spremnih za podučavanje primjene novih tehnologija, 56,8% spremnih za podučavanje o mogućnosti interneta i 69,5% spremnih za podučavanje o opasnostima interneta). Za razliku od, naprimjer, oglašavanja i medija, kao važnog dijela medijske pismenosti, za koji nastavnici nisu pokazali sigurnost u svoje kompetencije, kod podučavanja o digitalnoj pismenosti, taj stepen sigurnosti je znatno veći.

Ilustracija 43 Mogu podučavati učenike o pojmu i primjeni informacijske pismenosti.

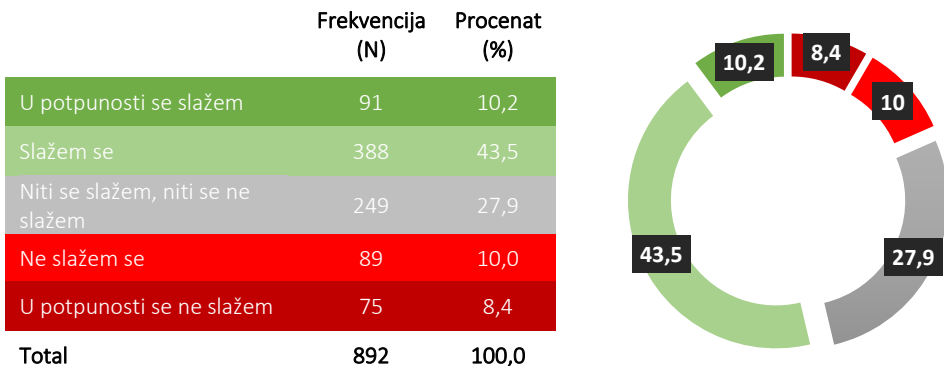
I ovdje je natpolovična većina ispitanika (55,4%) iskazala spremnost za podučavanje informacijske pismenosti, što je podatak koji valja provjeriti usporedbom s drugim pitanjima vezanim za specifične oblasti i područja informacijske pismenosti. No, i ovdje gotovo četvrtina ispitanika (24,2%) nije bila spremna dati odgovor, što govori ili da ne razumiju koncept informacijske pismenosti dovoljno da bi se izjasnili u pogledu svojih kompetencija da ga podučavaju ili da nisu spremni iskazati sigurnost u svoje kompetencije, ali ni priznati da ih, zapravo, nemaju. To daje argument za tvrdnju da se o informacijskoj pismenosti treba voditi ozbiljnija diskusija s uposlenima u obrazovnom sistemu.

Ilustracija 44 Mogu podučavati učenike o različitim izvorima informacija, načinima njihovog pronalaženja, vrednovanja i korištenja za stjecanje znanja.

Kod odgovora na ovo pitanje se, štaviše, mogao se očekivati i veći procenat ispitanika koji smatraju da mogu podučavati učenike o različitim izvorima informacija, načinima njihovog pronalaženja, vrednovanja i korištenja za stjecanje znanja (ovdje je taj procenat 62,9%), jer je upravo traženje i vrjednovanje informacija kao i njihovo korištenje za stjecanje znanja samo po sebi – učenje i upravo bi u tom procesu učenja nastavnici trebali podučavati učenike tome kako to činiti na najbolji način. Ako ovako shvatimo proces učenja (kao prikupljanje i vrednovanje informacija iz različitih izvora) i ulogu nastavnika u njemu (kao onih koji podučavaju i vode učenike u tom procesu), onda je 17,3% nastavnika i bibliotekara koji su se izjasnili da u tome nemaju dovoljno kompetencija – zabrinjavajuće.

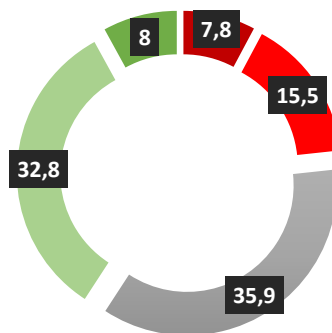
Ilustracija 45 Mogu podučavati učenike kako da razumiju osnovne fenomene komunikacije.

Komunikacija je u osnovi svih međuljudskih odnosa i u ovom kontekstu je procenat ispitanika koji su iskazali spremnost za podučavanje osnova o fenomenu komunikacija (53,7%) relativno mali.

Ilustracija 46 Mogu podučavati učenike o tome kako publika bira medije koje koristi.

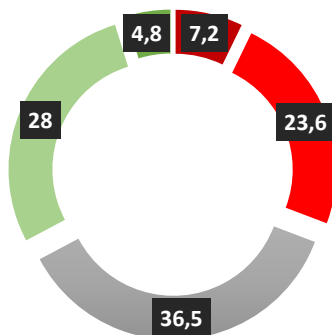
	Frekvencija (N)	Procenat (%)
U potpunosti se slažem	71	8,0
Slažem se	293	32,8
Niti se slažem, niti se ne slažem	321	35,9
Ne slažem se	138	15,5
U potpunosti se ne slažem	70	7,8
Total	893	100,0

I kod ovog pitanja imamo izrazito visok procenat ispitanika koji se nisu izjasnili (35,9%, dakle više od trećine ispitanika), te relativno mali procenat od 40,8% ispitanika koji smatraju da mogu podučavati učenike o tome kako publika bira medije koje koristi. Budući da smo svi medijska publika, te da je ovo izuzetno važna tema i pitanje o kojem treba razgovarati i podučavati učenike, čini se važnim da se upravo iz ovog polja značajnije podignu kompetencije nastavnika i bibliotekara kako bi ih oni mogli razvijati kod učenika.

Ilustracija 47 Mogu podučavati učenike o različitim modelima vlasništva i kontrole nad medijima.

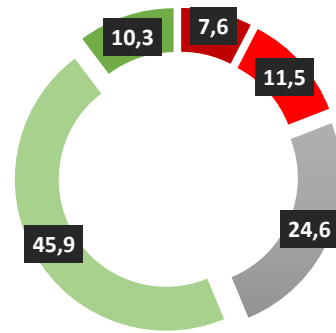
	Frekvencija (N)	Procenat (%)
U potpunosti se slažem	43	4,8
Slažem se	250	28,0
Niti se slažem, niti se ne slažem	326	36,5
Ne slažem se	211	23,6
U potpunosti se ne slažem	64	7,2
Total	894	100,0

I u ovom slučaju se pokazuje da što je tema iz oblasti medijske i informacijske pismenosti specifičnija, to je sigurnost nastavnika i bibliotekara u kompetencije da je podučavaju – manja. Za razliku od, recimo, tema vezanih za internet, gdje je procenat onih koji se smatraju kompetentnim da podučavaju bio veći od 50%, ovdje je svega 32,8% ispitanika iskazalo sigurnost u svoje sposobnosti podučavanja o temi.

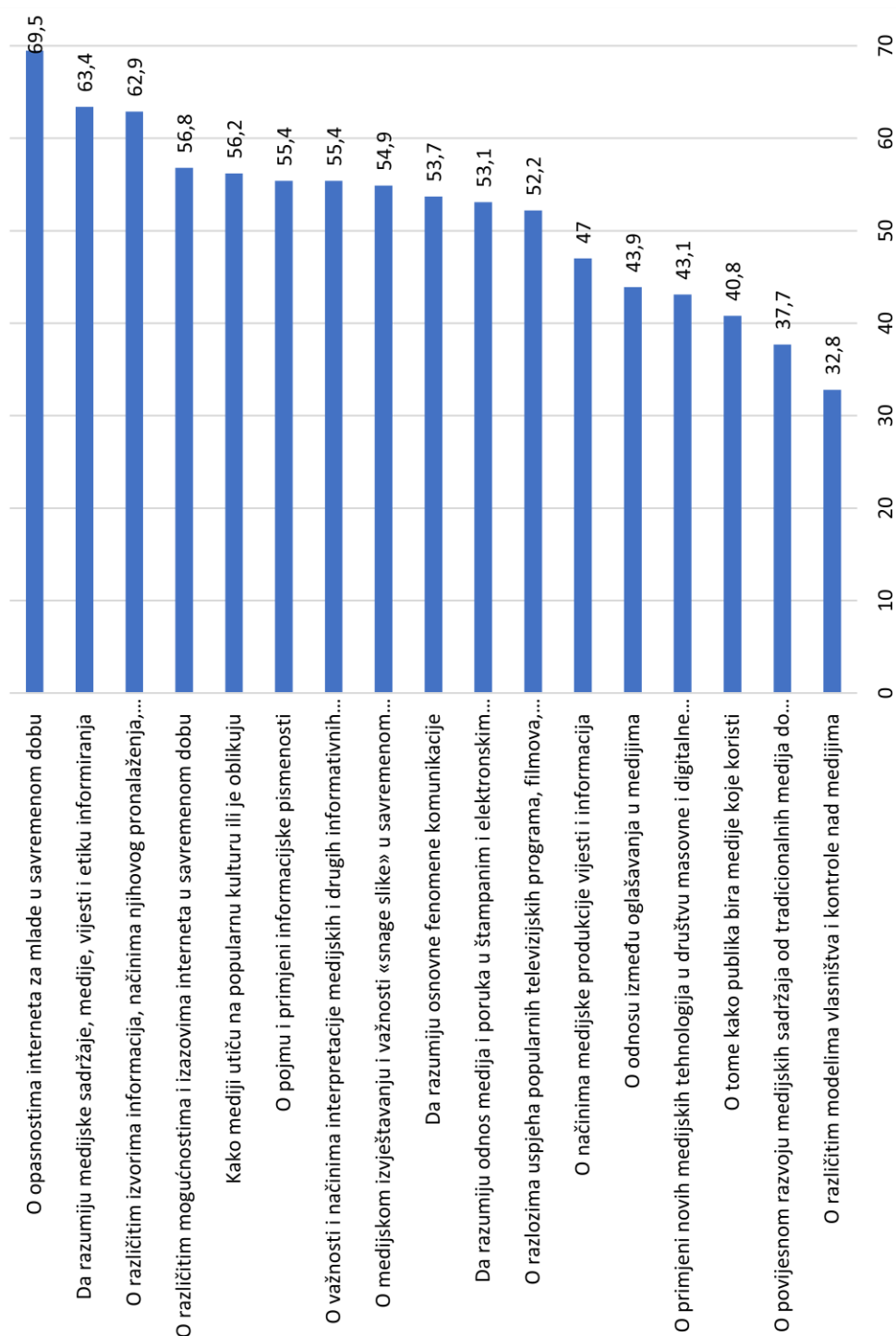
Ilustracija 48 Mogu podučavati učenike kako mediji utiču na popularnu kulturu ili je oblikuju.

	Frekvencija (N)	Procenat (%)
U potpunosti se slažem	92	10,3
Slažem se	410	45,9
Niti se slažem, niti se ne slažem	220	24,6
Ne slažem se	103	11,5
U potpunosti se ne slažem	68	7,6
Total	893	100,0

Budući da se popularna kultura izučava u nastavnom procesu u nekoliko predmeta, ovdje je očekivano da je procenat ispitanika koji smatraju da imaju kompetencije da podučavaju učenike kako mediji utiču na ili oblikuju popularnu kulturu, relativno zadovoljavajući (56,2%).

U konačnici možemo reći da ispitanici imaju visok nivo samopouzdanja kada je riječ o načelnom stavu spram svojih kompetencija podučavanja medijske i informacijske pismenosti, no kroz kontrolna pitanja vezana za specifične teme i oblasti medijske i informacijske pismenosti pokazali su da te kompetencije i ne smatraju previše razvijenim. Ono što ohrabruje, međutim, njihova je svjesnost o važnosti medijske i informacijske pismenosti u savremenom dobu, njihova spremnost da tome podučavaju učenike kroz različite predmete i svjesnost da im za to, ipak, treba još dodatne poduke.

Ilustracija 49 Samopercepcija kompetentnosti i spremnosti za podučavanje sadržaja medijske i informacijske pismenosti. Mogu podučavati učenike kako ... (modaliteti: slažem se i u potpunosti se slažem; %)

Istraživanje kompetencija roditelja i djece o nivou medijske i informacijske pismenosti

Prethodna istraživanja

Da je djecu od ranog djetinjstva nužno medijski i informacijski opismenjivati, potvrđuje istraživanje Mateje Rek s Fakulteta za medije u Ljubljani, koja je napravila pregled istraživanja u oblasti podučavanja medijske pismenosti u predškolskom dobu u Sloveniji. Kako navodi Rek, predškolski kurikulum postavlja određene ciljeve koje treba slijediti u obrazovanju predškolske djece o temama vezanim za medije. Međutim, „istraživanja provedena u drugim državama članicama EU upućuju na zaključak da je stvarna provedba i pružanje medijskog obrazovanja fragmentirana i nedosljedna te ovisi o interesima i motivaciji pojedinih predškolskih učitelja. To su oni koji, u skladu sa svojim profesionalnim kapacitetom i autonomijom, uključuju ciljeve postavljene u kurikulumu stvarni proces učenja u predškolskim ustanovama.“ (Rek 2019, 45).

No, i prije nego što djecu „pustimo u svijet“, porodica je mjesto u kojoj djeca stječu primarna znanja, vještine i kompetencije. U tom smislu, značaj uloge roditelja ili staratelja u kontekstu medijsko-informacijskog opismenjavanja djece je veoma velik. U publikaciji „Medijsko opismenjavanje u porodici i preporuke za implementaciju projekata unapređenja medijske pismenosti u okviru porodice u Bosni i Hercegovini“ (Čengić 2019) upravo je istaknut taj značaj, te je naglašena i potreba neprestane edukacije roditelja u ovoj oblasti, jer se informacijsko-komunikacijske tehnologije veoma brzo razvijaju i mijenjaju. Roditelji ili staratelji su, dakle, prvi odgovorni za to da se tehnologija koristi za razvoj djece i da se kod djece razvijaju pozitivne navike u pri korištenju IKT. Čengić (2019) konstatira da su projekti medijskog opismenjavanja usmjereni prema porodicama, za sada, rijetkost u Bosni i Hercegovini.

Šta je medijska pismenost, kakva je uloga porodice u svijetu medija, kako djeca mogu medije koristiti za učenje, a kako zaštititi djecu od loših utjecaja, samo su neke od tema o kojima govori i Priručnik za roditelje „Medijska pismenost – ključna kompetencija za život u 21. stoljeću“ (Udruženje „Lan“ 2020).

Sindik (2012 prema Ljubić-Nezić 2019) navodi da su roditelji primarni medijski odgajatelji, te da svojim primjerima i načinima korištenja tehnologija daju prva

iskustva djeci. Ljubić-Nezić (2019) u radu „Poticanje razvoja medijske pismenosti u ranom i predškolskom odgoju i obrazovanju“ navodi da što su roditelji bolje informirani, educirani, odnosno medijski pismeni, to će bolje intervenirati i posredovati pri korištenju medija kod svoje djece.

Lana Ciboci i Danijel Labašm, u radu „Medijska i digitalna pismenost: škola i suvremeno roditeljstvo“, predstavili su rezultate istraživanja provedenog 2017. godine u Hrvatskoj, o digitalnim navikama djece i ulozi roditelja kao primarnih digitalnih edukatora djece. Ovo istraživanje na uzorku od 1.017 roditelja i djece pokazalo je da roditelji nemaju dovoljan nivo digitalnih i medijskih kompetencija kako bi adekvatno podučavali djecu kako da kvalitetno koriste informacijsko-komunikacijske tehnologije. Roditelji u Hrvatskoj su, dakle, iskazali potrebu za dodatnom edukacijom u tom kontekstu, te su izrazili izuzetnu zabrinutost zbog (ne)sigurnosti njihove djece u digitalnom okruženju.

Koliko je medijska i informacijska pismenost važna kao kompetencija koja se izučava od najranijeg doba, potvrdilo je i istraživanje o procjeni roditelja i učenika u Bosni i Hercegovini za online nastavu tokom pandemije COVID-19, koje su proveli Centar za obrazovne inicijative Step by Step i proMENTE socijalna istraživanja u aprilu i maju 2020. godine. U ovom istraživanju učestvovalo je 10.000 roditelja i djece, koji su iznijeli stavove o realiziranoj online nastavi, koja je za sve aktere u obrazovnom procesu u 2020. godini bila veliki izazov. Roditelji su govorili o preprekama koje su se odnosile kako na sami pristup tehnologiji, tako i na vještine koja djeca nisu posjedovala za uspješno snalaženje u novom načinu učenja. Ono što su autori Izvještaja detektirali jeste da je potrebno dodatno i kontinuirano obučavanje i nastavnika i učenika za korištenje različitih digitalnih alata i platformi, te osmišljavanje pristupa za daljnje korištenje online nastave u funkciji planskog razvoja informacijske i medijske pismenosti djece, kao i razvoja kompetencija nastavnika za prilagođavanje sadržaja online platformama. Također, rezultati su pokazali da je djecu u procesu učenja potrebno poučiti korištenju različitih strategija učenja (pronalazak i organizacija informacija, povezivanje s poznatim, poređenje i klasifikacija informacija, sažimanje, izdvajanje bitnog, postavljanje pitanja, primjena), što čini suštinu medijske i informacijske pismenosti – definiranje informacijske potrebe, pronalazak relevantnih izvora informacija, kvalitetno korištenje dobijenih informacija i donošenje odluka.

Istraživanje o stanju medijske pismenosti i djece na području Kantona Sarajevo

Istraživanje o stanju medijske i informacijske pismenosti djece na području Kantona Sarajevo provedeno je od 10. 12. do 14. 12. 2019. godine. Ciljnu populaciju činili su roditelji djece koja su obuhvaćena redovnim školskim ciklusom (osnovna i srednja škola) u javnim obrazovnim institucijama Kantona Sarajevo. Istraživanje je imalo za cilj utvrditi nivo medijske i informacijske pismenosti i sadržaje koje, prema procjeni i saznanju roditelja/staratelja, prate djeca na uređajima koje mogu slobodno ili uz nadzor roditelja koristiti. Metodologija istraživanja predviđala je da se tokom terenskog rada i analize dobijenih podataka ostvari jasnija slika stavova i mišljenja roditelja o nivou medijske i informacijske pismenosti djece i spremnosti roditelja/staratelja na ukazivanje osnovnih izazova s kojima se djeca suočavaju pri pristupu raznim sadržajima. Metod za prikupljanje podataka u toku istraživanja definiran je tehnikom ankete i instrumentom anketnog upitnika koji je ciljnoj populaciji bio distribuiran u formi internet (online) linka kojim su mogli pristupiti roditelji/staratelji (ciljna populacija).

Izbor ovog načina prikupljanja podataka opravdava se činjenicom da u Kantonu Sarajevo imamo 52.275 učenika u osnovnim i srednjim školama te bi terenski rad i intervjuiranje *licem u lice (face to face)* zahtijevalo mnogo više vremena i ljudskih i materijalnih kapaciteta, koji nisu bili raspoloživi niti potrebni za prvo istraživanje ovog tipa (*baseline*) koje treba dati osnovne smjernice i pregled stanja.

Budući da ciljnu populaciju čine roditelji/staratelji svih učenika u osnovnim i srednjim školama u Kantonu Sarajevo, odnosno općinama Stari Grad, Centar, Novo Sarajevo, Novi Grad, Ilidža, Hrasnica, Ilijaš, Vogošća i Trnovo, ukupna ciljna populacija u ovom istraživanju je, prema podacima Federalnog zavoda za statistiku, 52.275 ispitanika. Od toga, u osnovnim školama upisano je 37.020 učenika, dok srednje škole pohađa 15.255 učenika. Prema podacima Federalnog zavoda za statistiku, u Kantonu Sarajevo postoji 89 osnovnih i 39 srednjih škola s ukupnim brojem učenika u školskoj 2018/19. godini – 52.275.

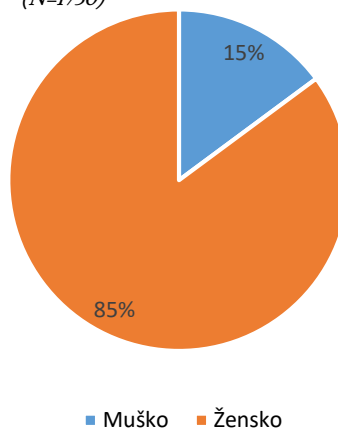
Terensko istraživanje činilo je uzorak, koji je definiran kao slučajni uzorak, unutar kojeg svaka jedinka ciljne populacije ima istu šansu da bude birana u uzorak.

Na osnovu procenta odgovora možemo konstatirati da su dobijeni odgovori bili jasan putokaz i smjernica za sveobuhvatnije istraživanje unutar kojeg će se na

području cijele Bosne i Hercegovine prikupiti podaci o stavovima i mišljenjima ciljne populacije o medijskoj i informacijskoj pismenosti. Na anketni upitnik odgovorilo je **ukupno 2.032 roditelja/staratelja**. Dobijeni podaci o stavovima i mišljenju ispitane populacije o medijskoj i informacijskoj pismenosti, prema primijenjenim metodološkim parametrima, mogu se projicirati kao stavovi svih roditelja/staratelja na području Kantona Sarajevo s **greškom odstupanja od $\pm 2,8\%$** . U nastavku su navedeni rezultati provedenog istraživanja s najznačajnijim pokazateljima i karakteristikama ciljne populacije.

Spolna struktura ispitanika je takva da je na anketni upitnik odgovorilo ukupno 1.730 roditeljki/starateljki i 302 roditelja/staratelja. Dok je **prosječna starost roditelja/ staratelja 40 godina**. Prosječan broj članova u domaćinstvu su, uključujući i respondenta, **četiri člana**. Najčešće roditelji staratelji imaju **dvoje djece**. Više od 97,5% ispitanika navelo je da u domaćinstvu ima internetsku konekciju i kablovsku televiziju.

Ilustracija 50 Spolna struktura ispitanika (N=1730)

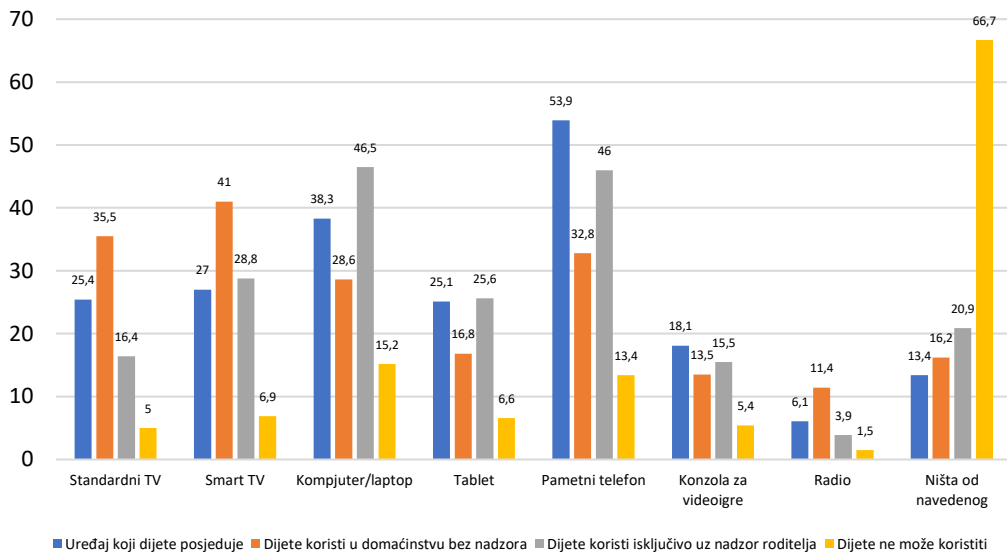

Na osnovu podataka o tome da gotovo svi ispitanici navode da imaju u domaćinstvu stalnu internetsku konekciju i kablovsku televiziju, roditelje/staratelje pitali smo koje uređaje dijete posjeduje, a koje može koristiti bez ili uz roditeljski/starateljski nadzor, a čemu dijete nema pristup iako domaćinstvo posjeduje. Također, važno je napomenuti da su podaci dodatno predstavljeni u dvije subgrupe djece od 7 do 10 godina i od 11 do 15 godina, razlog ove podjele leži u činjenici da su podaci pokazali da se „**digitalno odrastanje**“ ispitane populacije najčešće dešava upravo u periodu od 9 do 10 godine. Vidjet ćemo iz istraživanja da s napunjenih 10 godina dijete možemo smatrati „**digitalno punoljetnim**“, jer praktično samostalno počinje u toj dobi konzumirati digitalni život. Kako Hibert (2019) navodi: „Informacijsko-komunikacijske tehnologije nisu puki alati, već sile novog ekosistema koje utiču na našu percepciju sebe, interakcije i međusobne odnose, kao i predstavu stvarnosti (Floridi 2014). Prožimajuća emergentnost *onlife* društvene entropije, proistekle iz „viška“ (participacije) u novoj javnoj sferi, tako

reaktualizira dijalektički naboj istraživanja odnosa moći u umreženom ekosistemu „crne kutije“ (Pasquale 2015)²⁰.

Kada je riječ o uređajima koje dijete posjeduje ili smije koristiti, podaci pokazuju stavove prikazane na grafikonu ispod.

Ilustracija 51 Uređaji koje dijete koristi i/ili posjeduje – koji koristi sa ili bez nadzora ili ne može koristiti (%)

Na osnovu dobijenih podataka, možemo konstatirati da djeca u školskoj dobi imaju visok stepen slobode u korištenju uređaja, pogotovo to potkrepljuje činjenica da svako drugo dijete ima vlastiti pametni telefon, te TV aparat (25,4% smart TV). Također, podatak da djeca bez nadzora u 41% slučajeva (smart TV) i 32,8% (pametni telefon) koriste ove uređaje upućuje na zaključak da roditelji imaju povjerenje u djecu ili nisu svjesni izazova koje digitalne tehnologije i sadržaji nose sa sobom. Nadalje, važno je istaknuti, kada je riječ o starosnoj dobi djece, da su restriktivne mjere (nadzor roditelja ili potpuna zabrana) izraženije za mlađu djecu, odnosno što je dijete starije više slobode dobija u digitalnom svijetu. Najčešća dob

²⁰ Prema Hibert (2019): „Interdisciplinarna grupa znanstvenika, sazvana od strane Europske komisije i okupljena oko tzv. Onlife inicijative, u publikaciji pod nazivom Onlife Manifesto postavlja pitanje “Šta znači biti čovjek u eri hiperkonektivnosti?” Adresirajući to pitanje ‘čuvarima kapija’ (gatekeepers) i kreatorima politika kako bi promislili aktualne nejasnoće između analognog i digitalnog, inicijativa je ponudila četiri nivoa konceptualnih promjena u načinu prepoznavanja izazova u promišljanju društva: a) pomućenost distinkcije između realnog i virtualnog; b) pomućenost distinkcije između ljudi, mašina i prirode; c) obrat od informacijske oskudice ka informacijskoj prezasićenosti; d) pomak sa suštine na interaktivnost. Vidi više: Floridi 2015.

kada dijete dobije svoj prvi pametni telefon jeste period od 9 do 10 godine. Analiziramo li dobne kohorte od sedam do deset godina (≤ 10) i jedanaest do petnaest godina (≥ 11), **uočavamo upravo ovu prijelaznu starosnu dob od 9 do 10 godina, odnosno možemo postaviti hipotezu da dijete od jedanaeste godine prelazi u „digitalno punoljetstvo“ i smatra se zrelim i spremnim da konzumira digitalne sadržaje bez većeg i značajnijeg nadzora, što pokazuje i naredna ilustracija.**

Ilustracija 52 Uređaji koje dijete koristi i/ili posjeduje – koji koristi sa ili bez nadzora ili ne može koristiti (%)

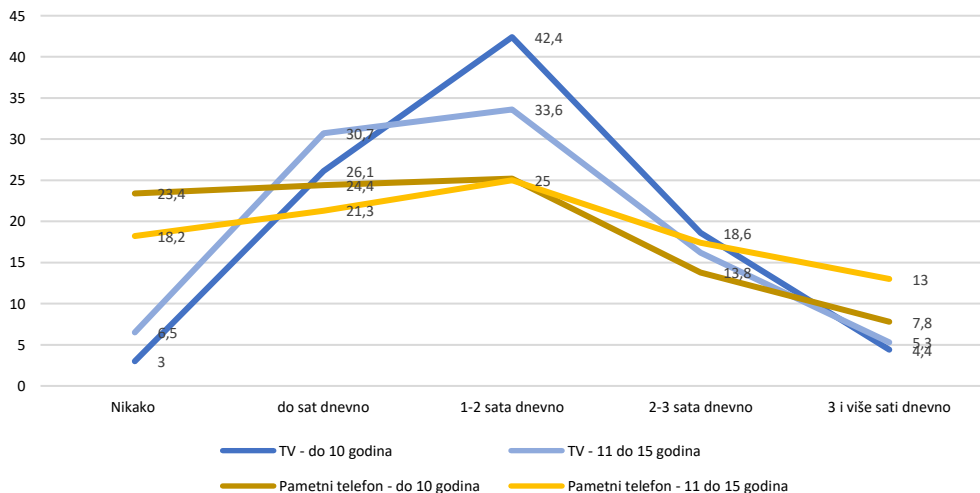
Uređaj koji dijete ...	TV		Smart TV		PC/LAPTOP		TABLET		SMARTPHONE		NIŠTA	
	≤ 10	≥ 11	≤ 10	≥ 11	≤ 10	≥ 11	≤ 10	≥ 11	≤ 10	≥ 11	≤ 10	≥ 11
... posjeduje lično	26,27	24,2	25,8	28,5	29,14	49,2	29,38	18,31	41,48	71,97	17,2	8,43
... koristi bez nadzora	34,08	38,22	40,13	41,88	27,31	32,48	16	17,67	31,77	35,83	17,28	14,33
Koristi uz nadzor	19,66	11,46	31,85	24,68	48,41	45,06	30,41	18,47	51,99	38,54	12,34	31,36
Nema dozvolu za korištenje	6,13	2,87	8,28	4,78	18,63	9,55	8,28	3,5	16,56	8,12	60,19	76,59

Promatramo li relativne brojke, možemo uočiti da 72% djece, starosne dobi od 11 do 15 godina, ima vlastiti pametni telefon (smartphone). Također, uočavamo i činjenicu da svako drugo dijete u svojoj sobi ima TV ili smart TV. Dobijeni podaci su komplementarni s istraživanjem²¹ u Bosni i Hercegovini, na reprezentativnom uzorku, provedenom u 2020. godini u periodu pandemije COVID-19, dakle u doba „prisilne digitalizacije“, te pokazuju da gotovo sva djeca žive u domaćinstvima sa smartphoneom (93%), a većina je okružena i kompjuterom (desktopom ili laptopom) (76%), te smart TV-om (73%). Ispod polovine broja djece, u kući ima standardni TV uređaj (46%) i radio (42%), trećina tablet (37%), a četvrtina mobilni telefon (27%). Petina u svom okruženju ima i konzolu za igrice (21%)“. Ovim se dodatno potvrđuju nalazi dobijeni provedenim istraživanjem Instituta za Društvena istraživanja Fakulteta političkih nauka UNSA i utvrđuju neznatna odstupanja i razvoj uslijed pandemije, prisilne digitalizacije i vremenske distance istraživanja.

²¹ UNICEF zajedno s Regulatornom Agencijom Bosne i Hercegovine u 2020. godine, pod naslovom „Medijske navike djece i stavovi roditelja – FINALNI IZVJEŠTAJ“, na ukupnom uzorku od 1.997 djece, starosne dobi od 0 do 18 godina. Detaljnije pogledati UNICEF izvještaj: <https://www.unicef.org/bih/izvje%C5%Altaji/medijske-navike-djece-i-stavovi-roditelja>

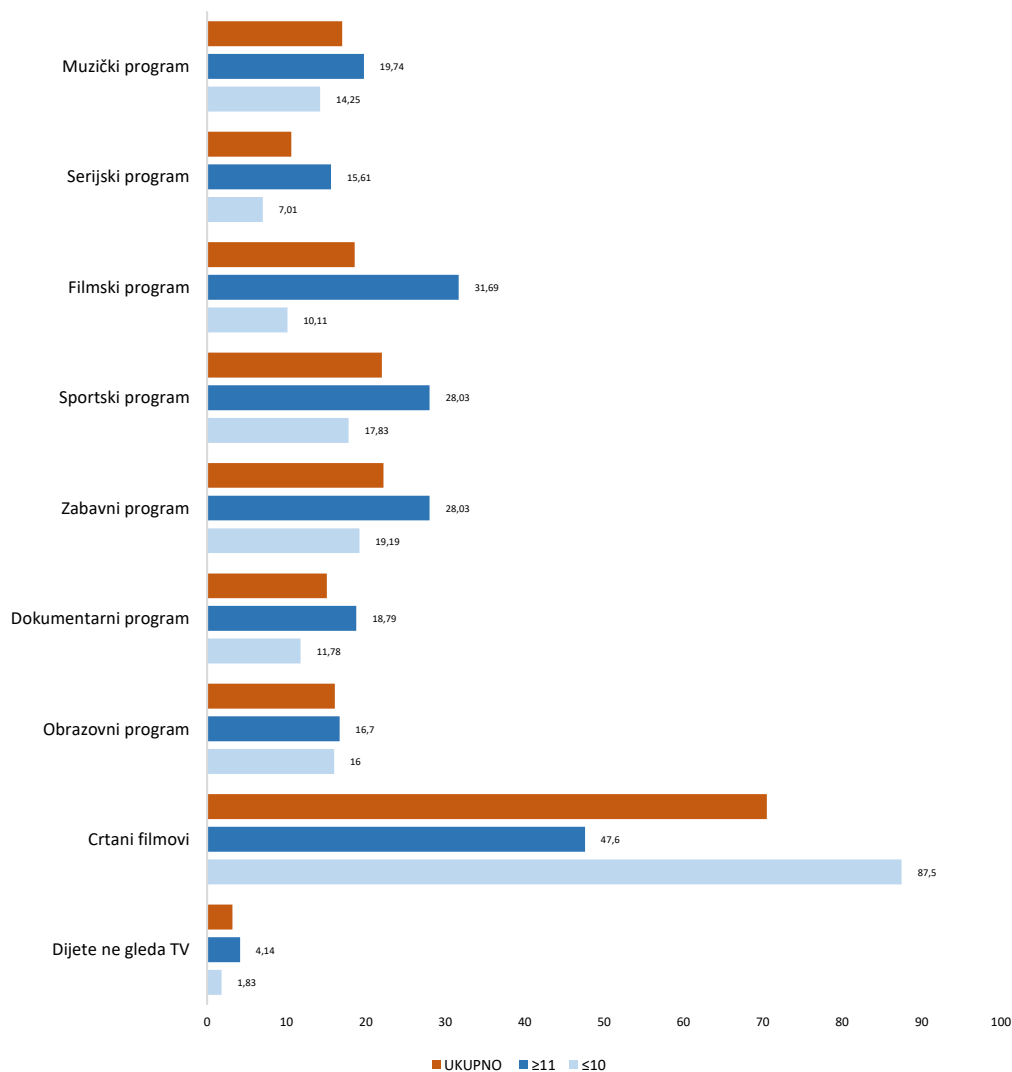
Kada govorimo o vremenu koje djeca provode sa ili pred određenim uređajima, podaci ukazuju na zabrinjavajući podatak, odnosno ukazuju na činjenicu da su djeca danas u velikoj mjeri svoje socijalne kontakte poslije školskih i porodičnih aktivnosti prebacili u digitalni svijet, jer provode tri i više sati online (pogledati ilustraciju ispod). Ponovno se uočava trend da što je dijete starije taj interval, odnosno vrijeme postaje duže, tako da djeca koja imaju do devet godina najčešće gledaju TV ili određene sadržaje na YouTubeu i to do dva sata dnevno. Djeca starija od devet godina fokus prebacuju sa TV-a najčešće na pametni telefon (u rjeđem, tablet ili laptop) i provode tri-četiri sata prateći, prvenstveno, zabavne sadržaje na određenim stranicama (najčešće YouTube), ali i društvenim mrežama, poput Instagrama i TikToka.

Ilustracija 53 Vrijeme koje dijete dnevno provede ispred TV-a i/ili koristeći smartphone (%)

Kako smo prethodno naveli, trendovi jasno potvrđuju da najčešće djeca od 7 do 10 godina koriste televizijske aparate, ali se situacija mijenja „digitalnim odrastanjem“, jer od devete godine fokus sa TV-a prelazi na smartphone i/ili tablet/kompjuter. Zanimljivim se čini pomenuti da 11,1% roditelja navodi da je nekada putem interneta platilo pristup nekoj igri ili sadržaju djetetu. Zabavne sadržaje mlađi adolescenti i tinejdžeri najčešće prate putem YouTubea. Na koji način djeca provode slobodno vrijeme gledajući TV i da li ima razlike prema dobnim kohortama, navedeno je u narednom grafikonu.

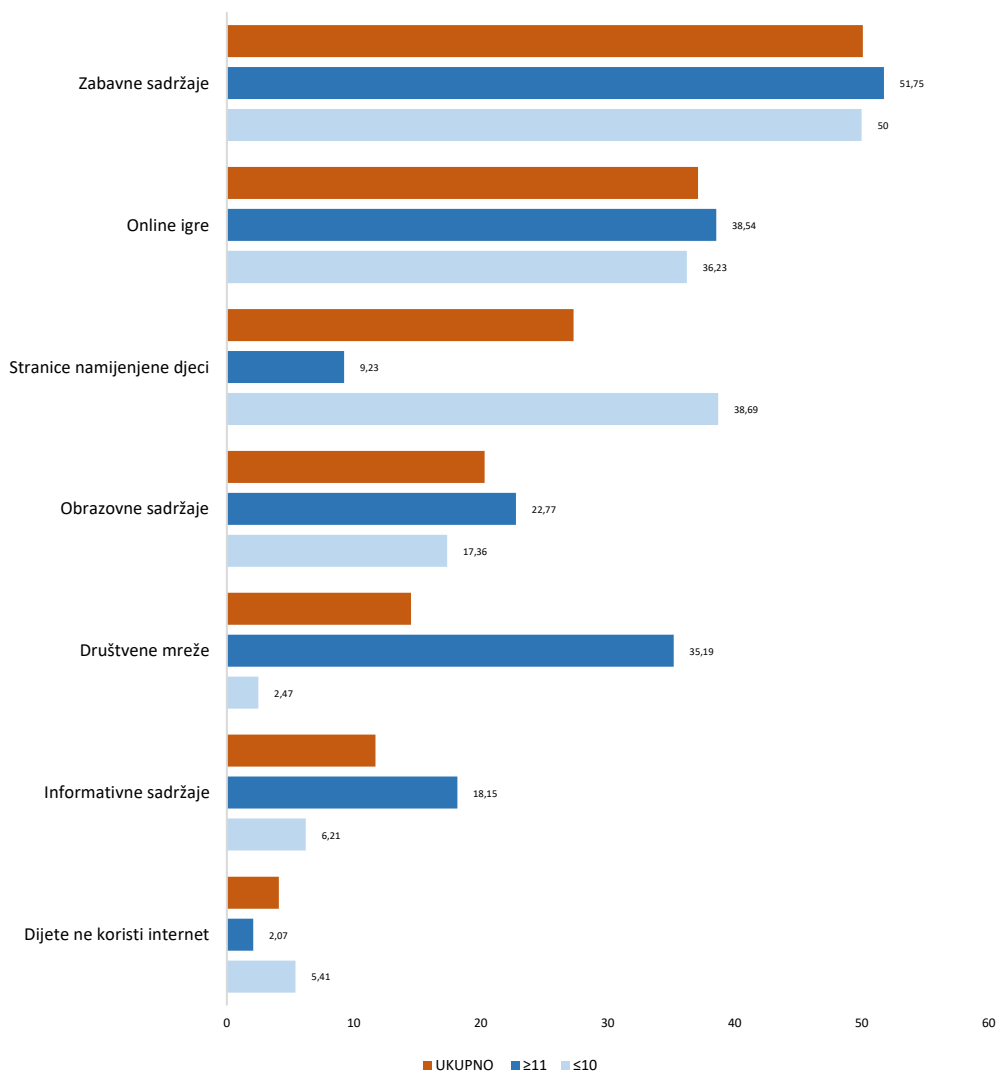
Ilustracija 54 Sadržaji koje dijete najčešće gleda na televizijskim programima (%)

Televizijski aparat djeci najčešće služe za praćenje crtanog i animiranog sadržaja, pogotovo onoj mlađoj od devet godina. Prema dobijenim podacima, uočava se, također, da obrazovni i dokumentarni program u okviru kojeg djeca mogu steći neka nova saznanja nisu toliko gledana i nema značajne razlike u odnosu na dob djece. Istraživanje UNICEF-a „Medijske navike djece i stavovi roditelja“ pokazuje slična kretanja relativnih pokazatelja, gdje se navodi da djeca ukupno gledano, najčešće prate internet/YouTube ličnosti (jutjuberi) koje gleda šest od deset djece (60%) i crtane filmove, koje gleda tek nešto manje njih (55%). Važno je istaći da

djeca „gube“ interes za televiziju kako „sazrijevaju“ te svoj fokus od devete, odnosno desete godine prebacuju na online sadržaje što je prikazano u narednom grafikonu pomoću pitanja o sadržajima koje djeca najčešće prate/gledaju na internetu.

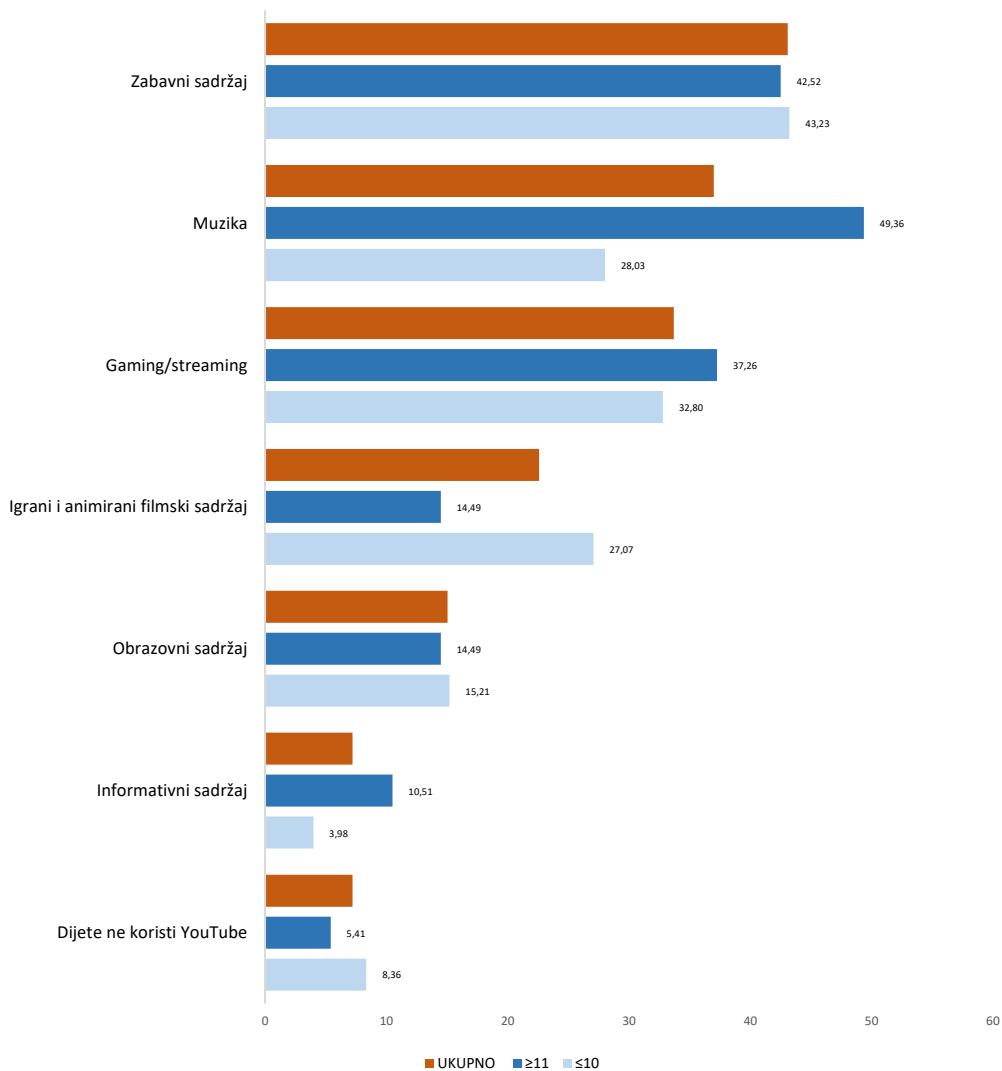
Ilustracija 55 Sadržaji koje dijete najčešće prati/gleda na internetu (%)

Kada je riječ o online sadržajima koje djeca prate, dominantno je praćenje zabavnih sadržaja i online igara. Uočavamo, također, da je percepcija roditelja da djeca češće koriste internet za praćenje obrazovnih sadržaja nego televiziju, što dovodi do pitanja o sadržajima obrazovnog karaktera koji se nude na televiziji. Važan pokazatelj, također, jeste i korištenje društvenih mreža koje su najčešće aktuelne u dječijem životu od 11 godine. Onog trenutka kada dijete pristupi nekoj od društvenih mreža ono i više od 65% vremena provedenog na internetu provodi upravo na nekoj od društvenih mreža. Trenutno najzastupljenije društvene mreže kod djece starije od 11 godina (32% roditelja navelo je da zna da im dijete ima profil na nekoj od društvenih mreža, a 74% ispitanih roditelja ima pristup (šifru/password) profilu djeteta na društvenoj mreži/ama) koji su obuhvaćeni uzorkom su Instagram 85,4%, Facebook 51,9%, Snapchat 24,6% i TikTok 11,3%. Zanimljivo je, također, istaći da više od 85% roditelja tvrdi da dijete, barem jednom dnevno, pristupi najpopularnijoj videoplatformi na svijetu YouTube, dok oko 5% ispitanih zna da im dijete ima vlastiti YouTube kanal na koji postavlja vlastiti videosadržaj. Sadržaji koji se prema percepciji i saznanju roditelja najčešće prate na YouTubeu ovise o dobi djece te su prezentirani na Ilustraciji 56.

Prema dobijenim podacima, sve starosne kategorije najviše prate zabavne sadržaje na YouTube platformi. Djeca starija od devet godina često YouTube koriste da bi pratili omiljene muzičke i sadržaje koji su vezani za videoigrice i neke streaming platforme. Djeca koja su mlađa od devet/deset godina, YouTube koriste za praćenje animiranog sadržaja u formi crtanih ili filmova koji su sinhronizirani na jezike u Bosni i Hercegovini. Roditelje/staratelje također smo pitali da li koriste neku od aplikacija koja omogućuje roditeljski nadzor digitalnog sadržaja kod djece (npr. Google FamilyLink, Qustodio Parental Control ili FamilyShield). Od 2.021 ispitanog roditelja/staratelja, njih 466 (23,1%), navelo je da koristi neku od aplikacija, dok 76,9% roditelja nema ovu vrstu nadzora nad digitalnim aktivnostima djeteta.

Ilustracija 56 Sadržaji koje dijete najčešće gleda/prati na YouTubeu (%)

Kada je riječ o samopercipiranim kompetencijama roditelja/staratelja o tome da li mogu objasniti djeci određene sadržaje koji su vezani za bolje razumijevanje digitalnog okruženja, odgovori su navedeni u narednom grafikonu.

Ilustracija 57 Samopercipirane kompetencije roditelja/staratelja o tome da li mogu objasniti djeci određene sadržaje koji su vezani za bolje razumijevanje digitalnog okruženja (%)

Na osnovu dobijenih podataka, vlada samouvjerenost u vlastite kompetencije roditelja da mogu objasniti sve ono što sa sobom nosi proces opismenjavanja u digitalnom okruženju. Tako 84,6% ispitanih roditelja/staratelja smatra da može da objasni opasnosti interneta za mlade u savremenom dobu, dok 81,6% njih smatra da ima adekvatan nivo znanja da može djeci ili djetetu objasniti kako da dođe do različitih informacija, načina njihovog pronalaženja, vrednovanja i korištenja za stjecanje znanja. Također, 79,5% smatra da mogu objasniti djeci kako da dođu do informacija od kojih će imati koristi u svom i životu svoje zajednice. Indikativno je da osnovno znanje koje roditelji imaju, ako se smatraju informacijski i medijski pismenim, smatraju dostatnim i za dijete ili djecu. Evidentno je da bi se ovaj procent značajno umanjio kada bi roditelji/staratelji vidjeli što sve podrazumijeva proces opismenjavanja u segmentu medijske i informacijske pismenosti, te je nužno organizirati i tečajeve/seminare o MIP-u i s roditeljima.

Savjeti za buduća istraživanja kompetencija djece i mladih o medijskoj i informacijskoj pismenosti

Istraživanje samoprocjene kompetencija roditelja i djece čije rezultate smo prethodno predstavili, jeste pionirski, ali veoma značajan poduhvat. Naredni korak, osim proširivanja uzorka na područje cijele Bosne i Hercegovine, svakako

bi trebala biti provedba istraživanja o nivou medijske i informacijske pismenosti djece i mladih u kontekstu njihovih navika i konzumacije medija. Istraživački tim koji je realizirao prethodna istraživanja stava je da bi se takvo istraživanje trebalo provesti raščlanjeno prema dobi djece i mladih i to po uzrastima: 0-3, 4-6, 7-10, 11-14, 15-18 godina. Svaka od ovih ciljnih grupa ima svoje posebnosti, o kojima bi se u toku kreiranja mjernih instrumenata za istraživanje konsultirali psiholozi, pedagozi, sociolozi, stručnjaci za medije, komunikacije, sigurnost i informacijske nauke.

Britanski regulator za elektroničke medije (OFCOM) je 2019. godine proveo istraživanje o korištenju medija, stavovima i razumijevanju među djecom i mladima od 5 do 15 godina, kao i pristupu i korištenju medija kod djece u dobi od 3 do 4 godine. Izvještaj „Roditelji i djeca: upotreba i stavovi prema medijima 2019“ (UNICEF 2020), kako navode, namijenjen je pružanju sveobuhvatne slike dječijih medijskih iskustava u 2019. godini kao referentnih za industriju, kreatore politika, akademsku i širu javnost. Ovo istraživanje pokazalo je da su djeca „konektirana“: polovina desetogodišnjaka sada posjeduje vlastiti pametni telefon, upotreba pametnih zvučnika kod djece u dobi od 5 do 15 godina udvostručena je u odnosu na godinu ranije i prvi put se više koriste nego radio. Također, više djece gleda video na zahtjev (VoD) nego što gleda televiziju uživo. Jedno od četvoro djece uopće ne gleda emisije uživo putem televizije. Što se tiče popularnih platformi, istraživanje OFCOM-a je pokazalo da je YouTube ostao čvrsti favorit među djecom, a da od ostalih društvenih medija djeca najviše koriste Facebook, Snapchat, Instagram i WhatsApp. Sve popularnije su i nove platforme, poput TikToka koji koristi 13% djece u dobi od 12 do 15 godina, te Twicha koji koristi 5%.

Djecu sve više privlače lokalni influenseri, odnosno takozvani „vlogeri iz susjedstva“, a povećali su se i elementi dječijeg kritičkog razumijevanja digitalnog okruženja. Mrežni društveni aktivizam među starijom djecom je, također, povećan.

U kontekstu uloge roditelja, značajni su rezultati koji govore da sve manje roditelja osjeća da koristi od interneta nadmašuju rizike za njihovo dijete u odnosu na prije pet godina. Međutim, postoje indicije da više roditelja razgovara s djetetom o sigurnosti na internetu (85% roditelja od 5 do 15 godina), u odnosu na 2018. godinu

(81%). Roditelji se osjećaju manje samouvjerenima da znaju dovoljno da bi djeci omogućili sigurnost na mreži i teže im je pratiti medijske aktivnosti djece.

S obzirom na to da je stepen internet penetracije u Velikoj Britaniji i Bosni i Hercegovini sličan, te da su istraživanja među roditeljima u našoj zemlji pokazala da se roditelji ne osjećaju dovoljno educiranima da povećaju nivo medijske i informacijske pismenosti kod djece, moglo bi se pretpostaviti da bi istraživanje, poput OFCOM-a, i u našoj zemlji dalo slične rezultate.

Literatura

- Brites, Maria José et al. 2019. „Teachers and media literacy improvements, the relevance of specific training.“ *Proceedings of INTED2019 Conference*. Valencia. 1909-1914. Pristup: 11.1.2020.
https://www.academia.edu/38614148/Teachers_and_media_literacy_improvements_the_relevance_of_specific_training.
- Cambridge Assessment. 2016. The average age of teachers in secondary schools. Pristup: 1.12.2020. <https://www.cambridgeassessment.org.uk/our-research/data-bytes/the-average-age-of-teachers-in-secondary-schools/?fbclid=iwar2nhcgioij51f10vmnyum0q9lsnuzahj2lu7zrvzredqc-lxibqqitc5rw>
- Car, Viktorija, Turčilo, Lejla i Matović, Marijana. 2015. „Medijska pismenost - preduvjet za odgovorne medije: zbornik radova s 5. regionalne znanstvene konferencije Vjerodostojnost medija.“ Sarajevo: Fakultet političkih nauka.
- Crnogorac, Vesna, ur. 2016. „Medijska i informaciona pismenost u društvu znanja i biblioteke: zbornik radova sa međunarodne naučne konferencije Medijska i informaciona pismenost u društvu znanja i biblioteke.“ *Medijska i informaciona pismenost u društvu znanja i biblioteke*. Beograd: Bibliotekarsko društvo Srbije.
- Ciboci, Lana i Labaš, Danijel. 2019. „Digital Media Literacy, School and Contemporary Parenting.“ *Medijske studije* 10 (19): 83-101. Pristup 29.11.2020.
doi:<https://doi.org/10.20901/ms.10.19.5>.
- Čengić, Lea. 2019. *Medijsko opismenjavanje u porodici i preporuke za implementaciju projekata unapređenja medijske pismenosti u okviru porodice u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: Mediacentar. Pristup: 1.12.2020.
https://www.media.ba/sites/default/files/medijsko_opismenjavanje_u_porodici_1.pdf.

- Češi, Marijana i Barbaroša-Šikić, Mirela, ur. 2008. *Jezik, književnost i mediji u nastavi hrvatskoga jezika: suvremeni pristupi poučavanju u osnovnim i srednjim školama*. Jastrebarsko; Zagreb: Naklada Slap; Agencije za odgoj i obrazovanje.
- Dedić Bukvić, Emina i Lejla Hajdarpašić. 2013. „Informacijska pismenost: sadržaj programa obrazovanja nastavnika/ca.“ *Obrazovanje odraslih: časopis za obrazovanje odraslih i kulturu* 13 (1): 79-89. Pristupljeno 12. 20. 2020. <http://www.dvv-soe.org/images/dvv/Bosnia/Publications/casopis%201-2013.pdf>.
- Dedić Bukvić, Emina i Lejla Hajdarpašić. 2014. „Informacijska pismenost: imperativ društva znanja.“ *Pedagogija, obrazovanje i nastava: zbornik radova 2. Međunarodne znanstvene konferencije Mostar, 21.-23. ožujka 2013*. Mostar: Sveučilište u Mostaru, Fakultet prirodoslovno-matematičkih i odgojnih znanosti. 211-217.
- Dizdar, Senada, i Lejla Hajdarpašić. 2014. „Razvoj informacijske pismenosti na Univerzitetu u Sarajevu.“ *Čitalište: naučni časopis za teoriju i praksu bibliotekarstva* 24 (maj 2014): 25-31. Dostupno na: http://citaliste.rs/casopis/br24/dizdar_senada.pdf.
- Dizdar, Senada. 2012. „Informacijska pismenost u kontekstu dostizanja bolonjskih kompetencija.“ *Kontinuitet reforme visokog obrazovanja: zbornik radova*. Sarajevo: Univerzitet u Sarajevu. 45-56.
- Dizdar, Senada i Azra Hamulić. 2016. „Informacijska pismenost i profesionalna orijentacija.“ Uredio Ratko Knežević. *Zbornik radova međunarodne naučne konferencije „Informacijska pismenost na Zapadnom Balkanu“: Informacijska pismenost u digitalnom svijetu: 8-11. juni 2016*. Limerick: Limerick Institute of Technology. 103-108.
- Dizdar, Senada i Lejla Hajdarpašić. 2015. „Information Literacy Initiatives at the Faculty of Philosophy in Sarajevo.“ U *Media and information literacy for the sustainable development goals*, Uredio Jagtar Singh, 97-103. Göteborg: International Clearinghouse on Children: Youth and Media: Nordicom, University of Gothenburg. Pristupljeno 12. 20. 2020. https://www.nordicom.gu.se/sv/system/tdf/publikationer-hela-pdf/milid_yearbook_2015.pdf?file=1&type=node&id=36183&force=0.
- Dizdar, Senada, Džejla Khattab i Nadina Grebović-Lendo. 2016. „Understanding the Role of Libraries and Librarians in Information Literacy Implementation: Based on the Example of Students of the Faculty of Philosophy, University of Sarajevo“ u: Knežević, Ratko et al., ur. *Proceedings: International Scientific Conference "Western Balkan Information Literacy - Information Literacy in the Digital*

World, 8-11 June 2016. (str. 173-178). Bihać/Limerick: Limerick Institute of Technology.

Dizdar, Senada; Hajdarpašić, Lejla; Turčilo, Lejla i Rašidović, Ešrefa Beba. 2012. *Informacijska pismenost: smjernice za razvoj inovativnih mrežnih modula.*

Sarajevo: Univerzitet u Sarajevu.

Erdem, Cahit i Eristi, Bahadır. 2018. „Paving the Way for Media Literacy Instruction in Preservice Teacher Education: Prospective Teachers' Levels of Media Literacy Skills.“ *International Journal of Instruction* 11 (4): 795-810.

Eurostat. 2017. *Teachers in the EU.* Pristup 15.7.2020.

<https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/EDN-20171004-1?inheritRedirect=true>.

Fedorov, Alexander i Friesem, Elizaveta. 2015. „Soviet Cineclubs: Baranov's Film/Media Education Model.“ *Journal of Media Literacy Education* 7 (2): 12-22. Pristup: 14.11.2020. <https://digitalcommons.uri.edu/jmle/vol7/iss2/2/>.

Frau-Meigs, Divina. 2012. „Transliteracy as the New Research Horizon for Media and Information Literacy.“ *Medijske studije* III (6): 14-26. Pristup 28.9.2020. https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=141821.

French, Seth David i Campbell, Jacob. 2019. „Media Literacy and American Education: An Exploration with Détournement.“ *Journal of Media Literacy Education* 11 (1): 75-96. doi:10.23860/JMLE-2019-11-1-4.

Hadžialić, Sabahudin. 2018. *Medijska pismenost vs. političke manipulacije.* Travnik: Internacionalni univerzitet Travnik.

Hajdarpašić, Lejla. 2013. „Programi informacijske pismenosti u visokoškolskim ustanovama.“ Uredio Knežević Ratko. *Zbornik radova X međunarodne konferencije bibliotekara "Informacijska pismenost".* Kantonalna i univerzitetska biblioteka Bihać. 7-12.

Hajdarpašić, Lejla i Džejlja Khattab. 2019. „Information Literacy of Library Science Students at the Faculty of Philosophy, University of Sarajevo.“ *Revista română de biblioteconomie și știința informării : revistă trimestrală editată de Asociația bibliotecarilor din învățământ - România* 15 (1): 8-15. Pristupljeno 12. 10. 2020. <http://www.rrbsi.ro/index.php/rrbsi/article/view/71/29>.

Hajdarpašić, Lejla, Senada Dizdar i Alma Mešić. 2014. „Overview of Information Literacy Initiatives in the Sarajevo Canton.“ *Juni na uni: informacijska pismenost - cjeloživotno učenje.* 187-192.

- Halilović, Kanita, Hafiz Korac i Radenko Udovičić. 2017. *Media Literacy and Education needs of journalists and the public in Bosnia and Herzegovina*. Sarajevo: Media Initiatives. Pristup 23.11.2020. http://seemediapartnership.cji.ro/wp-content/uploads/2017/02/BiH_FINAL.pdf.
- Hattani, Hanae Ait. 2019. „Media Literacy Education in Secondary School: Teachers' Attitudes.“ *Journal of Media Research* 12 (1): 5-27. Pristup 28. 7.2020. <https://www.mrjournal.ro/docs/R2/33JMR1.pdf>.
- Hibert, Mario. 2018. *Digitalni odrast i postdigitalna dobra*. Zagreb: Multimedijalni institut i Institut za političku ekologiju. Pristup 14.9.2020. http://ipe.hr/wp-content/uploads/2019/01/Mario_Hibert-Digitalni_odrast.pdf.
- Hodžić, Sanela, Brankica Petković i Sandra Bašić-Hrvatini. 2019. *Medijska i informacijska pismenost u Bosni i Hercegovini: brojne inicijative civilnog sektora i nedostatak javnih politika*. Sarajevo: Fondacija za razvoj medija i civilnog društva Mediacentar. Pristup 25.10.2020. https://www.media.ba/sites/default/files/medijska_i_informacijska_pismenost_u_bosni_i_hercegovini_final.pdf.
- Ingvaldsen, Siri i Dianne Oberg. 2017. *Media and Information Literacy in Higher Education: Educating the Educators*. Chandos Publishing.
- Institut za društvena istraživanja Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Sarajevu. 2020. *Pregledna studija o politikama i strategijama medijske i informacijske pismenosti u Bosni i Hercegovini - Ver 2.0 (2020)*. Pristupljeno 1.12.2020. <https://fjn.unsa.ba/b/medijska-i-informacijska-pismenost/>
- Institut za društvena istraživanja Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Sarajevu. 2018. *Pozicijska studija o politikama i strategijama medijske i informacijske pismenosti u Bosni i Hercegovini: Medijska i informacijska pismenost: Vrijeme je za strateški pristup*. Pristupljeno 01.12.2020. <https://fjn.unsa.ba/b/medijska-i-informacijska-pismenost/>
- Institut za društvena istraživanja Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Sarajevu. 2020a. *Pozicijska studija o politikama i strategijama medijske i informacijske pismenosti u Bosni i Hercegovini - Ver 2.0 (2020): Medijska i informacijska pismenost: Vrijeme je za implementaciju usvojenih principa*. Pristup 1.12.2020. <https://fjn.unsa.ba/b/medijska-i-informacijska-pismenost/>
- Institut za društvena istraživanja Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Sarajevu. 2020b. *Pozicijska studija. Uloga organizacija civilnog društva u provedbi strategija i politika medijske i informacijske pismenosti u Bosni i Hercegovini*.

Pristupljeno 1.12.2020. <https://fpn.unsa.ba/b/medijska-i-informacijska-pismenost/>

- Janjić, Stefan i Slobodanka Dekić. 2019. *Priručnik za trenere iz oblasti medijske i informacijske pismenosti*. Sarajevo: Mediacentar. Pristupljeno 12.10.2020. https://www.media.ba/sites/default/files/miltot_prirucnik_-_final_0.pdf.
- Juras, Filip. 2019. „Informacijska pismenost u obrazovnom sustavu: pregled istraživanja.“ Završni rad, Odjel za informacijske znanosti, Sveučilište u Zadru, Zadar. Pristupljeno 1.11.2020. <https://repozitorij.unizd.hr/islandora/object/unizd%3A3436/datastream/PDF/view>.
- Leaning, Marcus. 2019. „An Approach to Digital Literacy through the Integration of Media and Information Literacy.“ *Critical Perspectives on Digital Literacies: Creating a Path Forward* (North Carolina State University) VII (2). Pristupljeno 27. 7.2020. <https://www.cogitatiopress.com/mediaandcommunication/article/view/1931/1931>.
- Hibert, Mario. 2008. „Informacijska etika u suvremenom informacijskom okruženju i bibliotečkim kurikulumima.“ u: *II Savjetovanje Reforma visokog obrazovanja - primjena Bolonjskih principa na Univerzitetu u Sarajevu, 11-12. aprila 2008: zbornik radova*. (str. 279-289). Sarajevo: Univerzitet u Sarajevu.
- Hibert, Mario. 2014. „Kritička (informacijska) pismenost: ka pedagogiji jaza.“ u: Lasić-Lazić, Jadranka, ur. *Informacijska tehnologija u obrazovanju: znanstvena monografija*. (str. 191-222). Zagreb: Zavod za informacijske studije.
- Hibert, Mario. 2014. „Critical Literacy – Open Values, Imaginary Rationalities.“ *Colloquia Humanistica 3. Multiple Biographies, Transcultural Experience*: 165-181.
- Ibrahimbegović-Tihak, Vanja, ur. 2015. „Medijska pismenost u digitalnom dobu.“ Sarajevo: Internews u Bosni i Hercegovini. Pristupljeno 10. 20. 2020. https://issuu.com/internewsbih/docs/zbornik-a5_final.
- Mavrak, Mirjana i Lejla Hajdarpašić. 2012. „Informacijska pismenost i pedagoško obrazovanje nastavnika.“ *Zbornik radova VI savjetovanje o reformi visokog obrazovanja: Kontinuitet reforme visokog obrazovanja*. Sarajevo: Univerzitet u Sarajevu. 165-177.
- Mlinarević, Izabela, Ivana Stanić i Tamara Zadravec. 2015. „Primjena informacijske i komunikacijske tehnologije u odgojno-obrazovnom sustavu kao polazište nastavi usmjerenoj na učenika u osnovnim i srednjim školama.“ *Glasnik*

- Društva knjižničara Slavonije, Baranje i Srijema* XIX (1-2): 47-60. Pristup 16.10.2020. <https://hrcak.srce.hr/239658>.
- Nežić Ljubić, Kristina. 2019. „Poticanje razvoja medijske pismenosti u ranom i predškolskom odgoju i obrazovanju.“ *Communication Management Review* IV (1): 284-301. Pristupljeno: 1.12.2020. doi:<https://doi.org/10.22522/cmr20190152>.
- Novković-Cvetković et al. 2018. „Media and Information Literacy - the Basis for Applying Digital Technologies in Teaching from the Discourse of Educational Needs of Teachers.“ *Croatian Journal of Education* 20(4). 1089-1114.
- Núñez Gómez, Patricia, Marcel Higuera Brunner, Beatriz Lamelas Ocaña, i María José Estables. 2016. „Competencies and Media Literacy in Primary. A case study about Advertising.“ *Prisma Social*/Nº Especial (1): 311-337. Pristupljeno 27.10.2020. <https://www.redalyc.org/articulo.oa?id=353747311012>.
- OECD. 2005. *Definiranje i odabir ključnih kompetencija*. Uredila Michelle Braš Roth. Prevela Ana Markočić Dekanić. Zagreb: Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanja - PISA centar. Pristupljeno 27.12.2020. https://pisa.ncvvo.hr/wp-content/uploads/2018/05/Definiranje-i-odabir-klju%C4%8Dnih-kompetencija_Final-version.pdf.
- PISA. 2018. Izvješće za Bosnu i Hercegovinu. Sarajevo: Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje. Pristupljeno 1.11.2020. http://skolegijum.ba/static/files/biblioteka/pdf/5dea77f96c465_PISA-2018-hr_SAKORICAMA.pdf.
- Rašević, Dragana. 2014. *Medijska kultura i medijska pismenost*. Banja Luka: Udruženje sociologa Banja Luka. Pristupljeno 2.11.2020. https://www.academia.edu/8156443/DRAGANA_RA%C5%A0EVI%C4%86_MEDIJSKA_KULTURA_I_MEDIJSKA_PISMENOST.
- Rašidović, Ešrefa Beba. 2014. „Model prožimanja komponenti u kurikulumu Fakulteta za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije Univerziteta u Sarajevu.“ *Juni na Uni*: 54-63.
- Rašidović, Beba Ešrefa. 2019. „Kurikulum za predmet informacijska pismenost.“ *Bosniaca: časopis Nacionalne i univerzitetske biblioteke Bosne i Hercegovine* 24 (24): 39-47. Pristupljeno 12. 20. 2020. <http://bosniaca.nub.ba/index.php/bosniaca/article/view/450/459>.
- Rašidović, Ešefa Beba. 2016. „Izborni predmet informacijske pismenosti 'Bibliotečko-informacijske baze' u kurikulumu Fakulteta za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije Univerziteta u Sarajevu.“ *Pregled* 57(2): 35-53.

- Rašidović, Ešrefa Beba. 2016. „Model prožimanja komponenti u curriculumu fakulteta za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije univerziteta u Sarajevu.“ *Zbornik radova Odsjeka za pedagogiju* 1(1): 249-257.
- Rašidović, Beba Ešrefa. 2019. „Medijska i informacijska pismenost (MIL), biblioteke i savremeni obrazovni sistemi.“ *Međunarodna konferencija Evropske smjernice za saradnju biblioteka, arhiva i muzeja: BAM*. 57-67. Pristupljeno 12. 20. 2020. http://www.bam.ba/images/stories/2019/20191224_zbornik_bam_2018_online_korigovano_compressed.pdf.
- Rašidović, Beba Ešrefa. 2015. „Upravljanje znanjem i informacijska pismenost - metakompetencije za nove načine učenja i izgradnju znanja.“ doktorska disertacija, Sarajevo, 410.
- Rek, Mateja. 2019. „Media education in Slovene preschools: a review of four studies.“ *CEPS Journal* (University of Ljubljana, Faculty of Education) 9 (1): 45-60. Pristupljeno 27.11.2020. https://www.pedocs.de/volltexte/2019/17089/pdf/cepsj_2019_1_Rek_Media_education_in_Slovene_preschools.pdf.
- Rotar Zgrabljic, Nada, ur. 2005. *Medijska pismenost i civilno društvo*. Sarajevo: Mediacentar. Pristupljeno 24.10.2020. https://www.media.ba/sites/default/files/media_literacy.pdf.
- Share, Jeff. 2017. „Preparing Educators to Teach Critical Media Literacy.“ *SoJo Journal: Educational Foundations and Social Justice Education* III (2): 15-33.
- Silajdžić, Lamija. 2019. „(Na)učiti roditelje medijskoj pismenosti. Prikaz knjige Medijsko opismenjanje u porodici i preporuke za implementaciju projekata unapređenja medijske pismenosti u okviru porodice u Bosni i Hercegovini, autorice Lee Čengić.“ *Obrazovanje odraslih* 19 (2): 129-132.
- Silajdžić, Lamija. 2020. „Medijske navike i medijska i informacijska pismenost studenata komunikologije.“ *Časopis SaZnanje* (2): 322-332.
- Šuta-Hibert, Monja, ur. 2017. *Prevenција vršnjačkog i rodno utemeljenog nasilja u školi: Jačanje partnerstva nastavnika i roditelja*. Sarajevo: TPO Fondacija. Pristupljeno 30.11.2020. <http://www.tpo.ba/b/dokument/Jacanje-partnerstva-nastavnika-i-roditelja-HR-Web.pdf>.
- Tajić, Lea. 2013. *Medijska pismenost u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: Internews u Bosni i Hercegovini. Pristupljeno 1.11.2020. https://epale.ec.europa.eu/sites/default/files/medijska_pismenost_u_bih.pdf.

- Trninić, Dragana. 2017. *Konceptualni okvir medijske pismenosti*. Banja Luka: Udruženje za filozofiju i društvenu misao.
- Tuka, Marija. 2018. „Medijska pismenost djece u osnovnoškolskom i srednjoškolskom obrazovanju.“ MA Teza, Odsjek za komunikologiju, Fakultet političkih nauka, Sarajevo.
- Turčilo, Lejla, Amer Osmić, i Jusuf Žiga. 2017. „Mladi, politika i mediji: priručnik za razvijanje političke i medijske pismenosti mladih.“ Sarajevo: Friedrich-Ebert-Stiftung. Pristupljeno 03.11.2020. <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/sarajevo/14153.pdf>.
- Turčilo, Lejla, i Belma, Buljubašić. 2017. *Mediji i shrinking space u Bosni i Hercegovini: utišani alternativni glasovi*. Sarajevo: Heinrich Böll Foundation. Pristupljeno 22.11.2020. https://ba.boell.org/sites/default/files/schrinking_spaces_-_studija_-_eng_-_26-10-2017_-_web_1.pdf.
- Udruženje „Lan“. 2020. *Medijska pismenost - kompetencija za život u 21. stoljeć u*. Bihać. Pristupljeno 26.11.2020. <http://lan.ba/udruzenjegradjanalan/wp-content/uploads/2020/06/Priru%C4%8Dnik-za-roditelje.pdf>.
- UNICEF. 2020. Medijske navike djece i stavovi roditelja. Finalni izvještaj. Pristupljeno 1.12.2020. <https://www.unicef.org/bih/media/5861/file/Medijske%20navike%20djece%20i%20stavovi%20roditelja.pdf>
- Vajzović, Emir. 2017. „Informacijsko društvo i demokratija: građanska pismenost za digitalno doba.“ *Digitalne medijske tehnologije i društveno-obrazovne promene* 7. Novi Sad: Filozofski fakultet, Odsjek za medijske studije. 268-278.
- Vajzović, Emir. 2019. „Medijska i informacijska pismenost u sistemu cyber sigurnosti.“ *Kriminalističke teme* XIX (5): 529-543. Pristupljeno 11. 3. 2020. <http://krimteme.fkn.unsa.ba/index.php/kt/article/view/240/237>.
- Vajzović, Emir, Amer, Džihana, Mario Hibert, Vanja Ibrahimbegović-Tihak, Feđa Kulenović, i Sarina Bakić. 2018. *Pregledna studija o politikama i strategijama medijske i informacijske pismenosti u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: Fakultet političkih nauka. Pristupljeno 29.11.2020. https://fnp.unsa.ba/b/wp-content/uploads/2018/05/PreglednaStudija_MIP_BHS.pdf.
- Vajzović, Emir, Lejla Turčilo, Haris Cerić, Amer Osmić, i Lamija Silajdžić. 2019. „Uvođenje medijske i informacijske pismenosti u obrazovni sistem - procjena kompetencija nastavnika za podučavanje medijske i informacijske pismenosti u Kantonu Sarajevo.“ *Sarajevski žurnal za društvena pitanja* (Univerzitet u Sarajevu, Fakultet političkih nauka) (VIII): 131-163.

- Vehab, Ajla, i Mirjana Mavrak. 2017. „Informatičko-informacijska pismenost u nastavničkoj profesiji kao izazov u edukaciji edukatora.“ *Časopis za obrazovanje odraslih i kulturu* 2: 97-122. Pristupljeno 30.10.2020. http://www.dvv-international.ba/fileadmin/files/bosnia-and-herzegovina/Documents/Casopis_2_2016.pdf.
- Vrkić-Dimić, Jasmina. 2014. „Suvremeni oblici pismenosti.“ *Školski vjesnik* 63 (3): 381-394. Pristupljeno 8.10. 2020. https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=200650.
- Vukadinović Zindović, Gordana. 2001. *Pars pro toto: medijska pismenost za nastavnike osnovnih škola*. Beograd: Centar za audiovizuelne medije - Medija fokus.

ⁱ Pilot-istraživanje samoprocjene kompetencija nastavnika i bibliotekara osnovnih i srednjih škola u Kantonu Sarajevu rađeno je u sklopu projekta “Izgradnja povjerenja u medije u Jugoistočnoj Evropi i Turskoj” koje su podržali EU i UNESCO (2018.-2019.).

ⁱⁱ U okviru projekta „Dijalog za budućnost“, koji provode agencije Ujedinjenih nacija, provedeno je istraživanje samoprocjene kompetencija nastavnika i bibliotekara u Bosni i Hercegovini (2019.-2020.).

ⁱⁱⁱ U okviru projekta „Dijalog za budućnost“, koji provode agencije Ujedinjenih nacija, provedeno je istraživanje kompetencija roditelja i djece o nivou medijske i informacijske pismenosti kao i savjeti za buduća istraživanja kompetencija djece i mladih o medijskoj i informacijskoj pismenosti (2019.-2020.).

^{iv} Pojam *kompetencija* (OECD 2005) ne podrazumjeva znanje i vještine, već i „sposobnosti odgovaranja na kompleksne zahtjeve korištenjem i mobilizacijom u određenom kontekstu“ (4).

VI. PRILOZI

DEKLARACIJA O ZNAČAJU MEDIJSKE I INFORMACIJSKE PISMENOSTI U BOSNI I HERCEGOVINI

Deklaraciju je usvojila Savjetodavna grupa za Medijsku i informacijsku pismenost u Bosni i Hercegovini u Sarajevu, 28.01.2019. godine na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Sarajevu na inicijativu Instituta za društvena istraživanja Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Sarajevu.

Činjenica da se informacijska, komunikacijska, medijska i obrazovna okruženja mijenjaju, stvara nove mogućnosti i izazove modernim društvima. Kvalitet primljenih informacija uveliko utječe na naše odluke i postupke koji proizlaze, kao i na mogućnost svakog od nas da ostvaruje osnovna prava i slobode, te da samostalno odlučuje i doprinosi ličnom razvoju. Tehnološki napredak u telekomunikacijama podstaknuo je, kvalitativno i kvantitativno, razvoj medija i drugih dobavljača informacija od kojih građanke i građani stječu različita znanja i primaju brojne i značajne informacije uz mogućnost da ih dalje obrađuju i distribuiraju. Takav napredak i razvoj prate i brojni izazovi koji zahtijevaju adekvatan društveni odgovor. Dobro informiran i obrazovan pojedinac predstavlja ključni element svakog društva i demokratskog procesa. Grupa znanja i vještina iz domena građanske pismenosti, uključuje razvijenu medijsku i informacijsku pismenost i potrebna je svakome. Medijska i informacijska pismenost je skup sposobnosti koje osnažuju građane za pristup, preuzimanje, razumijevanje, procjenu i korištenje, stvaranje i dijeljenje informacijskih i medijskih sadržaja u svim formatima, pomoću različitih alata, na kritičan, etički i učinkovit način, u cilju učestvovanja i angažmana u osobnim, profesionalnim i društvenim aktivnostima. Navedeno oslikava samo dio značaja i potreba za medijskom i informacijskom pismenošću, te se, kako ističe i Moskovska deklaracija o medijskoj i informacijskoj pismenosti (2012), za slobodno i efektivno korištenje informacija pojedinci, organizacije i društva trebaju baviti prevazilaženjem brojnih prepreka i izazova, kao što su:

- ograničeni kapaciteti, resursi i infrastruktura;

- cenzura, ograničene informacije u javnoj domeni, komercijalizacija, privatizacija i monopolizacija informacija;
- nedostatak poštivanja kulturne i jezične raznolikosti;
- prekomjerne i neprikladne zakonske prepreke za pristup, distribuciju i posjedovanje informacija;
- nedovoljno razvijena svijest o važnosti dugoročnog očuvanja informacija, naročito ličnih digitalnih informacija;
- nedostatak međusektorske i interdisciplinarne saradnje među ključnim akterima (između bibliotekara i medijskih edukatora, između medija i akademskih organizacija, itd.).

MI, potpisnici ove Deklaracije smatramo:

1. Medijska i informacijska pismenost (MIP) jest preduvjet održivog razvoja otvorenih, pluralnih, inkluzivnih i participativnih društava znanja, te građanskih institucija, organizacija, zajednica i pojedinaca koji čine ta društva.
2. Medijska i informacijska pismenost odnosi se na kognitivne, tehničke i socijalne vještine i sposobnosti građanki i građana da pristupaju, kritički ocjenjuju, koriste i doprinose informacijskim i medijskim sadržajima putem tradicionalnih i digitalnih informacijskih i medijskih platformi i tehnologija, uz razumijevanje kako te platforme i tehnologije djeluju, kako da prilikom njihovog korištenja upravljaju vlastitim pravima i poštuju prava drugih, kako da prepoznaju i izbjegnu štetne sadržaje i usluge, da svrsishodno koriste informacije, medijske sadržaje i platforme da bi zadovoljili svoje komunikacijske potrebe i interese kao pojedinci i kao pripadnici svojih zajednica, te da bi prakticirali aktivno i odgovorno učešće u tradicionalnoj i digitalnoj javnoj sferi i u demokratskim procesima.
3. Koncept MIP podržava UNESCO-ov integralni pristup, te se temelji na Konsultacijama o strategijama i politikama MIP-a u Bosni i Hercegovini (2018), kao i prethodnim međunarodnim dokumentima kao što su: Praška deklaracija "Prema informacijsko pismenoj zajednici" (2003); Aleksandrijska objava "Svjetionici informacijskog društva" (2005); Fez deklaracija o medijskoj i informacijskoj pismenosti (2011); preporuke IFLA-e o medijskoj i informacijskoj pismenosti (2011); Moskovska

deklaracija o medijskoj i informacijskoj pismenosti (2012); i UNESCO Smjernice za razvoj politika i strategija MIP (2013). MIP podupire bitne kompetencije potrebne za djelotvoran rad na ostvarivanju UN-ovih ciljeva održivog razvoja, Deklaracije UN-a o ljudskim pravima, kao i ciljeve koje promiče Svjetski samit o informacijskom društvu.

4. Da bi bili postignuti ovi ciljevi, pojedincima, zajednicama, kompanijama, organizacijama i nacijama stalno su potrebne informacije o njima samima i njihovom okruženju, kao i razumijevanje različitih medija putem kojih se takve informacije mogu pronaći, razumjeti i saopćiti. Ipak, mediji su u stalnom stanju promjene. Novi tehnološki razvoj i dalje mijenja parametre rada, slobodnog vremena, porodičnog života i građanstva. Širom svijeta ljudi žive u okruženju koje sve više definira konvergencija različitih medija, interaktivnost, umrežavanje i globalizacija. Važnost medija i mreža vršnjaka posebno se povećala kod mlađe populacije, pa se veći dio odrastanja odvija izvan tradicionalnih okruženja za učenje. Stvaranje medija danas više nije u rukama ograničene grupe stručnjaka; sada ga svako može generirati.
5. Istovremeno, digitalna podjela ostaje značajna. Mnogi ljudi u Bosni i Hercegovini uopće nemaju pristup informacijama i medijima. Čak i u razvijenom svijetu, ograničenja se postavljaju na fizički pristup tehnologijama i mnogi ljudi nemaju potrebne vještine i razvijenu sposobnost kritičkog razmišljanja nužnih za donošenje utemeljenih odluka i rješavanje problema u svakom aspektu života.

Stoga, MI, potpisnici ove Deklaracije, pozivamo na:

- (1) KREIRANJE STRATEGIJE ZA RAZVOJ MEDIJSKE I INFORMACIJSKE PISMENOSTI U BOSNI I HERCEGOVINI;
- (2) ODREĐIVANJE JAVNOG TIJELA KOJE ĆE IMATI KOORDINACIJSKU ULOGU U IMPLEMENTACIJI POLITIKA I STRATEGIJA MEDIJSKE I INFORMACIJSKE PISMENOSTI;
- (3) HARMONIZIRANJE SEKTORA FORMALNOG OBRAZOVANJA SA CILJEVIMA MEDIJSKE I INFORMACIJSKE PISMENOSTI, zajedno s gradnjom kapaciteta onih koji će implementirati te politike u obrazovnoj praksi, kao i osnaživanjem interdisciplinarnih akademskih programa;

- (4) RAZVOJ MEDIJSKE I INFORMACIJSKE PISMENOSTI ZA ODRA-SLE U KONTEKSTU NEFORMALNOG I CJELOŽIVOTNOG UČE-NJA, kako bi se izgradilo okruženje za kontinuirani razvoj potrebnih vještina za aktivno građanstvo i zapošljavanje;
- (5) JAČANJE ULOGE BIBLIOTEKA i drugih baštinskih ustanova kao ključnih aktera u procesu cjeloživotnog učenja i obrazovanja, posebno učenja uz podršku novih medija i tehnologija, kao i prenošenja znanja MIP-a širokim korisničkim zajednicama;
- (6) PREPOZNAVANJE ORGANIZACIJA CIVILNOG DRUŠTVA kao partnera u procesima razvoja strategija i politika medijske pismenosti, te razvijanje saradnje između javnog i civilnog sektora u analizama politika, konsultacijama, definiranju pravaca strateškog razvoja i implementiranju edukacijskih projekata.

Sarajevo, 28. 1. 2019. godine

POZICIJSKA STUDIJA O POLITIKAMA I STRATEGIJAMA MEDIJSKE I INFORMACIJSKE PISMENOSTI U BOSNI I HERCEGOVINI

Ver 2.0 (2020): medijska i informacijska pismenost: vrijeme je za implementaciju usvojenih principa

Svrha dokumenta je dopuna „Pozicijske studije o politikama i strategijama medijske i informacijske pismenosti u Bosni i Hercegovini“, koju je pripremio Institut za društvena istraživanja Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Sarajevu 2018. godine. U ovoj dopuni (2020) predstavljeni su ključni naporu za unapređenje medijske i informacijske pismenosti u Bosni i Hercegovini, te pomaci koji su napravljeni u realizaciji preporuka u odnosu na period koji je pokrivala prethodna Pozicijska studija. U Pozicijskoj studiji iz 2018. godine je jasno obrazloženo zašto je medijska i informacijska pismenost važna, te koji bi strateški pristup bio optimalan za unapređenje nivoa medijske i informacijske pismenosti u Bosni i Hercegovini. U smislu konkretizacije strateških odrednica pozicijske studije iz 2018. godine, nastavljani su naporu u razvoju modela horizontalne i vertikalne integracije medijske i informacijske pismenosti u Bosni i Hercegovini, na održiv i izvodiv način.

Medijska i informacijska pismenost, zasnovana na principima cjeloživotnog učenja, krovna je kompetencija koja se pretpostavlja u društvu koje je doživjelo digitalnu transformaciju i očekuje od građanina da je dovoljno informiran i obrazovan kako bi bio ravnopravan sudionik u demokratskom diskursu, te kao proaktivni samostalni subjekt, konstruktivno i odgovorno donosio odluke i doprinosa društvu znanja.

Postojeće stanje medijske i informacijske pismenosti u Bosni i Hercegovini, promatrano preko dostupnih studija i literature o medijskoj i informacijskoj pismenosti u Bosni i Hercegovini, radionice (održane 21. 4. 2018) i konsultacija o politikama i strategijama medijske i informacijske pismenosti u Bosni i Hercegovini (održanih 23. 4. 2018), Deklaracije o značaju medijske i informacijske pismenosti u Bosni i Hercegovini (usvojene 28. 1. 2019), radionica u Bosni i Hercegovini iz šire oblasti medijske i informacijske pismenosti (ukupno 22 radionice održane tokom 2019. i 2020. godine), te provedenih istraživanja o

kompetencijama nastavnika, bibliotekara, roditelja i djece u Bosni i Hercegovini, upućuje na potrebu dopune prethodne Pozicijske studije.

Strateško promišljanje o unapređenju medijske i informacijske pismenosti počiva na informacijama prikupljenim kroz sveobuhvatni konsultativni proces sa svim ključnim akterima u Bosni i Hercegovini tokom protekle četiri godine koje je vodio Institut za društvena istraživanja Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Sarajevu.²²

Državna komisija Bosne i Hercegovine za saradnju sa UNESCO-m dala je podršku ovim procesima kao i samom Institutu u aktivnostima. Podrška svih relevantnih aktera i institucija Institutu za društvena istraživanja Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Sarajevu u namjeri da nastavi holistički i integrativni proces kako bi se stvorili preduvjeti za pripremu strateškog okvira za unapređenje medijske i informacijske pismenosti u Bosni i Hercegovini, obavezuje da se u dopunjenoj pozicijskoj studiji predstavi analiza o napretku u provedbi prethodno iznesenih preporuka, te ukaže na daljnje korake za unapređenje medijske i informacijske pismenosti.

I Kreiranje strategije za razvoj medijske i informacijske pismenosti u Bosni i Hercegovini

U odnosu na prethodnu Pozicijsku studiju, zabilježen je **minimalan napredak**. Jedini mjerljiv napredak u ovom segmentu unapređenja medijske i informacijske pismenosti, a koji je vezan za strateško promišljanje, jeste potpisivanje „Deklaracije o značaju medijske i informacijske pismenosti u Bosni i Hercegovini“ 2019. godine. Deklaracija je osigurala da se urgencija strateškog promišljanja o medijskoj i informacijskoj pismenosti aktualizira kod svih ključnih učesnika u procesu.

²² Konsultativni proces je ostvaren kroz proces Konsultacija o politikama i strategijama medijske i informacijske pismenosti u Bosni i Hercegovini, na osnovu rada i rezultata UN agencija, koje su u konačnici uključile više od 1.200 pojedinaca kroz različite oblike sudjelovanja. Proces se odvijao u Banjoj Luci, Mostaru, Istočnom Sarajevu i Sarajevu. Rad radne grupe, radionice, pilotiranje medijske i informacijske pismenosti kroz radionice u osnovnim i srednjim školama, treninzi pojedinačno optimizirani za grupe kao što su bibliotekari, novinari, studenti i nastavnici, okrugli stolovi i konferencije, u konačnici su osigurali da sva strateška promišljanja o medijskoj i informacijskoj pismenosti budu potkrijepljena naučnim istraživanjima, akademskim radom i konsultacijama s ključnim akterima.

Podrška medijskoj i informacijskoj pismenosti je još deklarativna, jer ni u jednom obrazovnom sistemu nemamo usvojenu strategiju koja bi podržala sistemsko i održivo uvođenje medijske i informacijske pismenosti u formalno obrazovanje. Institucije od krucijalnog značaja za izradu i donošenje strategije medijske i informacijske pismenosti su: Ministarstvo civilnih poslova Bosne i Hercegovine, Ministarstvo komunikacija i prometa Bosne i Hercegovine, Ministarstvo sigurnosti Bosne i Hercegovine, Državna komisija Bosne i Hercegovine za saradnju s UNESCO-om i Regulatorna agencija za komunikacije Bosne i Hercegovine.

Navedene institucije i dalje imaju važnu i presudnu ulogu u procesu u strateškoj provedbi aktivnosti vezanih za pokrenute procese.

Ipak, bitno je naglasiti da je usvajanje Deklaracije značajno unaprijedilo promišljanje strateških principa. Ovi principi preciziraju važne odrednice za buduće strateško osmišljavanje medijske i informacijske pismenosti u Bosni i Hercegovini, te nalažu da se prilikom izrade strategija uzme u obzir da:

- i. Medijska i informacijska pismenost je preduvjet održivog razvoja otvorenih, pluralnih, inkluzivnih i participativnih društava znanja;
- ii. Medijska i informacijska pismenost se odnosi na kognitivne, tehničke i socijalne vještine i sposobnosti građanki i građana da pristupaju, kritički ocjenjuju, koriste i doprinose vještinama odgovornog, participativnog i kritičkog korištenja, upravljanja i kreiranja informacija, te razumijevanja uloge medija u demokratizaciji društva (demokratizacije putem medija i demokratizacije samih medija);
- iii. Medijsku i informacijsku pismenost podržava integralni pristup UNESCO-a, te se temelji na Konsultacijama o strategijama i politikama o medijskoj i informacijskoj pismenosti u Bosni i Hercegovini (2018), kao i prethodnim međunarodnim dokumentima²³;
- iv. Da bi se postigli ovi ciljevi, neophodno je suštinsko razumijevanje digitalne transformacije informacijskog društva, a u skladu s tim i samih obrazovnih procesa;

²³ Praška deklaracija "Prema informacijsko pismenoj zajednici" (2003); Aleksandrijska objava "Svjetionici informacijskog društva" (2005); Fez deklaracija o medijskoj i informacijskoj pismenosti (2011); preporuke IFLA-e o medijskoj i informacijskoj pismenosti (2011); Moskovska deklaracija o medijskoj i informacijskoj pismenosti (2012); i UNESCO Smjernice za razvoj politika i strategija MIP (2013).

- v. Kompleksne interakcije između društva, tehnologije i novomedijskog okruženja onemogućavaju da se bez vještina informacijske i medijske pismenosti stvaraju pretpostavke za lični razvoj i političku socijalizaciju.

II Određivanje javnog tijela koje će imati koordinacijsku ulogu u implementaciji politika i strategija medijske i informacijske pismenosti

U odnosu na prethodnu Pozicijsku studiju, u protekle dvije godine **nema napretka** u utvrđivanju ili formiranju koordinacijskog tijela. Kao što je i u prethodnoj studiji navedeno, moguće rješenje podrazumijeva dodjeljivanje (taktično-operativne) koordinacijske uloge Regulatornoj agenciji za komunikacije Bosne i Hercegovine, koja je već prepoznata kao jedan od lidera u promicanju medijske i informacijske pismenosti u Bosni i Hercegovini. Regulatorna agencija za komunikacije Bosne i Hercegovine djeluje na državnom nivou, ima izuzetno osposobljeno i stručno osoblje i ima određeni stepen nezavisnosti od političkih utjecaja.

Posljednja interna reorganizacija i sistematizacija unutar Regulatorne agencije za komunikacije Bosne i Hercegovine potvrđuje ovo opredjeljenje. Sve to je čvrst temelj za učinkovito i pravovremeno provođenje planiranih aktivnosti.

Stratešku podršku ovoj agenciji trebalo bi dati Ministarstvo civilnih poslova Bosne i Hercegovine, Ministarstvo komunikacija i prometa Bosne i Hercegovine, Ministarstvo sigurnosti Bosne i Hercegovine i Državna komisija Bosne i Hercegovine za saradnju s UNESCO-m. Učešće navedenih institucija tako ne bi bilo svedeno isključivo na deklarativnu podršku, već na precizno definirane obaveze i zadatke u procesu. Ministarstvo civilnih poslova Bosne i Hercegovine bilo bi zaduženo za polje obrazovanja i obrazovnih institucija, Ministarstvo komunikacija i prometa Bosne i Hercegovine imalo bi zaduženja koja proizlaze iz razvoja informacijskog društva²⁴, Ministarstvo sigurnosti Bosne i Hercegovine bilo bi zaduženo za oblast cyber sigurnosti²⁵, dok bi Državna komisija Bosne i Hercegovine za saradnju s UNESCO-m koordinirala rad u skladu sa svojim mandatom. Regulatorna agencija za komunikacije Bosne i Hercegovine, pored

²⁴ U skladu sa Odlukom Vijeća ministara BiH o usvajanju Politike razvoja informacijskog društva Bosne i Hercegovine za period 2017-2021, Sl. Gl. BiH 42/17

²⁵ U skladu sa Smjernicama za strateški okvir cyber sigurnosti u Bosni i Hercegovini (2019) OSCE. Dostupno na: <https://www.osce.org/bs/mission-to-bosnia-and-herzegovina/438386>

ostalog, bila bi zadužena i za koordinaciju aktivnosti vezanih za civilno društvo i medije.

III Harmoniziranje sektora formalnog obrazovanja sa ciljevima medijske i informacijske pismenosti

U odnosu na prethodnu Pozicijsku studiju (2018) zabilježen je **minimalan napredak** u ovom segmentu. U harmoniziranju sektora formalnog obrazovanja sa ciljevima medijske i informacijske pismenosti mjerljiv pomak su napravili Fakultet političkih nauka Univerziteta u Sarajevu i Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu uvođenjem predmeta Medijska i informacijska pismenost na studijske programe.²⁶

Institut za društvena istraživanja Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Sarajevu je, vođen usvojenim dokumentima i metodologijama UNESCO-a i drugih autora, također, napravio pomak u osmišljavanju osnovnih principa te harmonizacije, tj.: **hibridnog modela višekomponentne integracije medijske i informacijske pismenosti u obrazovni sistem, dinamičkog digitalnog objekta učenja i vođenog istraživačkog učenja.**

Razrađena je ideja hibridnog modela višekomponentne integracije kao način integracije medijske i informacijske pismenosti u obrazovne sisteme koji uključuje i horizontalnu i vertikalnu integraciju.

Vertikalna integracija se odnosi na razvoj nauke, istraživanja i cjeloživotno obrazovanje donositeljima odluka, osigurati stručno i profesionalno usavršavanje, te rad s nastavnicima, bibliotekarima i ostalim akterima svih nivoa obrazovnog sistema. Horizontalna integracija podrazumijeva kroskurikularnu saradnju nastavnika i bibliotekara u okviru nastavnih programa i planova, te ishoda učenja. U tom kontekstu, fokus je na principima i sadržajima za razvoj krovne kompetencije medijske i informacijske pismenosti u okviru (reformne) obrazovnog sistema i društva.

Naredni princip harmonizacije razrađen je kroz koncept **dinamičkog digitalnog objekta učenja.** Ovaj princip harmonizacije je neminovan iskorak u kontekstu

²⁶ Na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Sarajevu, na Odsjeku sigurnosnih i mirovnih studija (I. godina, I semestar). Na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Sarajevu, na Odsjeku za komparativnu književnost i informacijske nauke (I. godina, II semestar).

digitalne transformacije društva, obrazovanja i nastavnih materijala. Princip u konačnici podržava hibridni model višekomponentne integracije kroz osiguranje radnih i nastavnih materijala, te instrumenata učenja, a dugoročno gledano će osigurati da proces integracije medijske i informacijske pismenosti u sisteme obrazovanja bude održiv.

Princip harmonizacije pretpostavlja i podržava **vođeno istraživačko učenje**: kao metodu uspostavljanja kolaborativne istraživačke zajednice učenika, nastavnika i bibliotekara, bazirano na inovativnom timskom pristupu istraživačkom procesu kojim se potiču i razvijaju pedagoške prakse autonomije učenja.

U segmentu harmoniziranja sektora formalnog obrazovanja sa ciljevima medijske i informacijske pismenosti mjerljivim napretkom se može smatrati uključivanje online platformi u nastavu, prouzrokovane pandemijom COVIDA-19, kao vid gotovo prisilne digitalizacije. Ipak, bitno je naglasiti da ovaj napredak nije rezultat strateškog i osmišljenog pristupa unapređenja medijske i informacijske pismenosti. Trenutno nastavni planovi i programi osnovnih i srednjih škola koriste nove tehnologije za realizaciju nastave bez adekvatne pripremljenosti škola za aktualizaciju medijske i informacijske pismenosti kroz nastavničke kompetencije.

Nema mjerljivih pomaka ni u integraciji medijske i informacijske pismenosti u školske vannastavne aktivnosti kako bi se dopunilo formalno okruženje učionica, razvijanje školskih biblioteka na svim nivoima obrazovanja kao ključnih mjesta za akumulaciju znanja, istraživanja i distribucije svih dostupnih informacija i medija. Biblioteke su neiskorišten školski resurs za podršku digitalne transformacije učenja, a bibliotekari neprepoznati kao informacijski stručnjaci.

Zabilježen je određeni broj *ad-hoc* radionica u obrazovnom sistemu koje manjkom dugoročno promišljenog pristupa, između ostalog, prave zamor sistema i učesnika, umjesto strateškog napretka u razvoju medijske i informacijske pismenosti u Bosni i Hercegovini.

IV Razvoj medijske i informacijske pismenosti za odrasle u kontekstu neformalnog i cjeloživotnog učenja

Minimalan napredak se bilježi u ovom segmentu s obzirom na to da su programi i aktivnosti koje su nudili međunarodni donatori u većem dijelu okončani, sa izuzetkom nekolicine koji se bave problematikom dezinformacija, provjerom

činjenica (*eng. fact-checking*), i sl. Ono što je očito jeste da su se, zbog manjka strateškog pristupa i koordinacije, prethodno utrošeni resursi i naponi kako bi se izgradilo okruženje za kontinuirani razvoj potrebnih vještina za aktivno građanstvo i zapošljavanje, pokazali kao neodrživi.

V Jačanje uloge biblioteka

U segmentu vezanom za ulaganje u razvoj biblioteka i drugih baštinskih ustanova kao ključnih aktera u procesu cjeloživotnog učenja i obrazovanja, posebno učenja uz podršku digitalnih tehnologija, **nema napretka**.

VI Prepoznavanje organizacija civilnog društva kao partnera

Iako pojedini akteri civilnog društva daju svoj doprinos kroz različite projekte i kampanje, suštinski, nema napretka u prepoznavanju civilnog društva kao partnera u procesima razvoja i promocije strategija i politika medijske i informacijske pismenosti, te razvijanju civilno-javnog partnerstva u analizama politika, konsultacijama, definiranju pravaca strateškog razvoja i implementiranju projekata. Javne institucije se nisu strateški odredile prema akterima i organizacijama civilnog društva, kao ni prema konceptu civilno-javnog partnerstva.

Zaključci i preporuke

U skladu s navedenih šest preporuka i napretkom koji je uočen, te opredjeljenjem potpisnika „Deklaracije o značaju medijske i informacijske pismenosti u Bosni i Hercegovini“ iz 2019. godine, neupitna je potreba pristupanju izrade strateškog okvira u BiH i strategija u ovoj oblasti. Kako bi se proces pokrenuo, potrebno je poduzeti sljedeće korake:

- *Podizanje svijesti o značaju medijske i informacijske pismenosti (s fokusom na javni sektor i subjekte u obrazovanju)*

Svijest kako u okviru javnog sektora tako i u okviru sektora obrazovanja je na nivou poznavanja osnova medijske i informacijske pismenosti i nema jasno formiranog stava o neophodnosti razvoja javnih politika koje bi unaprijedile ovaj bitan uvjet za razvoj društva u cjelini. Neophodno je poduzeti aktivnosti podizanja svijesti koje bi približile suštinske vrijednosti i prednosti strateškog promišljanja o

medijskoj i informacijskoj pismenosti. Ovom aktivnošću osiguralo bi se da, do sada samo deklarativna podrška, preraste u suštinsku podršku.

- ***Razumijevanje obrazovnih politika o značaju uključivanja medijske i informacijske pismenosti u obrazovni sistem***

Institucije u sektoru obrazovanja moraju razviti svijest o prioritetu integriranja medijske i informacijske pismenosti u formalno obrazovanje. Nerazumijevanje osnovnih principa, a ni urgencije vezane za razvoj vještina medijske i informacijske pismenosti među svim učesnicima obrazovnog procesa, u znatnoj mjeri onemogućavaju ubrzaniji rad na strateškom promišljanju i kreiranju politika o medijskoj i informacijskoj pismenosti. Također, uslijed nespremnosti za sistemsku integraciju medijske i informacijske pismenosti u obrazovni proces, obrazovni sistemi se susreću s polovičnim, a ponekad i konfliktnim metodologijama integracije medijske i informacijske pismenosti u strukture formalnog obrazovanja.

Horizontala i vertikalna integracija medijske i informacijske pismenosti u obrazovni sistem kroz hibridni model višekomponentne integracije je izvodiv i održiv proces kao optimalan model intervencije javne politike. Nadležna ministarstva i zavodi trebaju napraviti stimulativni okvir za provedbu.

Drugu Pozicijsku studiju o politici i strategiji medijske i informacijske pismenosti u Bosni i Hercegovini razvio je multidisciplinarni tim stručnjaka, kroz naučnoistraživački rad i akademsku izvrsnost, koje je angažirao Institut za društvena istraživanja Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Sarajevu. Ona je zasnovana na nalazima „Pregledne studije o politikama i strategijama medijske i informacijske pismenosti u Bosni i Hercegovini“, zaključcima Konsultacija o medijskoj i informacijskoj pismenosti u Bosni i Hercegovini, koje su uključile međusektorske debate i učešće različitih aktera. Konsultacije je organizirao Univerzitet u Sarajevu (Fakultet političkih nauka i Filozofski fakultet – Odsjek za komparativnu književnost i informacijske nauke) i Ministarstvo civilnih poslova Bosne i Hercegovine uz podršku Državne komisije Bosne i Hercegovine za saradnju s UNESCO-om u aprilu 2018. godine. Aktivnost je urađena u sklopu projekta „Izgradnja povjerenja u medije u Jugoistočnoj Evropi i Turskoj – Faza II“.

Puni izvještaj i drugi relevantni dokumenti dostupni su na:
<http://fpn.unsa.ba/b/medijska-i-informacijska-pismenost/>

Literatura

- Brunwasser, Matthew. Turčilo, Lejla i Marko, Davor. 2016. *Assessment of the media sector in Bosnia and Herzegovina. Final Report*. Sarajevo: USAID. Dostupno na: http://pdf.usaid.gov/pdf_docs/PA00M8ZB.pdf
- Coiro, Julie et al. 2016. „Personal Inquiry and Online Research“ *The Reading Teacher* 69(5): 483- 492.
- Čičkušić, Vesima. 2015. „Percepcija i stavovi BiH nastavnika o medijskom obrazovanju.“ *Medijski dijalozi* 8(22), 123-140.
- Dewey, John. 1938. *Experience and Education*. New York: Macmillan Company.
- Dizdar, Senada. 2007. „Obrazovanje bibliotekara: prilagođavanja tradicionalnih programa 'novom vremenu' i promijenjenim zadacima“. *ICSL Yearbook of International Convention of Slavic Librarians' in Sarajevo* 3(3), 31-44.
- Floridi, Luciano, ur. 2015. *The Onlife Manifesto. Being Human in a Hyperconnected Era*. Springer International Publishing.
- Grizzle, Alton et al. 2013. *Media and Information Literacy. Policy and Strategy Guidelines*. Paris: UNESCO. Dostupno na: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000225606>
- Hauben, Michael et al. 1997. *Netizens: On the History and Impact of Usenet and the Internet*. Los Alamitos: IEEE Computer Society Press.
- Hibert, Mario. 2018. *Digitalni odrast i postdigitalna dobra*. Zagreb: Multimedijalni institut i Institut za političku ekologiju. Dostupno na: http://ipe.hr/wp-content/uploads/2019/01/Mario_Hibert-Digitalni_odrast.pdf
- Hobbs, Renee i Coiro, Julie. 2018. „Design features of a professional development program in digital literacy.“ *Journal of Adolescent & Adult Literacy*, 50(3): 304-334.
- Hobbs, Renee. 2011. *Digital and Media Literacy*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Hodžić Sanela et al. 2019. Medijska i informacijska pismenost u Bosni i Hercegovini: brojne inicijative civilnog sektora i nedostatak javnih politika. Sarajevo: Mediacentar. Studija finansijski podržala Evropska unija. Dostupna na: https://www.media.ba/sites/default/files/medijska_i_informacijska_pismenost_u_bosni_i_hercegovini_final.pdf
- Jandrić, Petar. 2014. *Digitalno učenje*. Zagreb: Školska knjiga.

Kuhlthau, Carol. 2004. *Seeking meaning: A process approach to library and information services*.

Westport, CT: Libraries Unlimited/Greenwood Press.

Kuhlthau, Carol et al. 2012. *Guided Inquiry Design: A framework for inquiry in your school*. Santa Barbara. CA: Libraries Unlimited

Kuhlthau, Carol et al. 2015. *Guided Inquiry: Learning in the 21st Century*. Santa Barbara. CA: Libraries Unlimited.

Kuhlthau, Carol et al. 2019. *Vođeno istraživačko učenje – učenje u 21. stoljeću*. Zagreb: Školskajniga.

Kuhlthau, Carol i Manitoes, Leslie. 2014. „Making the Shift. From Traditional Research Assignment to Guided Inquiry Learning.“ *Knowledge Quest* 43(2): 8-17.

Rheingold, Howard. 2008. „Using Participatory Media and Public Voice to Encourage Civic Engagement“. u Bennet, W. Lance, ur., *Civic Life Online: Learning How Digital Media Can Engage Youth* (97-118). Cambridge, MA: The MIT Press.

Singh. Jagtar et al., ur. 2015. *Media and Information Literacy for the Sustainable Development Goals, The International Clearinghouse on Children, Youth and Media. A UNESCO supported initiative*. Dostupno na: https://milunesco.unaoc.org/wpcontent/uploads/2015/07/milid_yearbook_20151.pdf.

Stalder, Felix. 2018. *Digital Condition*. Cambridge: Polity Press.

Step-by-Step. 2020. *Procjena online nastave tokom pandemije Covid-19 od strane roditelja i učenika u BiH. Izvještaj mart-juni 2020*. Dostupno na: <https://www.promente.org/index.php/bs/vijesti/541-istrazivacki-izvjestaj-procjena-online-nastave-tokom-pandemije-covid-19-od-strane-roditelja-i-ucenika-u-bih>

Tajić, Lea. 2013. *Medijska pismenost u BiH*. Sarajevo: Internews in BiH.

Turčilo, Lejla i Tajić, Lea. 2014. *Media and Information Literacy Policies in Bosnia-Herzegovina*. Sarajevo: Univerzitet u Sarajevu. Dostupno na: http://ppemi.enscachan.fr/data/media/colloque140528/rapports/BOSNIA-HERZEGOVINA_2014.pdf

Vajzović, Emir, 2017. „Informacijsko društvo i demokratija: građanska pismenost za digitalno doba.“ u Pralica, Dejan i Šinković, Norbert, ur., *Digitalne medijske tehnologije i društveno- obrazovne promene 7*. Novi Sad: Filozofski fakultet, Odsjek za medijske studije.

Vajzović, Emir et al. 2019. „Uvođenje medijske i informacijske pismenosti u obrazovni sistem – procjena kompetencija nastavnika za podučavanje medijske i informacijske pismenosti u Kantonu Sarajevo.“ *Sarajevski žurnal za društvena pitanja* 8(1-2), 131-163.

Vučetić, Vuk. 2020. *Edukacija u oblasti medijske i informacijske pismenosti u Bosni i Hercegovini: Aktuelni problemi i preporuke*. Sarajevo: Mediacentar. Dostupno na: https://www.media.ba/sites/default/files/mggm-policy_vucetic_0.pdf

RADIONICE MEDIJSKE I INFORMACIJSKE PISMENOSTI

U periodu od 2018. do kraja 2020. godine, Institut za društvena istraživanja je realizovao sljedeće radionice i konsultacije:

R/b	NAZIV	MJESTO	DATUM	CILJNA GRUPA/ UČESNICI
1.	Radionica Medijska i informacijska pismenost	Sarajevo	21. 4. 2018.	Univerzitetski profesori, stručnjaci iz prakse, predstavnici ministarstava
2.	Konsultacije o strategijama i politikama medijske i informacijske pismenosti u BiH	Sarajevo	23. 4. 2018.	Univerzitetski profesori, stručnjaci iz prakse, predstavnici ministarstava, predstavnici međunarodnih organizacija, organizacije civilnog društva, RAK BiH
3.	Formiranje Savjetodavne grupe	Sarajevo	28. 1. 2019.	Stručnjaci iz različitih oblasti koji su aktivni u domenu medijske i informacijske pismenosti
4.	Radionica Medijska i informacijska pismenost u BiH	Banja Luka	26. 2. 2019.	Univerzitetski profesori, stručnjaci iz prakse, organizacije civilnog društva
5.	Pilot-radionica Medijska i informacijska pismenost	Sarajevo	11. 3. 2019.	Nastavnici i bibliotekari OŠ Safvet-beg Bašagić, Sarajevo
6.	Pilot-radionica Medijska i informacijska pismenost	Sarajevo	20. 3. 2019.	Nastavnici i bibliotekari OŠ Safvet-beg Bašagić, Sarajevo
7.	Pilot-radionica Medijska i informacijska pismenost	Sarajevo	27. 3. 2019.	Nastavnici i bibliotekari OŠ Safvet-beg Bašagić, Sarajevo
8.	Radionica Medijska i informacijska pismenost u BiH	Mostar	28. 3. 2019.	Univerzitetski profesori, stručnjaci iz prakse, organizacije civilnog društva
9.	Pilot-radionica Medijska i informacijska pismenost	Sarajevo	2. 4. 2019.	Nastavnici i bibliotekari Gimnazije Obala, Sarajevo
10.	Radionica Uloga bibliotekara u razvoju medijske i informacijske pismenosti	Sarajevo	3. 4. 2019.	Bibliotekari osnovnih i srednjih škola u Kantonu Sarajevo
11.	Radionica Interkulturalni dijalog i medijska i informacijska pismenost	Sarajevo	21. 9. 2019.	Nastavnici i bibliotekari osnovnih i srednjih škola u Kantonu Sarajevo

12.	Radionica Interkulturalni dijalog i medijska i informacijska pismenost	Istočno Sarajevo	28. 9. 2019.	Nastavnici i bibliotekari osnovnih i srednjih škola u Istočnom Sarajevu
13.	Radionica Train The Trainers – PONDER i PODIUM metodologije	Sarajevo	4-6. 10. 2019.	Profesori i saradnici sa UNSA, UNBL, UNIS i SUM
14.	Radionica Prevencija nasilnog ekstremizma	Sarajevo	19. 10. 2019.	Nastavnici i bibliotekari osnovnih i srednjih škola u Kantonu Sarajevo
15.	Radionica za novinare i urednike o medijskoj i informacijskoj pismenosti	Sarajevo	25. 10. 2019.	Novinari i urednici medija iz Sarajeva
16.	Radionica Razvoj i unapređenje medijske i informacijske pismenosti i kritičkog razmišljanja	Sarajevo	1-3. 11. 2019.	Studenti Univerziteta u Sarajevu
17.	Radionica Javno zagovaranje i procjena potreba zajednice	Sarajevo	1-3. 11. 2019.	Studenti Univerziteta u Sarajevu
18.	Radionica Prevencija nasilnog ekstremizma	Istočno Sarajevo	2. 11. 2019.	Nastavnici i bibliotekari osnovnih i srednjih škola u Istočnom Sarajevu
19.	Radionica Razvoj i unapređenje medijske i informacijske pismenosti i kritičkog razmišljanja	Istočno Sarajevo	8-10. 11. 2019.	Studenti Univerziteta u Istočnom Sarajevu
20.	Radionica Javno zagovaranje i procjena potreba zajednice	Istočno Sarajevo	8-10. 11. 2019.	Studenti Univerziteta u Istočnom Sarajevu
21.	Radionica Razvoj i unapređenje medijske i informacijske pismenosti i kritičkog razmišljanja	Banja Luka	15-17. 11. 2019.	Studenti Univerziteta u Banjoj Luci
22.	Radionica Javno zagovaranje i procjena potreba zajednice	Banja Luka	15-17. 11. 2019.	Studenti Univerziteta u Banjoj Luci
23.	Radionica za novinare i urednike o medijskoj i informacijskoj pismenosti	Banja Luka	16. 11. 2019.	Novinari i urednici medija iz Banjaluke
24.	Radionica Razvoj i unapređenje medijske i informacijske pismenosti i kritičkog razmišljanja	Mostar	28-30. 11. 2019.	Studenti Sveučilišta u Mostaru
25.	Radionica Javno zagovaranje i procjena potreba zajednice	Mostar	28-30. 11. 2019.	Studenti Sveučilišta u Mostaru
26.	Radionica za novinare i urednike o medijskoj i informacijskoj pismenosti	Mostar	29. 11. 2019.	Novinari i urednici medija iz Mostara
27.	Train The Trainers radionica u projektu Dijalog za	Sarajevo /online	27-29. 7. 2020.	Profesori i saradnici Univerziteta u Sarajevu,

	budućnost: Jačanje dijaloga i socijalne kohezije između Bosne i Hercegovine, Crne Gore i Srbije			Univerziteta u Beogradu i Univerziteta Crne Gore
28.	Stručna radionica o integraciji medijske i informacijske pismenosti u obrazovni sistem	Sarajevo /online	21. 10. 2020.	Univerzitetski profesori, stručnjaci iz prakse, predstavnici ministarstava i regulatora
29.	Akadska platforma o razvoju medijske i informacijske pismenost u BiH	Sarajevo /online	18. 11. 2020.	Rektori, prorektori, dekani, prodekani, nastavnici i saradnici javnih univerziteta
30.	Radionica Uloga organizacija civilnog društva u provedbi strategija i politika medijske i informacijske pismenosti	Sarajevo /online	27. 11. 2020.	Organizacije civilnog društva, RAK BiH
31.	Radionica Jačanje kapaciteta nastavnika i bibliotekara u promicanju kulturne raznolikosti, međukulturalnog dijaloga i tolerancije kroz medijsku i informacijsku pismenost	Zenica /online	1. 12. 2020.	Nastavnici i bibliotekari osnovnih i srednjih škola Zeničko-dobojskog kantona
32.	Radionica Jačanje kapaciteta medija za promociju medijske i informacijske pismenosti i pozitivnog pripovijedanja	Zenica /online	8. 12. 2020.	Novinari i urednici iz Zenice i Tuzle
33.	Webinar Značaj medijske i informacijske pismenosti za realizaciju online nastave	Sarajevo /online	10. 12. 2020.	Nastavnici, bibliotekari, odgajatelji iz Kantona Sarajevo
34.	Radionica Uloga bibliotekara u integraciji medijske i informacijske pismenosti u obrazovni sistem	Sarajevo /online	14. 12. 2020.	Bibliotekari osnovnih i srednjih škola
35.	Pilot-radionice (5 radionica) medijske i informacijske pismenosti	Sarajevo /online	18. 11.-16. 12. 2020.	Nastavnici i bibliotekari OŠ „Hasan Kikić“, Sarajevo

VII. POJMOVNIK

Pojmovnik je preuzet iz: Schultz-Jones, Barbara i Dianne Oberg, ur. 2015. IFLA School Library Guidelines²⁷

ZAGOVARANJE: Planirani, kontinuiran napor sa ciljem razvijanja razumijevanja i postupne podrške tokom vremena.

BIBLIOGRAFSKA INSTRUKCIJA: Učenje korisnika kako da koriste bibliotečku građu i sisteme.

KATALOGIZIRANJE: Proces opisivanja informacijskog resursa i kreiranje katalošskog unosa. Obično uključuje bibliografski opis, analizu predmeta unosa, određivanje klasifikacijske oznake/bilješke, te aktivnosti koje se tiču fizičke pripreme jedinica građe za ulaganje na police.

CIRKULACIJA: Proces posudbe i vraćanja bibliotečke građe. Također se odnosi na ukupan broj jedinica građe koje su konsultirane i korištene u određenom periodu.

GRAĐANSTVO: Pravni i politički status bivanja članom zajednice, uključujući prava, obaveze i privilegije bivanja građaninom. Pored toga što se tiče temeljnih prava i odgovornosti pojedinaca ono se tiče i individualnih kvaliteta kojima osobe nastupaju u zajednici.

GRAĐANSKO UČESTVOVANJE: Poduzimanje individualnih i kolektivnih akcija osmišljenih da se identificiraju i adresiraju problemi od javnog interesa; razvijanje znanja, vještina, vrijednosti i motivacija neophodnih kako bi se načinila razlika u kvalitetu života zajednice.

ETIČKI KODEKS: Skup standarda koji se tiče upravljanja ponašanjem i rasuđivanjem bibliotekara, bibliotečkog osoblja i drugih informacijskih stručnjaka prilikom obavljanja posla. Obično uključuje standarde jednakopravnosti pristupa, intelektualne slobode, povjerljivost, poštivanje prava intele-

²⁷ Pojmovnik je preuzet iz publikacije: Schultz-Jones, Barbara I Dianne Oberg, ur. 2015. *IFLA School Library Guidelines*. Den Haag: IFLA. Dostupan online: <https://www.ifla.org/files/assets/school-libraries-resource-centers/publications/ifla-school-library-guidelines.pdf>

ktualnog vlasništva, izvrsnost, tačnost, integritet, nepristrasnost, ljubaznost, te poštivanje kolega i korisnika biblioteke.

ZBIRKA: Sva građa koju biblioteka prikuplja, organizira i čini dostupnom. Obično se odnosi na fizičku građu, ali i na digitalne resurse u posjedu biblioteke. Dokumenti u kolekciji mogu biti fizički ili digitalni; knjižna i neknjižna građa; smješteni lokalno ili na udaljenosti; u posjedu biblioteke, pristupačni putem preplate ili slobodno dostupni preko drugih institucija.

KULTURA INFORMACIJA: Korpus potrebnih znanja koji učenicima treba omogućiti razumijevanje prirode informacija, načina njihovog stvaranja, sa ciljem razvijanja prosvijećenog shvatanja uloga i mehanizama informacijskih i komunikacijskih industrija, te razvijanja kritičkog pristupa beskrajnih tehnoloških inovacija i „dokumentarizacije“ ljudskih bića korištenjem personalnih podataka. Također, uključuje razvijanje etičkih i odgovornih stavova u vezi s korištenjem informacija.

KURIRANJE: Razvijanje, briga, organizacija i nadzor muzejskog, galerijskog ili drugog izložbenog prostora i svih objekata spremljenih i izloženih u njima. Također, razvijanje kolekcije digitalnih objekata, poput mrežnih stranica. Osoba zadužena za takve specijalne kolekcije (kustos) treba imati posebna znanja i iskustvo u vezi s odabirom predmeta od vrijednosti, te pomagati korisnicima da lociraju i interpretiraju jedinice u zbirkama.

BAZA PODATAKA: Velika, redovno ažurirana datoteka povezanih informacija koja se sastoji od zapisa istovrsnog formata organiziranih za jednostavno i ubrzano pretraživanje i pristup i upravljanje softverskim sistemom za vođenje baze podataka. Baze podataka, koje se koriste u školskim bibliotekama, uključuju kataloge, periodične indekse, usluge sažimanja, referentne izvore cjelovitog teksta, najčešće iznajmljene na period od godinu dana pod licencnim ugovorima koji ograničavaju pristup članovima biblioteke i osoblju.

INFORMACIJSKA PISMENOST: Skup vještina, stavova i znanja neophodnih za pristup, evaluaciju i učinkovito, odgovorno i svrsishodno korištenje informacija. Obično uključuje sposobnost prepoznavanja informacijske potrebe kako bi se riješio problem ili donijela odluka, znanje kako i gdje pronaći, odnosno koristiti informacije, dijeliti ih s drugima ako je to potrebno, te primijeniti na rješavanje

problema i donošenje odluka. Također se prepoznaje i kao „informativna kompetencija“ i „informativna fluentnost“.

BIBLIOTEČKA PODUKA, PRISTUP BAZIRAN NA UPITU: Poduka koja naglašava razmišljanje o informacijama i korištenje informacija u perspektivi rješavanja problema integriranjem znanja o alatima, izvorima i strategijama pretraživanja podučavanjem razmišljanja i rješavanja problema. Ovaj se pristup počeo naglašavati 90-ih godina prošlog vijeka.

BIBLIOTEČKA PODUKA, PRISTUP BAZIRAN NA IZVORU: Podučavanje korisnika o prirodi i namjeni bibliotečkih alata i izvora, posebice referentnim tekstovima i indeksima za pronalaženje informacije. Ovaj pristup je naglašavan između 1960-1970. godine.

BIBLIOTEČKA PODUKA, PRISTUP NA OSNOVU VODIČA: Podučavanje korisnika o načinima korištenja strategija pretraživanja, odnosno korištenja logičkih obrazaca utemeljenih na stručnim praksama kako bi se pristupilo bibliotečkim alatima i izvorima. Preporučene strategije pretraživanja najčešće su opisane u publiciranim vodičima. Naglašavanje ovog pristupa se veže za osamdesete godine 20. vijeka.

BIBLIOTEČKA PODUKA, PRISTUP BAZIRAN NA PROCESU: Podučavanje korisnika u tome kako da razviju osobni proces učenja posredovanjem afektivnih, kognitivnih i fizičkih aspekata (osjećanja, misli, akcija) korištenja informacija da bi se razvijalo znanje i rješavali problemi. Ovaj istraživački pristup baziran na procesu traženja informacija (Kuhlthau 1985) počeo se naglašavati 90-ih godina 20. vijeka.

MEDIJSKA I INFORMATIVNA PISMENOST: Skup vještina, stavova i znanja neophodnih za razumijevanje i primjenu različitih vrsta medija i formata kojima se informacija komunicira te razumijevanje i korištenje komunicirane informacije na tim medijima i formatima. Ovo podrazumijeva shvatanje koncepta poput „informativne i medijske stvaraju ljudi za ostvarenje osobnih, društvenih, političkih i ekonomskih ciljeva, te su inherentno pristrasni.“

ŠKOLSKI BIBLIOTEKAR: Nastavnik s bibliotečkim obrazovanjem koji ima odgovornost da provodi i inicira aktivnosti, programe i usluge školske biblioteke. Pored dnevnih obaveza, školski bibliotekar podupire curriculum razvijanjem

zbirki, podučavanjem odgovarajućih vještina medijske i informacijske pismenosti u odnosu na razinu razreda, pomaže učenicima u odabiru odgovarajućih materijala za čitanje u odnosu na čitateljski nivo, te pomaže predmetnim nastavnicima integrirati bibliotečke usluge i materijale u programe poduke. Školski bibliotekar može biti prepoznat na osnovu različitih stručnih odrednica (npr. bibliotekar-nastavnik, stručnjak za bibliotečke medije, nastavnik za učila).

ŠKOLSKA BIBLIOTEKA: Prostor fizičkog i digitalnog učenja unutar privatne ili javne osnovne ili srednje škole koji zadovoljava informacijske potrebe učenika i potrebe nastavnika i osoblja prema curriculumu. Školska biblioteka osigurava zbirke obrazovnih resursa adekvatnih u odnosu na razinu razreda. Školskom bibliotekom upravlja školski bibliotekar posvećen unapređenju kognitivnog, osobnog, društvenog i kulturnog razvoja učenika i nastavnika putem aktivnosti i usluga koje se odnose na čitanje, postavljanje pitanja i istraživanje. Školsku biblioteku prepoznajemo u različitim pojmovima (medijski centar, informacijsko-dokumentacijski centar, centar za bibliotečke resurse, prostor za učenje).

PROGRAM ŠKOLSKE BIBLIOTEKE: Planirana sveobuhvatna ponuda aktivnosti učenja i podučavanja oblikovanih kako bi se razvijale vještine medijske i informacijske pismenosti studenata, istraživačke vještine, vještine postavljanja upita, poticalo na čitanje, razvijale digitalne kompetencije, te razvijala pismenost na osnovu nastavnog curriculumuma.

OBRAZOVANJE KORISNIKA: Sva sredstva koja pomažu korisnicima razumjeti biblioteku, njezinu građu i sisteme, usluge, uključujući i oznake, brošure, vodiče za literaturu kao i direktno podučavanje.

Prijevod: Mario Hibert

VIII. AUTORSKI I PREDMETNI REGISTAR

A

agencija *vidi: Regulatorna agencija*

Ahlstedt, K. 24

aktivizam, mrežni 109

andragog 33

aplikacija

Google FamilyLink 106

Qustodio Parental Control 106

FamilyShield 106

apomedijacija 14, 21

B

Barbaroša-Šikić, M. 49

Bašić-Hrvatini, S. 39, 40, 42

Belousova, A. 49

biblioteka 19, 21, 22, 25

javna 21

školska 19, 20, 21, 23, 24, 25, 138-140

bibliotekar(i) 9, 10, 11, 16, 17, 20, 21, 22, 23, 24, 137

školski 20, 21, 24, 139, 140

bibliotekarstvo 49

kritičko 146, 147

školsko 20, 23, 24

Brites, M. J. 51

Buljubašić, B. 33, 48, 54

Campbell, J. 52

Car, V. 28, 47, 54

C

Carlsten, T. C. 21, 22, 24

Cerić, H. 53

Christians, C. G. 36-39

civilno društvo 15, 17, 35, 47, 122, 127, 129, 134, 136

civilno-javno partnerstvo 129

cjeloživotno učenje 12, 14, 19, 21, 27, 28, 32, 33, 121-123, 128, 129

Crnogorac, V. 49

curriculum 22, 48, 49, 51, 54, 92, 97, 139, 140

medijske i informacijske
pismenosti 23, 24, 32, 55

Č

Čengić, L. 48, 97

Češi, M. 49

čuvari kapija 14, 101 *vidi i*
gatekeeperi

D

DDLO (Dynamic Digital Learning
Object) *vidi: dinamički digitalni*
objekt učenja

Dedić Bukvić, E. 48, 54

Dekić, S. 48

Deklaracija o medijskoj i
informacijskoj pismenosti 10, 11, 13,
119-125, 129

- demokratija** 23, 36, 48, 89
demokratski proces 13, 119, 120
- demokratizacija društva** 125
- dezinformacije** 128
- didaktika** 33
didaktičke i metodičke kompetencije 57
- didaktički materijal** 33
- didaktički pristup**
nastavnika 54, 72, 74 *vidi i metodičko-didaktički*
- digitalna**
aktivnost 106
pismenost 50, 92
transformacija 9, 12, 14, 15, 21, 125, 128
- digitalne tehnologije** 13, 21, 22, 24, 49, 50, 92, 101, 120, 122, 129
obrazovno-odgojne 19
- digitalno** 101
doba 9, 12, 17, 48, 49
punoljetstvo 12, 100, 102
odrastanje 100
okruženje 17, 24, 98, 107-109
učenje 19, 23-25, 140
obrazovanje 21
- digitalni jaz** 21
- dinamički digitalni objekt učenja**
14, 17, 127
- Dizdar, S.** 28, 47, 48, 54
- DKRuDD**
(Društvo/Kultura/Religija u digitalnom dobu) 9, 14, 17
- društvena participacija** 10, 23, 27, 28, 33, 72
- društvene mreže** 33, 41, 103, 106
Facebook 106, 109
Instagram 103, 106, 109
Snapchat 106, 109
Tik-Tok 103, 106, 109
WhatsApp 109
- društvo otvorenog znanja** 22
- društvo znanja** 12, 21, 32, 49, 120, 123, 125
- Državna komisija Bosne i Hercegovine za saradnju s UNESCO-m** 124 -126
- DŽ**
- Džihana, A.** 35-46
- E**
- Erdem, C.** 51
- Eristi, B.** 51
- etički standardi** 28, 86, 87
- EU (European Union)** *vidi: Evropska Unija*
- Evropska Unija 9, 62, 97
- F**
- Fakultet političkih nauka** 127, 130
vidi i Univerzitet u Sarajevu
- Farkas, M.** 24
- Fedorov, A.** 53
- Filozofski fakultet** 16, 49, 53, 127, 130 *vidi i Univerzitet u Sarajevu*
- Frau-Meigs, D.** 50

French, S. D. 52
Friesem, E. 53
funkcionalna pismenost 57, 63, 66, 67, 72

G

Gardner, H. 52
gatekeeperi 41, 10
GID (Guided Inquiry Design) *vidi: vođeno istraživačko učenje*
građansko učestvovanje 137
građanstvo 42, 121, 129, 137
 aktivno 121, 129
 educiranje 36,
 informirano 42
 pismeno 24
Grebović-Lendo, N. 48

H

Habermas, J. 30
Hadžialić, S. 48, 54
Hajdarpašić, L. 48-49, 54
Halilović, K. 54, 148
Hattani, H. A. 50, 51
Hibert, M. 9, 19-26, 48-49, 100
hibridni model višekomponentne integracije 13, 14, 16, 128, 130
Hodžić, S. 35, 47, 48, 54
Holistički pristup medijske i informacijske pismenosti 10
horizontalna integracija 13, 14, 123, 127, 130 *vidi i vertikalna integracija*
Huysmans, F. 21

I

Ibrahimbegović-Tihak, V. 54
IFLA (International Federation of Library Associations and Institutions) 20, 21, 23, 125, 137
informacija 15, 19, 20, 24, 25, 27-31, 42, 53, 56, 60, 78, 85, 86, 89, 108, 119, 124, 128, 138, 139
 cenzura 119
 digitalna 120
 dijeljenje 29, 119, 138
 hiperprodukcija 80
 istinita 52 *vidi i vjerodostojna*
 netačna *vidi: dezinformacija*
 privatizacija i monopolizacija 119
tačna 41
 vjerodostojna 36 *vidi i tačna*
informacijska fluentnost *vidi: informacijska pismenost*
informacijska pismenost 28, 29, 46, 49, 138 *vidi i MIP*
informacijska potreba 20, 27-29, 31, 32, 85, 98, 138, 140 *vidi i informacijsko-komunikacijska potreba*
informacijske nauke 12, 16, 33, 109
informacijsko-komunikacijska tehnologija (IKT) 12, 19, 21, 22, 50, 97, 98, 100
Ingvaldsen, S. 52
Institut za društvena istraživanja 9, 11, 15, 17, 47, 123, 124, 127, 130
intelektualne slobode 19, 137
interkulturalni dijalog 12, 134

Internet 24, 28, 58, 70, 74, 91, 92,
94, 99, 103, 104-106, 108-110
ishodi učenja 22, 33, 67, 72, 73, 127
Ivančić, V. 41
izvor(i) informacija 20, 70, 93, 98
izvori učenja 25

J

Janjić, S. 48
javna sfera 30, 31, 100
 digitalna 13, 120
javni otvoreni online kurs 14, 17
javno zagovaranje 135 *vidi i*
zagovaranje
javnost 9, 28, 30, 35, 36, 40, 53, 109,
137
 pravo 36, 37
javni interes 10, 29, 39, 40, 137
jednakopravnost pristupa 19, 137
Juras, F. 49

K

Khattab, Dž. 48, 49, 54
klasifikacija informacija 98
klasifikacijska oznaka 137
kompetencije 13, 20, 23, 27-29, 32,
120
 digitalne 22, 24, 77, 140
 kritičkog mišljenja 32, 42, 57, 64,
65, 67, 72, 73, 79
 kroskurikularne 22, 27, 54, 67, 73,
79

MIP kompetencije 10, 11, 13, 27,
28, 31-33, 65, 66, 72, 73, 79, 80, 123
 nastavnika i bibliotekara 11, 16,
24, 47, 48, 50, 51, 53-57, 59, 60,
62, 68, 69, 71, 74-76, 83, 86,
87-95, 124, 128, 140
 studenta 49, 140
 roditelja i djece/učenika 11, 16,
47, 65, 67, 72, 73, 97, 98, 107,
108, 124

komunikacijske tehnologije *vidi:*
informacijsko-komunikacijske
tehnologije
korisnici 19, 20, 23, 24, 33, 39, 41, 50
korištenje informacija 23, 27, 93,
108, 138, 139
kreiranje informacija 20, 23, 27
kritički pristup medijima 22, 42
kritički pristup medijskim
sadržajima 53
kritički pristup medijskoj i
informacijskoj pismenosti 10
kultura informacija 138
kurikulum *vidi: curriculum*
 kurikularna reforma 23, 24

L

Leaning, M. 50
Likert, R. 60, 75
 Likertova skala 59, 75

LJ

ljudska prava 12, 39, 89, 120

M**Mavrak, M.** 48, 54**Media in Action** 51**mediji** 29, 31-33, 35, 36, 38-44, 47, 49, 70, 72, 80, 86, 88-90, 95, 109, 121, 139

elektronski 70, 88, 109

teorija medija 36-39, 91

medijska aktivnost 109**medijska pismenost** 28, 29, 47-50, 51, 97 *vidi i MIP***metodičko-didaktička(i)**

pogled 68, 69, 82

praksa 33

Ministarstvo civilnih poslova**Bosne i Hercegovine** 125, 126, 130**Ministarstvo komunikacija i****prometa Bosne i Hercegovine** 125, 126**Ministarstvo sigurnosti Bosne i Hercegovine** 126**MIP** (medijska i informacijska pismenost) 9, 12, 14, 27, 28, 31, 32, 35, 41, 42, 62, 63-92, 94-109, 119, 121, 123, 127, 129, 139

podučavanje 31, 32, 48, 51, 52-57, 59, 60, 62, 64, 65, 67-69, 72-75, 79, 82, 83, 85, 86, 89, 91, 95, 97

integracija 9, 13, 48, 50, 53, 127, 128, 130 *vidi i horizontalna,**vertikalna integracija*

strateški pristup 10, 11, 15

promocija 11, 35, 36, 40, 41, 66, 129, 136

politike i strategije 10, 11, 13, 15, 48, 53, 73, 120, 121, 123, 124-126, 130, 136

radionice 11, 16, 17, 53, 55, 63, 67, 123, 134-136

ciljevi 14, 20, 42, 52, 97, 121, 125, 127, 128

razvoj 9, 10, 13, 14, 16, 19, 21, 47, 54, 98, 120, 125, 128

Mlinarević, I. 50**MOOC** (Massive Open Online Course) *vidi: javni otvoreni online kurs***mreža** 12, 21, 22, 109, 121**mrežne stranice** 23, 54, 138**N****nastava** 49, 50, 53, 55, 56, 62, 63, 72, 74, 77, 81, 98, 128

online 98, 136

predmetna 55, 62, 77

razredna 55, 62

nastavni

materijal 17, 21, 128

planovi 22, 54, 84, 92, 127, 128

predmet 57, 67, 73, 81, 84

proces 21, 49, 50, 60, 85, 95

programi 51

sadržaji 50, 68, 92

nastavnici 14, 16, 18, 20, 22, 23, 48-53, 56-58, 61-98, 139, 140

samopercepcija 55, 71, 82

samoprocjena 11, 47, 53-55, 57, 71, 74, 76, 78, 86, 91, 92, 108

nastavno osoblje *vidi: nastavnici*

Nielsen, R. K. 41

normativna teorija štampe 37

vidi i mediji, teorija medija

Norwegian School Library

Program 51

novinar(i) 16, 17, 36, 41, 135, 136

novinarski profesionalizam 40 *vidi*

i profesionalizacija novinarstva

novinarstvo 41

Novković-Cvetković, B. 49

Núñez Gómez, P. 52-53

O

Oberg, D. 20, 52, 137

obrazovanje 11, 15, 20, 22, 23, 28, 32,

48, 52-54, 56, 65, 77, 97, 122, 126,

128-130

digitalno 21

formalno 15, 27, 31, 33, 55, 56, 60,

65, 68, 72, 73, 75, 79, 121, 125, 127,

130

javnosti 40

korisnika 140

neformalno 15, 27, 31, 72

osnovnoškolsko i srednjoškolsko

22, 54

predškolsko 22

obrazovne institucije 57, 58, 66, 71,

74, 99, 126, 130

obrazovne prakse 65, 73, 121

obrazovne vlasti 68

obrazovni

klubovi 53

planovi i program 23

proces 19, 21, 33, 50, 98, 125, 130

sistem 9, 12, 13, 16, 42, 48, 49, 51,

53, 54, 62, 65, 73, 74, 81, 92, 125,

127, 128, 130, 136

Odsjek za komparativnu

književnost i informacijske nauke

16, 49, 130 *vidi i Filozofski fakultet*

Univerziteta u Sarajevu

Odsjek za sigurnosne i mirovne

studije 16 *vidi i Fakultet političkih*

nauka Univerziteta u Sarajevu

Odsjek za komunikologiju 49 *vidi i*

Fakultet političkih nauka

Univerziteta u Sarajevu

odgojno-obrazovni proces 19, 21, 50

vidi i obrazovni, proces

OER (Open Educational

Resources) 14

organizacija informacija 98

Osmić, A. 47

P

pedagog 33, 109

pedagogija

digitalna 23

pedagoška praksa 128

Petković, B. 39, 40, 42, 48

Pihl, J. 21, 22, 24

podatak 28, 54, 55, 57, 77, 78, 85, 92,

100, 101, 102, 108

analiza 61

dijeljenje 22

prikupljanje 55, 57, 58, 61, 74-76, 99

politička moć 30

politički sistem 38, 39, 42

političko odlučivanje 30, 31

politika(e) 13, 30, 37, 38, 41, 47, 90, 129

javne 13, 41-43, 48, 129, 130

medijska 37, 38-40, 42

obrazovne 12, 24, 130

popularna kultura 95

postdigitalna dobra 48

postdigitalno stanje 10

pretraživanje informacija 23, 24

prikupljanje informacija 28, 33

pristup društvenoj mreži 106 *vidi i društvene mreže*

pristup informacijama 13, 19, 20, 32, 119, 121

pristup obrazovanju 29

pristup podučavanju 74, 82

profesionalizam 36

profesionalizacija novinarstva 43

pronalaženje/pronalazak informacija 20, 93, 98, 108

R

Rašević, D. 47, 54

Rašidović, B. E. 49, 54

Regulatorna agencija za komunikacije Bosne i Hercegovine (RAK) 125, 126

S

Schultz-Jones, B. 20, 137

Selva, M. 41

Share, J. 51

Silajdžić, L. 46, 49

SPSS (Statistical Package for Social Sciences) 61

Stanić, I. 50

Stošić, L. 49

strateški pristup medijskoj i informacijskoj pismenosti 9, 10, 12, 15, 35, 123, 129

Sveučilište u Mostaru 15, 16, 135

Š

škola 19, 48, 52, 65, 68, 73, 82, 92, 98

osnovna 11, 16, 17, 22, 47, 48, 49, 50, 52, 53-60, 63, 71, 73-77, 99, 128, 134-136, 140

srednja 11, 16, 22, 47, 50, 51, 53-60, 63, 71, 73-77, 99, 128, 134-136, 140

upravljanje 22

školska

aktivnost 103

dob 101

godina 58, 99

sekcija 84

ustanova 77

školski

ciklus 99

planovi 52

resurs 128

Šuta-Hibert, M. 48, 54

T

Tajić, L. 35, 48, 54, 92
tehnika samoadministrirane ankete 55, 57
teorija društvene odgovornosti 36, 37, 39, 40,
Trninić, D. 48, 54
Turčilo, L. 26-35, 47, 48, 54, 147

U

učenici 19, 20, 22, 24, 50, 51, 56, 64, 65, 67, 71, 73, 140
učenje 20, 21, 24, 72, 93, 97, 98, 121, 137, 140

cjeloživotno *vidi: cjeloživotno učenje*

digitalno 19, 23-25

samostalno 20

u digitalnom okruženju 17

u predškolskim ustanovama 97

umreženo 19

UN (United Nations) 9, 124

UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization) 10, 16, 20, 21, 42, 57, 63, 120, 124-127, 130

curriculum 17, 23, 54

integralni pristup 120, 125

UNICEF (United Nations Children's Fund) 10

istraživanje 104

izvještaj 109

Univerzitet u Banja Luci 15, 16

Univerzitet u Istočnom Sarajevu 15, 16

Univerzitet u Sarajevu 9, 11, 15-17, 47-49, 53, 123, 124, 127, 130, 135

Univerzitet u Tuzli 15

Upravni odbor Međunarodnog udruženja školskih bibliotekara 20

V

Vajzović, E. 11-18, 22, 23, 35, 42, 46-48, 53, 54, 146

Van der Kooij, K. S. 21, 22, 24

vannastavne aktivnosti 54, 72, 84, 128

Vehab, A. 48, 54

vertikalna integracija 13, 123, 127, 130

vođeno istraživačko učenje 14, 17, 22, 127, 128

vrednovanje informacija 19, 20, 70, 93, 108

Vrkić-Dimić, J. 49

Z

Zadravec, T. 50

zagovaranje 36, 37, 40, 65, 66, 68, 73, 81, 136

Zgrabljčić-Rotar, N. 54

Zindović-Vukadinović, G. 49

znanje 24, 34, 40, 42, 43, 57, 63, 70, 72, 80, 97, 108, 119, 138

akumulacija 128

organizacija 19

otvoreno 22

prijenos 20, 51, 121

samoprocjena 54, 55-56, 64, 65

vidi i nastavnici, samoprocjena

stjecanje 93, 108

umreženo 23

Y

YouTube 103, 104, 106, 107, 109

POPIS TABELA, GRAFIKONA I ILUSTRACIJA

Grafikon 1	Grafički prikaz strateškog razvoja medijske i informacijske pismenosti	14
Ilustracija 1	Kanton Sarajevo – lokacije srednjih i osnovnih škola	59
Ilustracija 2	Response rate u apsolutnim i relativnim brojevima (licem u lice) na osnovu škole	60
Ilustracija 3	Ukupno na osnovu tipa škole (licem u lice)	60
Ilustracija 4	Ukupno na osnovu tipa škole (online upitnik)	61
Ilustracija 5	Dob ispitanika (%) (N=407)	61
Ilustracija 6	U školi ste zaposleni kao (%) (N=416)	62
Ilustracija 7	Poznavanje koncepta medijske i informacijske pismenosti (%)	64
Ilustracija 8	Medijska i informacijska pismenost doprinosi razvoju kritičkog mišljenja kod učenika	65
Ilustracija 9	Znanje, vještine i kompetencije koje se stiču medijskom i informacijskom pismenošću su važne u savremenom dobu	66
Ilustracija 10	Medijska i informacijska pismenost dovoljno je zastupljena u sadržajima različitih nastavnih predmeta	67
Ilustracija 11	Škola u kojoj radim ima dovoljno tehničkih uvjeta/pretpostavki za realizaciju sadržaja vezanih za medijsku i informacijsku pismenost	68
Ilustracija 12	Stupci poređenja prema odgovorima u odnosu na samopercipiranu dostatnost kompetencija i potrebnosti dodatnog usavršavanja u području MIP-a (%)	69
Ilustracija 13	Samopercepcija kompetentnosti i spremnosti za podučavanje sadržaja medijske i informacijske pismenosti, Mogu podučavati učenike kako... (modaliteti: slažem se i u potpunosti se slažem; %)	71
Ilustracija 14	Uzorak istaživanja u odnosu na ciljnu populaciju	76
Ilustracija 15	Spol	76
Ilustracija 16	Godine starosti (intervali)	76

Ilustracija 17	Interval starosti i spol	77
Ilustracija 18	Godine starosti i funkcija u školi	78
Ilustracija 19	Poznajem koncept medijske i informacijske pismenosti	78
Ilustracija 20	Medijska i informacijska pismenost doprinosi razvoju kritičkog mišljenja kod učenika	79
Ilustracija 21	Dob ispitanika u odnosu na stav: medijska i informacijska pismenost doprinosi razvoju kritičkog mišljenja kod učenika (modaliteti: u potpunosti se slažem i u potpunosti se ne slažem (%))	80
Ilustracija 22	Znanje, vještine i kompetencije koje se stiču medijskom i informacijskom pismenošću su važne u savremenom dobu	80
Ilustracija 23	Medijska i informacijska pismenost dovoljno je zastupljena u sadržajima različitih nastavnih predmeta	81
Ilustracija 24	Škola u kojoj radim ima dovoljno tehničkih uvjeta/pretpostavki za realizaciju sadržaja vezanih za medijsku i informacijsku pismenost	82
Ilustracija 25	Dovoljno sam kompetentan u metodičkom i didaktičkom pogledu za podučavanje medijske i informacijske pismenosti u okviru predmeta koje predajem	82
Ilustracija 26	Odnos slaganja i neslaganja sa samopercipiranim kompetencijama u didaktičkom i metodičkom pogledu u odnosu na dob ispitanika (%)	83
Ilustracija 27	Potrebno mi je dodatno stručno usavršavanje za podučavanje medijske i informacijske pismenosti u okviru predmeta koje predajem	83
Ilustracija 28	Medijska i informacijska pismenost u formalnom obrazovanju treba biti:	84
Ilustracija 29	Mogu podučavati učenike kako da dođu do informacija od kojih će imati koristi u svom i životu svoje zajednice	85
Ilustracija 30	Mogu podučavati učenike razumijevanju informacijske i medijske pismenosti	85
Ilustracija 31	Mogu podučavati učenike kako da razumiju medijske sadržaje, medije, vijesti i etiku informiranja	86

Ilustracija 32	Mogu podučavati učenike o načinima medijske produkcije vijesti i informacija	86
Ilustracija 33	Mogu podučavati učenike o medijskom izvještavanju i važnosti «snage slike» u savremenom dobu	87
Ilustracija 34	Mogu podučavati učenike o razlozima uspjeha popularnih televizijskih programa, filmova, muzičkih videa i spotova	88
Ilustracija 35	Mogu podučavati učenike kako da razumiju odnos medija i poruka u štampanim i elektronskim medijima	88
Ilustracija 36	Mogu podučavati učenike o važnosti i načinima interpretacije medijskih i drugih informativnih sadržaja	89
Ilustracija 37	Mogu podučavati učenike o procesu oglašavanja u medijima	89
Ilustracija 38	Mogu podučavati učenike o odnosu između oglašavanja i političkog života	89
Ilustracija 38a	Mogu podučavati učenike o odnosu između oglašavanja i političkog života	90
Ilustracija 39	Mogu podučavati učenike o povijesnom razvoju medijskih sadržaja od tradicionalnih medija do online medijskih tehnologija	90
Ilustracija 40	Mogu podučavati učenike o primjeni novih medijskih tehnologija u društvu masovne i digitalne komunikacije	91
Ilustracija 41	Mogu podučavati učenike o različitim mogućnostima i izazovima interneta u savremenom dobu	91
Ilustracija 42	Mogu podučavati učenike o opasnostima interneta za mlade u savremenom dobu	91
Ilustracija 43	Mogu podučavati učenike o pojmu i primjeni informacijske pismenosti	92
Ilustracija 44	Mogu podučavati učenike o različitim izvorima informacija, načinima njihovog pronalaženja, vrednovanja i korištenja za stjecanje znanja	93
Ilustracija 45	Mogu podučavati učenike kako da razumiju osnovne fenomene komunikacije	93

Ilustracija 46	Mogu podučavati učenike o tome kako publika bira medije koje koristi	94
Ilustracija 47	Mogu podučavati učenike o različitim modelima vlasništva i kontrole nad medijima	94
Ilustracija 48	Mogu podučavati učenike kako mediji utiču na popularnu kulturu ili je oblikuju	95
Ilustracija 49	Samopercepcija kompetentnosti i spremnosti za podučavanje sadržaja medijske i informacijske pismenosti, Mogu podučavati učenike kako ... (modaliteti: slažem se i u potpunosti se slažem; %)	96
Ilustracija 50	Spolna struktura ispitanika (N=1730)	100
Ilustracija 51	Uređaji koje dijete koristi i/ili posjeduje – koji koristi sa ili bez nadzora ili ne može koristiti (%)	101
Ilustracija 52	Uređaji koje dijete koristi i/ili posjeduje – koji koristi sa ili bez nadzora ili ne može koristiti (%)	102
Ilustracija 53	Vrijeme koje dijete dnevno provede ispred TV-a i/ili koristeći smartphone (%)	103
Ilustracija 54	Sadržaji koje dijete najčešće gleda na televizijskim programima (%)	104
Ilustracija 55	Sadržaji koje dijete najčešće prati/gleda na internetu (%)	105
Ilustracija 56	Sadržaji koje dijete najčešće gleda/prati na YouTubeu (%)	107
Ilustracija 57	Samopercipirane kompetencije roditelja/staratelja o tome da li mogu oobjasniti djeci određene sadržaje koji su vezani za bolje razumijevanje digitalnog okruženja (%)	108

O INSTITUTU ZA DRUŠTVENA ISTRAŽIVANJA FAKULTETA POLITIČKIH NAUKA UNIVERZITETA U SARAJEVU²⁸

Institut za društvena istraživanja je organizaciona jedinica Fakulteta političkih nauka u Sarajevu, člana Univerziteta u Sarajevu. Institut podržava naučno-istraživački rad kao ključni faktor za razvoj nauke i obrazovanja, za shvatanja društveno-političkih procesa u Bosni i Hercegovini i okruženju, te za stvaranje društva utemeljenog na znanju.

Institut za društvena istraživanja je u prijeratnom periodu (od 1961. do 1992) predstavljao važan segment Fakulteta i respektabilnu naučnoistraživačku jedinicu na prostorima bivše Jugoslavije. U tom periodu su, u okviru Instituta, objavljena mnoga značajna istraživanja. Institut je prije rata karakterizirala naučna utemeljenost, kadrovska referentnost i relevantnost, ali i respektabilnost istraživačkih rezultata u društvu i državi. Danas, Institut se razvija na istim osnovama, te je organiziran na moderan način koji odgovara strukturi i oblastima naučnog i istraživačkog djelovanja Fakulteta, ali i potrebama bh. društva. Fakultet političkih nauka Sarajevo ima 68 stalno zaposlenih nastavnika i saradnika, kao i značajan broj vanjskih saradnika iz naučnih oblasti politologije, sociologije, komunikologije, socijalnog rada i sigurnosnih i mirovnih studija koji su aktivno uključeni u domaće i međunarodne naučnoistraživačke projekte.

Institut je nadležan za razvijanje i unapređivanje naučnoistraživačkog rada iz naučnih oblasti koje se izučavaju u okviru matičnih odsjeka Fakulteta, kao i institucionalna podrška svim ostalim aktivnostima Fakulteta; unapređivanje oblika i metoda prenošenja i stjecanja znanja radi podizanja efikasnosti studiranja; stručno i istraživačko osposobljavanje izrazito vrijednih i talentiranih studenata i mlađih istraživača; organiziranje i realiziranje naučnoistraživačkog i stručnog rada, prema potrebi i za druga pravna lica; publiciranje rezultata naučno-istraživačkog i stručnog rada iz oblasti djelovanja Instituta; formiranje ekspertnih timova za rješavanje kompleksnih zadataka iz domena djelovanja Instituta i Fakulteta; saradnja s naučnoistraživačkim i drugim organizacionim jedinicama Univerziteta i drugim visokoškolskim ustanovama u zemlji i inozemstvu iz svoje i srodnih oblasti djelovanja.

²⁸ <https://fpn.unsa.ba/b/o-institutu/>

U okviru Instituta formiraju se centri za pojedine oblasti naučnoistraživačkog rada, projektni timovi i radne grupe.

Imajući u vidu našu društvenu obavezu i naučnoistraživački rad kao temelj demokratskog društva utemeljenog na znanju, otvoreni smo za saradnju sa svim pojedincima i organizacijama u Bosni i Hercegovini i inozemstvu koje dijele našu viziju i visoke profesionalne standarde.

BIOGRAFIJE

Emir Vajzović je docent na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Sarajevu. Rođen je 1977. godine u Sarajevu. Studirao je u Francuskoj i SAD-u. Diplomirao je na Odsjeku žurnalistike/komunikologije Fakulteta političkih nauka u Sarajevu, te stekao zvanje diplomiranog kriminaliste na Fakultetu za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije Univerziteta u Sarajevu. Magistrirao na Evropskom regionalnom programu iz ljudskih prava i demokratije pri Centru za interdisciplinarnu postdiplomske studije Univerziteta u Sarajevu i Univerziteta u Bologni. Doktorirao je na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Sarajevu iz oblasti političkih nauka. Izabran je u zvanje docenta na naučnoj oblasti sigurnosnih i mirovnih studija. Organizator je i učesnik u brojnim domaćim i međunarodnim konferencijama iz oblasti Medijska i informacijska pismenost, informacijska i cyber sigurnost, sloboda medija i sloboda izražavanja; demokratija, mediji i ljudska prava; prava djeteta; strategija i uvođenje digitalne televizije; regulacija sektora komunikacija; međunarodna zajednica i euroatlantske integracije; nacionalna sigurnost i demokratski nadzor sektora sigurnosti; mirovne studije. Kao voditelj projekata i/ili glavni istraživač ima više od 20 projektnih godina iskustva u međunarodnim i domaćim naučnoistraživačkim projektima. U svom naučnoistraživačkom i akademskom radu, primijenjuje multidisciplinarni pristup razumijevanju kompleksnosti digitalne transformacije društva, obrazovanja, medija, politike i sigurnosti. Rukovodilac je Instituta za društvena istraživanja Fakulteta političkih nauka u Sarajevu i voditelj projekata iz oblasti medijske i informacijske pismenosti (2017-2020, UNESCO, UNICEF, EU).

Mario Hibert, rođen 1975. godine, vanredni profesor na Odsjeku za komparativnu književnost i informacijske nauke Filozofskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu. Doktorirao s temom kritičkog bibliotekarstva na Sveučilištu u Zagrebu, Odsjek za informacijske i komunikacijske znanosti 2012. godine pod mentorstvom prof. dr. Aleksandre Horvat, a magistrirao 2005. godine na Evropskom regionalnom programu iz ljudskih prava i demokratije pri Centru za interdisciplinarnu postdiplomske studije Univerziteta u Sarajevu i Univerziteta u Bologni. Diplomirao 2004. godine na Odsjeku za komparativnu književnost i

bibliotekarstvo, Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu. Objavio je niz radova iz domena kritičkih informacijskih studija i bibliotekarstva, na bosanskom i engleskom jeziku. Glavni urednik časopisa Open Information Science (De Gruyter). Saradnik na projektu EU/UNESCO „Izgradnja povjerenja u medije u Jugoistočnoj Europi i Turskoj“, te ostalih projektnih aktivnosti iz područja medijske i informacijske pismenosti Instituta za društvena istraživanja Fakulteta političkih nauka. Član je i Ekspertnog tima u okviru projekta Univerziteta u Sarajevu za izradu Elaborata za Univerzitetu biblioteku, te je imenovan voditeljem Radne grupe za obrazovanje. Suosnivač je Festivala dokumentarnog filma o ljudskim pravima „Pravo ljudski“, član Organizacionog odbora Međunarodnih susreta bibliotekara slavista, član Upravnog odbora Centra za društvena istraživanja Analitika, autor dokumentarnog filma „Čovjek XX vijeka“, te zbirke poezije „Judine igračke“. U septembru 2018. objavio je knjigu „Digitalni odrast i postdigitalna dobra: kritičko bibliotekarstvo, disruptivni mediji i taktičko obrazovanje“ u saradnji s Multimedijalnim institutom i Institutom za političku ekologiju u Zagrebu. Područja interesa: informacijska etika i politika, digitalna kultura, medijska pismenost, epistemologija informacijskih znanosti, politička ekologija. Dobitnik je Povelje počasnog člana Zagrebačkog knjižničarskog društva.

Lejla Turčilo redovna je profesorica na Odsjeku Komunikologija/Žurnalistika Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Sarajevu, gdje predaje predmete: Teorija medija, TV novinarstvo, Online novinarstvo i Mediji i politika na dodiplomskom i master studiju i predmet Oblikovanje novih javnosti i PR na doktorskom studiju. Objavila je tri autorske knjige, tri koautorske knjige, kao i jedan priručnik i pet istraživačkih publikacija. Objavila je više od četrdeset naučnih i stručnih radova u Bosni i Hercegovini, Srbiji, Hrvatskoj, Crnoj Gori, Francuskoj, Belgiji, Njemačkoj, SAD i Kolumbiji. Učestvovala je u više naučnih i stručnih konferencija, simpozija i kongresa u Bosni i Hercegovini i inozemstvu. Rukovoditeljica je Centra za cjeloživotno učenje Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Sarajevu i šefica Odsjeka Komunikologija/Žurnalistika. Polje interesiranja joj je online komunikacija, interkulturalna komunikacija, medijska pismenost, te medijske slobode.

Amer Džihana je izvršni direktor i kourednik medijske watchdog platforme Analiziraj.ba. Izabran je u naučno-nastavno zvanje docenta i angažiran kao profesor na Internacionalnom Burch univerzitetu i na Univerzitetu u Zenici.

Radio je kao direktor za medijske politike i istraživanje u Internewsu u BiH, te Mediacentru Sarajevo kao koordinator centra za medijske politike. Doktorirao je žurnalistiku na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Sarajevu, a dobio je i master iz javnih politika s Centralnoevropskog univerziteta u Budimpešti. Kourednik je knjiga *Medijsko pravo u BiH* (Internews u BiH, 2012) s Mehmedom Halilovićem i *Mediji i nacionalne ideologije* (Mediacentar Sarajevo, 2011) sa Zalom Volčić. Objavljivao je radove iz područja medijskih politika, medijske i informacijske pismenosti, teorije žurnalizma, slobode izražavanja i njenih ograničenja itd.

Amer Osmić rođen je u Jajcu 1984. godine. Diplomirao, magistrirao i doktorirao na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Sarajevu (Odsjek sociologija), gdje danas radi kao docent na predmetima Metodologija, Sociologija mladih, Akademsko pisanje i Sociologija sporta. Autor je mnogih studija i članaka koji tretiraju problematiku mladih s posebnim fokusom na političku pismenost mladih i odlazak mladih iz Bosne i Hercegovine. Učestvovao je u više projekata, uključujući projekat BeCAN (FP7), RRPP Western Balkans, FES, UNICEF, MAESTRAL, Asocijacijom XY i druge. Učestvovao je u više naučnih i stručnih konferencija i kongresa u Bosni i Hercegovini i inozemstvu.

Lamija Silajdžić MA, viša je asistentica na Odsjeku za komunikologiju Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Sarajevu. Dobitnica je dva priznanja Zlatna značka Univerziteta u Sarajevu kao najbolji student Fakulteta političkih nauka na prvom i drugom ciklusu studija. Objavila je nekoliko naučnih i stručnih radova i prikaza knjiga u domaćim i međunarodnim časopisima. Učestvovala je u više stručnih i naučnih konferencija, okruglih stolova i seminara, te je bila istraživač i projekttni asistent u nekoliko domaćih i međunarodnih naučnoistraživačkih projekata. Uređuje blog studenata Odsjeka za komunikologiju „Studenti o mladima“, te je angažirana kao koordinatorica Radne grupe PR&event tim Instituta za društvena istraživanja Fakulteta političkih nauka. Prije izbora u zvanje asistenta, radila je kao novinarka u Informativnom programu Radio-televizije Bosne i Hercegovine.

Haris Cerić rođen je 1974. godine u Dortmundu (Njemačka). Diplomirao je, magistrirao i doktorirao na Odsjeku za pedagogiju Filozofskog fakulteta u Sarajevu. Na Fakultetu političkih nauka u Sarajevu prošao je put od asistenta do vanrednog profesora na oblasti pedagoških nauka. Autor je knjiga „O

edukativnom potencijalu stripa: prilozi etabliranju stripovne metode u nastavi“ (2019, Sarajevo, Perfecta) i „Skandalon u oblačićima: Kako koristiti strip u nastavi“ (2013, Sarajevo, CNS), te kooautor više knjiga od kojih izdvajamo: „Strip kao medij filozofske poruke: stripozofski pristup nastavi filozofije“ (2020, Druga gimnazija Sarajevo), Obilježja kulture mladih – istraživanja i osvrti (2018, Sarajevo, CNS), „Nelegalni oblici stjecanja znanja na visokoškolskim institucijama u Bosni i Hercegovini: studija socijalne deformacije u akademskoj kulturi“ (2016, Sarajevo, Atlantska inicijativa), „Studija kulturalnog kontakta i socijalnog utjecaja United World College u Mostaru: Impact Study“ (2017, Sarajevo, Dobra knjiga), te „Temeljna polazišta inkluzivnog obrazovanja“ (2005, Zenica, Hijatus). Objavio je više od 50 naučnih i stručnih radova u pedagoško-andragoškoj periodici, zbornicima radova, godišnjacima i sl. Član je Odbora za pedagoške nauke pri Akademiji nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, te član redakcije časopisa „Sarajevo Social Science Review“.

ZAHVALNICE

Veliki je broj pojedinaca i institucija s kojima smo sarađivali u prethodnom periodu na razvoju i integraciji medijske i informacije pismenosti. Kako su pojedinci predominantno djelovali kao dio svojih organizacija, kolektivno se zahvaljujemo svima iz navedenih institucija i organizacija:

Ministarstvo civilnih poslova BiH;
Ministarstvo komunikacija i prometa
BiH;
Ministarstvo sigurnosti BiH;
Regulatorna agencija za komunikacije
BiH;
Ministarstvo obrazovanja i nauke
Federacije BiH;
Ministarstvo prosvjete i
kulture Republike Srpske;
Odjeljenje za obrazovanje Vlade
Brčko distrikta;
Ministarstvo za obrazovanje, nauku i
mlade Kantona Sarajevo;
Ministarstvo za obrazovanje, nauku,
kulturu i sport Zeničko-dobojskog
kantona;
Ministarstvo obrazovanja i nauke
Tuzlanskog kantona;
Ministarstvo obrazovanja, nauke,
kulture i sporta Hercegovačko-
neretvanskog kantona;

Ministarstvo obrazovanja, nauke,
kulture i sporta Vlade
Srednjobosanskog kantona;
Prosvjetno-pedagoški zavod Kantona
Sarajevo;
Agencija za predškolsko,
osnovnoškolsko i srednje obrazovanje
BiH;
Univerzitet u Sarajevu;
Univerzitet u Istočnom Sarajevu;
Univerzitet u Banjoj Luci;
Sveučilište u Mostaru;
Univerzitet u Tuzli;
Univerzitet Džemal Bijedić, Mostar;
OŠ Safvet-beg Bašagić, Sarajevo;
OŠ Hasan Kikić, Sarajevo;
Gimnazija Obala, Sarajevo;
Mediacentar, Sarajevo;
Centar za obrazovne inicijative Step
by Step;
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine.

Saradnici (abecednim redom) koji su doprinijeli realizaciji projekata:

Adilović, Emina - Institut za društvena istraživanja FPN UNSA
 Alibegović, Abdel - Fakultet političkih nauka UNSA
 Azinović, Vlado - Fakultet političkih nauka UNSA
 Babić, Nina - Fakultet političkih nauka UNSA
 Bahto-Kestendžić, Maida - Vijeće za štampu BiH
 Bakić, Sarina - Fakultet političkih nauka UNSA
 Beriša, Amina - Institut za društvena istraživanja FPN UNSA
 Beširović, Berina - Fakultet političkih nauka UNSA
 Beridan, Izet - Fakultet političkih nauka UNSA
 Bilić, Iva - Filozofski fakultet SUM
 Bogunić, Zineta - Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade KS
 Buntić, Mate - Filozofski fakultet SUM
 Cerić, Haris - Fakultet političkih nauka UNSA
 Cvjetičanin, Tijana - UG Zašto ne
 Čengić, Lea - Regulatorna agencija za komunikacije BiH
 Čolić, Nihada - Prosvjetno-pedagoški zavod KS
 Čuljak, Marin - Filozofski fakultet SUM
 Čustović, Enita - Fakultet političkih nauka UNSA
 Čerimagić, Aleksandra - Fakultet političkih nauka UNSA
 Čulahović, Maida - Regulatorna agencija za komunikacije BiH
 Ćurak Nerzuk - Fakultet političkih nauka UNSA
 Dizdar, Senada - Filozofski fakulteta UNSA
 Dokić-Mrša, Sanja - Regulatorna agencija za komunikacije BiH
 Dučić, Mehmedalija - TMP Društvo za zapošljavanje slijepih i slabovidnih osoba
 Dudić-Sijamija, Anida - Fakultet političkih nauka UNSA
 Džihana, Amer - Internacionalni univerzitet Burch
 El-Mordeha, Amer - Copy.ba
 Ereš, Maja - Filozofski fakultet SUM
 Filandra, Šaćir - Fakultet političkih nauka UNSA
 Gojak, Renata - UNICEF u BiH
 Hajdarpašić, Lejla - Filozofski fakultet UNSA
 Hasanović, Jasmin - Fakultet političkih nauka UNSA
 Hedžić, Benjamin - Gimnazija Obala, Sarajevo

Hibert, Mario - Filozofski fakultet UNSA
Hrelja, Lejla - UNESCO u BiH
Hrnjić-Kuduzović, Zarfa - Filozofski fakultet UNTZ
Husić, Adnan - Ministarstvo civilnih poslova BiH
Huskić, Sanel - Institut za društvena istraživanja FPN UNSA
Husremović, Dženana - Univerzitet u Sarajevu
Ibrahimović, Namir - OŠ Safvet beg Bašagić, Sarajevo
Isanović, Elma - Ministarstvo civilnih poslova BiH
Ivazović, Azra - Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade KS
Kabil, Sanja - UNICEF u BiH
Kadić, Veldin - Fakultet političkih nauka UNSA
Kafedžić-Kasumagić Larisa - Filozofski fakultet UNSA
Katica, Sanin - Fakultet političkih nauka UNSA
Kešić, Ivana - Civitas
Khattab, Džejla - Filozofski fakultet UNSA
Kovačević, Mela - Fakultet političkih nauka UNSA
Krajišnik, Nedim - Step by Step
Krivić, Anis - Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade KS
Kulenović, Feđa - Filozofski fakultet UNSA
Kulić, Milan - Filozofski fakultet UIS
Kuprešanin Vukelić, Anđela - Fakultet političkih nauka UNBL
Lazović, Amira - Direkcija za EU integracije BiH
Lepir, Ljubo - Fakultet političkih nauka UNBL
Madacki, Saša - Univerzitet u Sarajevu
Majstorović, Danijela - Filozofski fakulteta UNBL
Matar, Sadi - EUSR
Milojević, Ana - Univerzitet u Beogradu
Miljević, Nataša - Regulatorna agencija za komunikacije BiH
Mujagić, Nermina - Fakultet političkih nauka UNSA
Muminović, Maida - Mediacentar
Musa, Ilija - Filozofski fakultet SUM
Musić, Zlatan - OSCE u BiH
Njuhović, Azemina - Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade KS
Osmić, Amer - Fakultet političkih nauka UNSA
Ovčina, Ismet - Nacionalna i univerzitetska biblioteka BiH

Perić Romić, Ranka - Fakultet političkih nauka UNBL
Petronić, Đorđe - Filozofski fakultet UIS
Planinčić, Amila - UNESCO u BiH
Popović, Nineta - UNICEF u BiH
Popov-Momčinović Zlatiborka - Filozofski fakultet UIS
Praskač-Salčin, Irena - Fakultet političkih nauka UNSA
Rakanović Radonjić, Andrea - Fakultet političkih nauka UNBL
Rašidović, Ešrefa Beba - Fakultet za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije UNSA
Redžić, Amira - Ministarstvo civilnih poslova BiH
Ružić, Nataša - Univerzitet Crne Gore
Salčin, Umihana - Fakultet političkih nauka UNSA
Sarajlić-Ovčina, Aida - Fakultet političkih nauka UNSA
Sijamija, Mahir - Vanjskopolitička inicijativa BH
Silajdžić, Lamija - Fakultet političkih nauka UNSA
Sivrić, Ivana - Filozofski fakultet SUM
Smajić, Mirza - Fakultet političkih nauka UNSA
Skakavac, Bojan - Ministarstvo komunikacija i prometa BiH
Spahić, Ehlimana - Fakultet političkih nauka UNSA
Šešum, Siniša - UNESCO u BiH
Škrijelj, Rifat - Univerzitet u Sarajevu
Šulc, Željka - OSCE u BiH
Tihak-Ibrahimbegović, Vanja - edukatorica iz oblasti medijske pismenosti
Tomić, Zoran - Sveučilište u Mostaru
Turčalo, Sead - Fakultet političkih nauka UNSA
Turčilo, Lejla - Fakultet političkih nauka UNSA
Varatanović, Irida - Ministarstvo komunikacija i prometa BiH
Vučetić, Vuk - Filozofski fakultet UIS
Vukajlović, Mile - Filozofski fakultet UIS
Vukojević, Borislav - Fakultet političkih nauka UNBL
Zulejhić, Emir - Raskrinkavanje.ba

...i veliki broj nastavnika, bibliotekara, studenata i novinara koji su učestvovali u radionicama: Medijska i informacijska pismenost – program obuke nastavnika, Medijska i informacijska pismenost – radionica za bibliotekare, Razvoj i unapre-

đenje medijske i informacijske pismenosti i kritičkog mišljenja, Unapređenje vještina javnog zagovaranja i procjena potreba zajednice, Prevencija nasilnog ekstremizma, Interkulturalni dijalog, Uloga medija u promociji i razvoju medijske i informacijske pismenosti.

UPUTE ZA CITIRANJE

CHICAGO (16):

Vajzović, Emir, ur. 2020. *Medijska i informacijska pismenost: istraživanje i razvoj*. Sarajevo: Fakultet političkih nauka. Pristupljeno [dan.mjesec.godina]. https://fpn.unsa.ba/b/wp-content/uploads/2020/12/MEDIJSKA-I-INFORMACIJSKA-PISMENOST-ISTRAZIVANJE-I-RAZVOJ_e-izdanje-1.pdf

MLA (7):

Vajzović, Emir, ur. *Medijska i informacijska pismenost: istraživanje i razvoj*. Sarajevo: Fakultet političkih nauka, 2020. Pristupljeno [dan.mjesec.godina]. https://fpn.unsa.ba/b/wp-content/uploads/2020/12/MEDIJSKA-I-INFORMACIJSKA-PISMENOST-ISTRAZIVANJE-I-RAZVOJ_e-izdanje-1.pdf

APA (6):

Vajzović, E. (ur.). (2020). *Medijska i informacijska pismenost: istraživanje i razvoj*. Sarajevo: Fakultet političkih nauka. Pristupljeno [dan.mjesec.godina]. https://fpn.unsa.ba/b/wp-content/uploads/2020/12/MEDIJSKA-I-INFORMACIJSKA-PISMENOST-ISTRAZIVANJE-I-RAZVOJ_e-izdanje-1.pdf

HARVARD (2008):

Vajzović, E., ur., 2020. *Medijska i informacijska pismenost: istraživanje i razvoj*. Sarajevo: Fakultet političkih nauka. Pristupljeno [dan.mjesec.godina]. https://fpn.unsa.ba/b/wp-content/uploads/2020/12/MEDIJSKA-I-INFORMACIJSKA-PISMENOST-ISTRAZIVANJE-I-RAZVOJ_e-izdanje-1.pdf

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka

Bosne i Hercegovine, Sarajevo

316.774(497.6)(082)

001.102(497.6)(082)

MEDIJSKA i informacijska pismenost [Elektronski izvor] : istraživanje i razvoj / urednik Emir Vajzović. - El. zbornik. - Sarajevo : Fakultet političkih nauka Univerziteta, 2020. - (Biblioteka Društvena i humanistička istraživanja) (Edicija Medijska i informacijska pismenost ; 1)

Način pristupa (URL): https://fpn.unsa.ba/b/wp-content/uploads/2020/12/MEDIJSKA-I-INFORMACIJSKA-PISMENOST-ISTRAZIVANJE-I-RAZVOJ_e-izdanje-1.pdf. - Nasl. sa nasl. ekrana. - Opis izvora dana 29.12.2020.

ISBN 978-9926-475-09-3

COBISS.BH-ID 41906182

Ova urednička knjiga, pridružujući se drugim ranije realiziranim bosansko-hercegovačkim istraživanjima i projektima u ovoj oblasti, te donoseći vrlo značajna nedostajuća istraživanja o kompetencijama medijske i informacijske pismenosti nastavnika i bibliotekara u primarnom i sekundarnom nivou obrazovanja, podiže svijest o značaju koncepta medijske i informacijske pismenosti (MIP) i njegovoj povezanosti sa cjeloživotnim učenjem, naglašava potrebu strateškog pristupa razvoju MIP konceptata u bh. obrazovnom okruženju, a s tim u vezi, donosi i konkretan prijedlog za integraciju MIP-a, tzv. hibridnog modela višekomponentne integracije medijske i informacijske pismenosti u obrazovni sistem (...) Urednička knjiga «Medijska i informacijska pismenost: istraživanje i razvoj» je još jedan važan doprinos promociji koncepta medijske i informacijske pismenosti u bosanskohercegovačkom obrazovnom okruženju.

- dr. sc. Lejla Hajdarpašić, vanredna profesorica.

Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu. Odsjek za komparativnu književnost i informacijske nauke, Katedra za informacijske nauke.

Treba reći da je ova knjiga nastala kao prirodna „posljedica“ niza aktivnosti koju sprovodi Institut za društvena istraživanja Fakulteta političkih nauka. Zbog toga možemo kazati da ova publikacija nije svrha sama sebi, već je dio jednog sistemskog pristupa u razvijanju MIP-a u Bosni i Hercegovini. Kako i sami autori ističu na posljednjim stranicama knjige, veliki broj institucija i stručnjaka iz različitih oblasti iz čitave Bosne i Hercegovine je dao svoj doprinos, ne samo u nastanku ove knjige već i u drugim aktivnostima koje se sprovode u cilju razvoja medijske i informacione pismenosti. U tom smislu, široka lepeza stručnjaka iz različitih dijelova Bosni i Hercegovini, koje je ova knjiga okupila i spojila, predstavlja posebnu, dodatnu vrijednost.

- dr. sc. Vuk Vučetić, docent.

Filozofski fakultet Univerziteta u Istočnom Sarajevu. Katedra za novinarstvo i politikologiju.

